

T.C.

UFUK ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI İLİŞKİLER PROGRAMI

TÜRKİYE - AFRIKA İLİŞKİLERİ VE AFRIKA AÇILIMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MUSTAFA DİNÇER

TEZ DANIŞMANI

PROF. DR. YELDA HATİCE ONGUN

ANKARA

2019

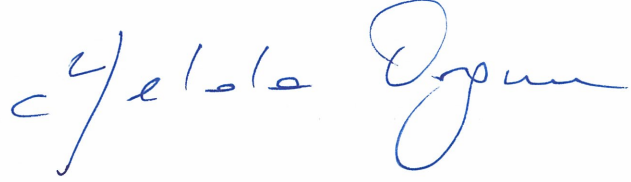
KABUL VE ONAY

Mustafa DİNÇER tarafından hazırlanan "**Türkiye-Afrika İlişkileri ve Afrika Açılımı**" başlıklı bu çalışma, **17.06.2019** tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Celalettin Sencer İMER - Başkan

Prof. Dr. Yelda ONGUN - Danışman

Doç. Dr. Cem KARADELİ - Üye

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Mehmet TOMANBAY

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim/Raporum sadece Ufuk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin/Raporumun yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

17.06.2019

Mustafa DİNÇER

TEŞEKKÜR

“Türkiye-Afrika İlişkileri ve Afrika Açılımı” başlıklı tez çalışmamın seçiminde ve yürütülmesinde her türlü desteği veren, zamanını harcayan ve tecrübesini paylaşan çok değerli tez danışmanım ve saygıdeğer hocam Prof. Dr. Yelda Hatice ONGUN’ a teşekkür ederim.

Tez çalışması boyunca bana her türlü maddi ve manevi desteği veren sevgili eşim Elif’e ve evimin neşe kaynağı biricik kızım İnci’me teşekkür ederim.

ÖZET

DİNÇER Mustafa. Türkiye-Afrika İlişkileri ve Afrika Açılımı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2019.

Uzun yıllar boyunca Avrupalı devletlerin sömürgesi altında kalan Afrika kıtası devletleri, 1960'larda başlayan bağımsızlık hareketleri ile birlikte bir bir prangalarını kırmış ve bağımsızlıklarını elde etmişlerdir. Daha sonraki süreçte çoğunluğu itibariyle iç savaşlar, darbeler ve karışıklıklarla mücadele etmek zorunda kalan Afrika, 2000'li yıllara gelindiğinde sahip olduğu zenginlikler ve potansiyel ile birlikte parlayan bir yıldız haline gelmiştir.

İşte Afrika'daki bu potansiyelin değerlendirilmesi Türkiye için büyük bir fırsattır. Bu çalışmanın amacı, Afrika Açılımı ile birlikte Afrika politikasında değişikliğe giden ve ilişkileri ortaklık seviyesine kadar getirmeyi başaran Türkiye'nin bu süreçteki kazanımlarını ve bundan sonra yapılabilecekleri irdelemektir.

Çalışmada öncelikli olarak Afrika kıtasının genel özelliklerinden bahsedildikten sonra Afrika'daki örgütlenmeler ve Afrika'nın sorunlarına değinilmiştir. Türkiye'nin Afrika ile olan ilişkilerinde tarihsel süreç ve Afrika'da sivil toplum kuruluşlarının faaliyetleri irdelendikten sonra son kısımda da diplomatik, ekonomik ve ikili ilişkilere yer verilmiştir.

Bu çalışma, nitel araştırma yöntemi kullanılarak yapılmıştır.

Çalışma sonunda, Afrika Açılımı ile Türkiye'nin dış politikada önemli bir adım attığı, oluşan fırsatların iyi değerlendirilmesi gerektiği ve eksik kalan yönlerinin de ele alınması gerektiği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Afrika, Afrika Açılımı, Tarihsel Süreç, Uluslararası Örgütlenmeler.

ABSTRACT

DİNÇER Mustafa, Turkey - Africa Relations and the Africa Expansion, Master's Thesis, Ankara, 2019.

The African continent states, which had been under the colonization of European states for many years, broke chains and gained independence with the independence movements that started in the 1960s. Later, Africa has become a shining star with its wealth and potential in the 2000s, mostly forced to fight civil wars, coups and disturbances.

The assessment of this potential in Africa is a great opportunity for Turkey. The aim of this study is to examine the achievements of Turkey in this process, which has changed the African policy with the African Expansion and has managed to bring the relations to the level of partnership.

In this study, after mentioning the general features of the African continent, was mentioned the organizations in Africa and the problems of Africa. Examining the historical process in Turkey-Africa relations and the activities of NGOs in Africa, in the final, diplomatic, economic and bilateral relations between Turkey and Africa were mentioned.

This study was prepared by using qualitative research method.

At the end of the study, it was concluded that Turkey has taken an important step in foreign policy, that opportunities should be evaluated well and that the remaining aspects of it should be addressed.

Key Words: Turkey, Africa, the Africa Expansion, Historical Process, International Organizations.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
BİLDİRİM	v
TEŞEKKÜR	vi
ÖZET	vii
ABSTRACT	viii
İÇİNDEKİLER	ix
TABLO LİSTESİ	xii
ŞEKİL LİSTESİ	xiv
KISALTMALAR	xv
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM KARA KITA AFRİKA	6
1.1 AFRİKA KITASININ GENEL GÖRÜNÜMÜ.....	6
1.2 AFRİKA'DA ULUSLARARASI ÖRGÜTLENMELER VE TÜRKİYE İLE İLİŞKİLERİ	10
1.2.1 Afrika Birliği Örgütü (AfB)	10
1.2.2 Batı Afrika Ülkeleri Ekonomik Topluluğu (ECOWAS)	11
1.2.3 Doğu Afrika Topluluğu (EAC)	12
1.2.4 Doğu ve Güney Afrika Ortak Pazarı (COMESA).....	13
1.2.5 Güney Afrika Gümrük Birliği (SACU)	14
1.2.6 Güney Afrika Kalkınma Topluluğu (SADC)	14
1.2.7 Hükümetler Arası Kalkınma Otoritesi (IGAD)	15
1.2.8 Mağrip Arap Birliği (MAB)	15
1.2.9 Afrika Kalkınma Bankası (AfDB).....	15
1.2.10 Afrika'nın Kalkınması İçin Yeni Ortaklık (NEPAD)	17

1.3 BİRLEŞMİŞ MİLLETLER' İN AFRİKA'DAKİ VARLIĞI	17
1.3.1. Birleşmiş Milletler Afrika Ekonomik Komisyonu (UNECA)	18
1.3.2 Birleşmiş Milletler Kalkınma Fonu (UNDP)	18
1.3.3 Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF).....	19
1.3.4 Uluslararası Gıda ve Tarım Örgütü (FAO).....	19
1.4 AFRİKA'NIN EKONOMİK YAPISI	20
1.5 AFRİKA'NIN YAŞADIĞI SORUNLAR	25
1.5.1 Afrika Üzerindeki Sömürgecilik Faaliyetleri	25
1.5.2 Darbeler	27
1.5.3 Terör	28
1.5.4 İç Savaşlar	30
1.5.5 Yoksulluk ve Açlık	31
2.BÖLÜM - TÜRKİYE-AFRİKA İLİŞKİLERİNİN TARİHSEL SÜRECİ.....	33
2.1 OSMANLI DÖNEMİ.....	33
2.2 CUMHURİYET DÖNEMİ (1923-1997 ARASI)	35
2.3 AFRİKA AÇILIMI İLE BİRLİKTE YENİ DÖNEM (1998-2012)	37
2.4 ORTAKLIK DÖNEMİ (2012-...)	40
3.BÖLÜM-AFRİKA AÇILIMI İLE GELİŞEN TÜRKİYE-AFRİKA İLİŞKİLERİ	42
3.1 AFRİKA'DA RESMİ KURUMLAR VE STK'LARIN FAALİYETLERİ	42
3.1.1 Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA).....	42
3.1.2 Türk Kızılayı	46
3.1.3 Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD)	47
3.1.4 Türk Hava Yolları (THY)	47
3.1.5 Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı (YTB)	48
3.1.6 Türkiye Maarif Vakfı (TMV)	48
3.1.7 Yunus Emre Enstitüsü (YEE).....	50

3.1.8 İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı (İHH)	50
3.1.9 TASAM Afrika Enstitüsü	51
3.1.10 Türkiye Diyanet Vakfı (TDV)	51
3.2 TÜRKİYE-AFRİKA DİPLOMATİK İLİŞKİLERİ	52
3.3 TÜRKİYE-AFRİKA EKONOMİK İLİŞKİLERİ	55
3.4 AFRİKA ÜLKELERİ İLE İKİLİ İLİŞKİLER	61
3.4.1 Mısır ve Türkiye ile İlişkileri	61
3.4.2 Cezayir ve Türkiye ile İlişkileri	65
3.4.3 Fas ve Türkiye ile İlişkileri	68
3.4.4 Libya ve Türkiye ile İlişkileri	70
3.4.5 Tunus ve Türkiye ile İlişkileri	73
3.4.6 Sudan ve Türkiye ile İlişkileri	76
3.4.7 Güney Afrika ve Türkiye ile İlişkileri	79
3.4.8 Nijerya ve Türkiye ile İlişkileri	82
3.4.9 Kamerun ve Türkiye ile İlişkileri	84
3.4.10 Senegal ve Türkiye ile İlişkileri	86
4. BÖLÜM - AFRİKA AÇILIMININ TÜRKİYE AÇISINDAN ÖNEMİ	88
5.BÖLÜM - SONUÇ ve ÖNERİLER	91
KAYNAKÇA	95
EK-1 (TEZ ÇALIŞMASI ÖZGÜNLÜK RAPORU)	103
ÖZGEÇMİŞ	104

TABLO LİSTESİ

	Sayfa No.
Tablo 1. Afrika Kıtasının Bölgelere Göre Sınıflandırılması	9
Tablo 2. TİKA'nın Afrika Faaliyetleri (2018)	44
Tablo 3. Afrika'da Hizmet Veren TMV'ye Bağlı Eğitim Kurumları Sayıları	49
Tablo 4. Açılma Tarihlerine Göre Afrika'da Bulunan Türk Büyükelçilikleri(2019)	53
Tablo 5. Türkiye-Afrika İhracat Rakamları (1998-2017)	58
Tablo 6. Türkiye-Afrika İthalat Rakamları (1998-2017)	59
Tablo 7. Yıllara Göre Mısır'ın Dış Ticaret Göstergeleri	62
Tablo 8. Türkiye'den Mısır'a İhracat ve İthalat Rakamları (2010-2018)	63
Tablo 9. Türkiye-Mısır Arasında Ticaret Altyapısını Düzenleyen Anlaşma ve Protokoller	64
Tablo 10. Türkiye'den Cezayir'e İhracat ve İthalat Rakamları (2010-2018)	66
Tablo 11. Türkiye-Cezayir İkili Anlaşma ve Protokoller	67
Tablo 12. Türkiye'den Fas'a İhracat ve İthalat Rakamları (2010-2018)	68
Tablo 13. Türkiye-Cezayir İkili Anlaşma ve Protokoller	69
Tablo 14. Türkiye'den Libya'ya İhracat ve İthalat Rakamları (2010-2018)	71
Tablo 15. Türkiye-Libya Arasındaki Anlaşma ve Protokoller	72
Tablo 16. Türkiye'den Tunus'a İhracat ve İthalat Rakamları (2010-2018)	73
Tablo 17. Türkiye-Tunus Arasındaki Anlaşma ve Protokoller	75
Tablo 18. Türkiye'den Sudan'a İhracat ve İthalat Rakamları (2010-2018)	77
Tablo 19. Türkiye ile Sudan Arasında İmzalanan Anlaşma ve Protokoller	78
Tablo 20. Türkiye-GAC Arası İhracat ve İthalat Rakamları (2010-2018).....	80
Tablo 21. Türkiye- Güney Afrika İkili Anlaşma ve Protokolleri	81

Tablo 22. Türkiye-Nijerya Arası İhracat ve İthalat Rakamları (2010-2018).....	82
Tablo 23. Türkiye-Nijerya İkili Anlaşma ve Protokolleri	83
Tablo 24. Türkiye-Kamerun Arası İhracat ve İthalat Rakamları (2010-2018)	85
Tablo 25. Türkiye-Senegal Arası İhracat ve İthalat Rakamları (2010-2018)	86
Tablo 26. Türkiye-Senegal İkili Anlaşma ve Protokoller	87

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa No.

Şekil 1. Afrika Kıtası Ülkeler Haritası	7
Şekil 2. Afrika'nın Ekonomik Gruplara Göre Büyüme Performansı (2013-2016).....	24
Şekil 3. Karışıklıklara Bağlı Gıda Krizleri Yaşayan Ülkeler (2018 yılı için)	31
Şekil 4. İklim Değişikliğine Bağlı Gıda Krizi Yaşayan Ülkeler (2018 yılı için)	32
Şekil 5. Afrika'da Açılan Su Kuyuları (2017 yılı)	45

KISALTMALAR

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

AFAD: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı

AfB: Afrika Birliği

AfDB: Afrika Kalkınma Bankası

AFRICOM: Amerika Birleşik Devletleri Afrika Komutanlığı

AQIM: İslamcı Mağrip El Kaidesi

BE: Büyükelçilik

BM: Birleşmiş Milletler

COMESA: Doğu ve Güney Afrika Ortak Pazarı

D-8: Developing 8 (Gelişmekte olan 8 ülke)

DEİK: Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu

ECOWAS: Batı Afrika Ülkeleri Ekonomik Topluluğu

EAC: Batı Afrika Topluluğu

FAO: Uluslararası Gıda ve Tarım Örgütü

FSIN: Gıda Güvenliği Bilgi Ağı

GAC: Güney Afrika Cumhuriyeti

Gİ: El-Gama'a El-İslamiyye Örgütü

GSYİH: Gayrisafi Yurtiçi Hasıla

IGAD: Hükümetler Arası Kalkınma Otoritesi

İŞİD: Irak ve Şam İslam Devleti

İHH: İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı

İKÖ: İslam Konferansı Örgütü

KEK: Karma Ekonomi Komisyonu

LDO: Lord'un Direnişi Ordusu

LSA: Libya Siyasi Anlaşması

MAB: Mağrip Arap Birliği

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

NEPAD: Afrika'nın Kalkınması İçin Yeni Ortaklık

SACU: Güney Afrika Gümrük Birliği

SADC: Güney Afrika Kalkınma Topluluğu

SETA: Siyaset Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (Rusya)

STA: Serbest Ticaret Anlaşması

STK: Sivil Toplum Kuruluşları

TASAM: Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi

TDV: Türkiye Diyanet Vakfı

THY: Türk Hava Yolları

TİKA: Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı

TMV: Türkiye Maarif Vakfı

TRT: Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

UNDP: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı

UNECA: Birleşmiş Milletler Afrika Ekonomik Komisyonu

UNICEF: Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu

YDSK: Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi

YEE: Yunus Emre Enstitüsü

YTB: T.C. Başbakanlık Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı

GİRİŞ

Çocukluğumuzda Afrika denilince siyahî insanlar, insan yiyen yamyamlar, yoksulluk, açlık, iç savaşlar ve uçsuz bucaksız çöllerden başka bir şey akla gelmezdi. Ancak bugün bakıldığında, eşsiz doğa güzellikleri, zengin yer altı kaynakları ve sahip olduğu daha birçok değerler ile birlikte bunun çok çok daha fazlasının bu coğrafyada olduğu görülmektedir. Günümüzde Afrika kıtası, bir milyanın üzerindeki nüfusu, bağımsızlığını elde etmiş elli dört devleti ve otuz milyon kilometre kareyi geçen kara parçası ile birlikte ucuz işgücü ve sahip olduğu yer altı zenginliklerinin de etkisiyle dünya üzerinde ciddi bir cazibe merkezi haline gelmiş durumdadır.

Afrika'nın bu cazibesi karşısında özellikle İngiltere, Fransa, Portekiz, İspanya, Almanya ve Belçika başta olmak üzere birçok Avrupalı devlet Afrika kıtası üzerindeki sömürgecilik faaliyetlerini uzun yıllar boyunca devam ettirmiş ve ettirmeye devam etmektedir.

Erdoğan'a (2013,s.10-11) göre, 15.yüzyıl ve 16.yüzyılda Portekizlilerin girişimleriyle başlamış olan sömürgecilik faaliyetleri, 19.yüzyıl'da Sanayi Devrimi ile birlikte diğer devletlerce devam ettirilmiştir. 19.yüzyıl Avrupalı devletlerin büyük bir hızla sanayileşme faaliyetlerine giriştiği ve ucuz hammadde kaynaklarına ciddi olarak ihtiyaç duydukları bir dönem olmasıyla birlikte sanayileşmenin de etkisiyle artan üretim kısa zaman içerisinde Avrupa pazarlarının alternatifi olarak daha farklı pazarların bulunması gereksinimini ortaya çıkarmıştır. Yeni pazarlar konusunda Afrika kıtası gibi zengin ham madde kaynaklarına sahip topraklara yönelmek ve sömürgecilik faaliyetlerine girişmek, Avrupa devletleri için kaçınılmaz olmuş ve bu nedenle sömürgecilik üzerinden Avrupalı devletler Afrika kıtası üzerinde zamanla yayılmıştır.

Bu süreçte Avrupalı devletleri sömürgecilik faaliyetlerine yönelten en önemli etkenlerden biri de misyonerlik faaliyetleri olmuştur. Afrika kıtasındaki insan potansiyeli Hıristiyan din adamlarını Afrika'da çalışmaya yönlendirmiş ve neticesinde birçok Afrika ülkesi Hıristiyanlaştırılmıştır.

Avrupalı devletler tarafından gerçekleştirilen ve kıtanın her türlü gelişmesinin önüne engel olarak çıkan sömürgecilik faaliyetleri karşısında Afrikalıların, isyan edip bağımsızlıklarını elde etmeleri epey zaman almıştır. 20.yüzyılın ortalarına kadar Avrupalı devletlerin Afrika üzerindeki etkilerinin devam ettiği görülmektedir. Uzun bir süre Avrupa'nın sömürge ve baskısı altında yaşamak durumunda kalan kıta ülkeleri,

sömürgeci devletlerle kanlı mücadelelere girişmiş ve sonunda bağımsızlıklarına kavuşarak, tam anlamıyla bitirememiş olsalar da, Avrupalıların sömürgecilik faaliyetlerine en azından dur diyebilmişlerdir.

Afrika kıtasında bulunan ülkelerinin büyük bir kısmında, bağımsızlık elde etmeye başladıkları 60'lı yıllardan sonraki süreçte milyonlarca insan bölgedeki savaş ve iç çatışmalar sebebiyle hayatını kaybetmiştir. Bu durum, ülkelerdeki ekonomik ve sosyal hayatı yerle bir etmiş ve kıta insanının açlık ve yoksullukla baş başa kalmasını netice vermiştir. Günümüzde o zamanki kadar büyük çapta olmasa da özellikle terör ve iç karışıklık eksenli istikrarsızlık maalesef devam etmektedir.

Soğuk Savaş Dönemi ile birlikte, özellikle Amerika Birleşik Devletleri, Sovyetler Birliği ve Çin değişen güç dengeleri ile birlikte kıta üzerinde etkisini göstermeye başlamışlardır. Özellikle Çin, bağımsızlığına yeni kavuşmuş olan Asya ve Afrika'daki ülkelerin ABD ve SSCB'nin tehditlerine karşı bağımsızlıklarını korumak amacıyla imzalamış oldukları 18-24 Nisan 1955 tarihinde gerçekleştirilen Endonezya'daki Bandung Konferansı ile birlikte, Afrika kıtası üzerindeki etkisini oldukça arttırmış ve ekonomik olarak birçok yardım, proje ve yatırımı gerçekleştirmiştir. Bu konferans ile birlikte İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra oluşan Doğu ve Batı Bloklarının yanında üçüncü bir blok olarak Bağlantısızlar Blok'u oluşturulmuştur. Çin, oluşturulan bu yapıyı fırsat bilip Asya ve Afrika ülkelerinin emperyalist batı devletlerine karşı tavır almasını sağlamak istemiş, "*Asya Asyalıdır*" sözü ile aslında emperyalizmin karşısında komünizmi ön plana çıkarmayı hedeflemiştir.

Tepeciklioğlu'na (2012, s.61) göre, Çin-Afrika ilişkilerinin resmi olarak faaliyete geçmesinden beri geçen yaklaşık 50 senelik süreçte değişen esas etken, Çin'in dünya üzerindeki yükselişini hızla arttırması ve ekonomisindeki gelişmeye paralel olarak petrol başta olmak üzere Afrika kıtasından elde edebileceği doğal kaynaklara duyduğu ihtiyacın giderek artmasıdır. Özellikle Çin'in önlenemeyen nüfus artışı özellikle son yıllarda dünya piyasasındaki etkinliği giderek artan sanayi üretimi ile birlikte ihtiyaç duyduğu enerji rezervlerinin Afrika kıtası üzerinde bolca bulunması, Çin'in Afrika'ya yönelmesinde en önemli faktörlerden biri olmuştur.

Çin'in son dönemdeki Afrika ile olan sıkı ilişkisi, Çin karşısında güçleri dengeleme adına ABD'yi, SSCB'nin yıkılmasından sonra ilgisini azalttığı Afrika

politikasında değişiklikler yapmaya itmiştir. ABD, pragmatist yaklaşımından en ufak bir taviz vermeden Afrika ülkeleri ile ilişkilerini yeniden arttırmaya yönelmiştir. 2001 yılında dönemin ABD Başkan Yardımcısı Dick Cheney öncülüğünde hazırlanan “*Cheney Raporu*” ile Afrika’daki petrol rezervlerinin ABD için gerekliliği ortaya konulmuş ve Amerikalı petrol şirketleri kıta üzerindeki yatırımlarını arttırmaları hususunda teşvik edilmiştir.

Tepeciklioğlu’nun (2012, s.63) belirttiği üzere, ABD’nin Afrika ülkeleri ile ilişkilerini geliştirme düşüncesinin ardında yatan en önemli sebep, yani AFRICOM’un (Amerika Birleşik Devletleri Afrika Komutanlığı) kurulmasının ardındaki neden, Afrika’nın doğal kaynaklarına özellikle de petrol rezervlerine erişimini teminat altına alma niyetidir. ABD’nin Afrika kıtasındaki petrol kaynaklarına giderek daha da bağımlı olacağı bizzat Amerikalı uzmanlar tarafından sürekli olarak ifade edilmektedir. Sonuç olarak Afrika kıtası, gelecek dönemde de, diğer güçlü devletlerin de faaliyetlerini arttırma eğilimleri ile birlikte, ABD ve Çin arasındaki yeni bir egemenlik kurma yarışının gerçekleşeceği durumda bulunmaktan kurtulamayacak gibi gözükmektedir.

Afrika kıtasında sömürgecilik faaliyetleri başlamadan önceki dönemlerde kabilecilik anlayışının hâkim olması ile birlikte daha derli toplu bir sosyal yapının bulunduğu ve toplumsal ayrışmanın sömürge dönemine göre daha az olduğu görülmektedir. Sömürge döneminde ise bu sosyal yapı bozulmuş, nitelsiz idarecilerin de etkisiyle kıtada istikrarsızlık, iç savaş ve terörizm faaliyetlerinin artması gibi olumsuz birçok durum ortaya çıkmıştır. Her gelen devlet Afrika’nın zenginliklerini sömürmek için gelmiş, kıtanın istikrarlı bir yapıya kavuşması gibi bir dertleri gerçekte hiçbir zaman olmamıştır. Kıta insanının kaliteli eğitime sahip olması, sosyal ve ekonomik şartlarının iyileştirilmesi, kabiliyetlerini geliştirebilmesi için ortam oluşturulması gibi konular sömürgeci devletlerin gündeminde olmamıştır.

Türkiye ise bu noktada farklı bir yerde durmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu’nun devlet politikası gereği, önce gidilen yerlerde insanları kazanma hedefi doğrultusunda adımlar atılmıştır. Müslüman kimliği ile birlikte Afrika’ya karşı insani duyguların daha önde bulunması neticesinde sömürgecilik anlayışından çok daha farklı bir politika takip edilmiştir. Bununla birlikte Türkiye’nin dış politikasında son döneme kadar Afrika kıtasının çok önemli bir yeri olduğunu söylemek mümkün değildir.

Türkiye, önceleri bir hayli zayıf olan Afrika ülkeleri ile ilişkilerinde, özellikle 1998 yılında uygulamaya konulan “*Afrika Eylem Planı*” ile birlikte çok yönlü politikasının da etkisiyle, Afrika kıtası ülkeleri ile siyasi işbirliğinden ekonomiye kadar birçok alanda ilişkilerini geliştirmeye yönelik bir döneme adım atmıştır. 2002 yılında yönetim kadrosunun değişimi ile birlikte ilişkiler çok yönlü hale gelmiştir. Özellikle siyasi ilişkilerin geliştirilmesi doğrultusunda büyükelçilik sayısının artırılması ve sivil toplum kuruluşlarının da faaliyetlerini yoğunlaştırması neticesinde, 2000’li yıllarda Türkiye’nin Afrika politikasında kayda değer bir ilerleme sağlandığı görülmektedir. Bu ilişkiler günümüzde ortaklık düzeyine kadar ilerlemiş ve son dönemde özellikle Kuzey Afrika ülkeleri ile ticari ve ekonomik işbirliği artış göstermiştir. Afrika ülkeleri ile birçok ticaret anlaşmaları ve ekonomik zirveler gerçekleştirilmiş ve gerçekleştirilmeye de devam etmektedir.

Bu çalışma, Türkiye’nin son yıllarda, özellikle Afrika Açılımı ile birlikte ciddi oranda artış gösteren Afrika politikasının her yönüyle incelemeyi amaçlamaktadır.

Çalışmada ana savımız, Afrika Açılımının ve Türkiye’nin Afrika’ya yönelik ortaklık seviyesine kadar yükselen ilişkilerinin, Türkiye’ye diplomatik ve ekonomik olarak avantaj sağladığıdır.

Ana savımızı destekleyen yan savımız ise, Türkiye’nin Afrika ile olan siyasi ilişkilerinin ve ticaret hacminin Afrika Açılımı ile başlayan süreçle birlikte artarak devam ettiğidir.

Birinci bölümde, Afrika kıtasının genel yapısına ve özellikleri ile kıtanın özellikle siyasi ve ekonomik olarak gelişmesinde önemli bir yer tutan Afrika Birliği Örgütü(AfB), Batı Afrika Ülkeleri Ekonomik Topluluğu (ECOWAS), Doğu Afrika Topluluğu (EAC), Doğu ve Güney Afrika Ortak Pazarı (COMESA), Güney Afrika Gümrük Birliği (SACU), Güney Afrika Kalkınma Topluluğu (SADC), Hükümetler Arası Kalkınma Otoritesi (IGAD), Mağrip Arap Birliği (MAB), Afrika Kalkınma Bankası (AfDB) ve Afrika'nın Kalkınması İçin Yeni Ortaklık (NEPAD) gibi örgütler incelenecektir. Daha sonra, kıtanın ekonomik ve ticari yapısına, BM’nin (Birleşmiş Milletler) kıtadaki etkinliğine, Türkiye için önemine ve günümüz itibarıyla sahip olduğu değerlere bakılacaktır. Bu bölümün son kısmında ise, Birleşmiş Milletler’ in Afrika’daki faaliyetleri, BM Afrika Ekonomik Komisyonu (UNECA), BM Kalkınma

Programı (UNDP), BM Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) ve Uluslararası Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) başlıkları ile değerlendirilecektir.

İkinci bölümde, Türkiye'nin Afrika ülkeleri ile olan ilişkilerinin tarihi süreçlerine bakılacak; bu tarihsel süreç, Osmanlı Dönemi, Cumhuriyet Dönemi (1923-1997) ve Afrika Açılımı ile birlikte ortaya çıkan yeni dönem (1998-2012) ve Ortaklık Dönemi (2012-..) olarak dört bölüm altında incelenecektir.

Üçüncü bölümde, Afrika'da faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarına, Türkiye-Afrika arasındaki diplomatik, ekonomik ve ikili ilişkilerin durumuna bakılacaktır.

Dördüncü bölümde ise, çalışma konusu Türkiye-Afrika ilişkilerinde Afrika Açılımının önemine değinilecektir.

Sonuç ve Öneriler bölümünde ise Afrika Açılımı ile gelişen Türkiye-Afrika ilişkilerinin sağladığı yararları ve geleceğe yönelik neler yapılabileceği değerlendirilecektir.

1. BÖLÜM - KARA KITA AFRİKA

1.1 AFRİKA KITASININ GENEL GÖRÜNÜMÜ

Afrika kıtası, sahip olduğu zenginliklere ve insan potansiyeline rağmen, maalesef dünyanın en karmaşık sosyolojik yapısına sahip coğrafyası olarak görülmektedir. Yüzyıllar boyunca Batılı devletlerin sadece sömürü amacıyla bu topraklara gittikleri ve Afrika'nın gelişimi noktasında çok fazla katkılarının olmadığı bir tarihsel gerçekliktir. Kıta insanı sömürgecilik faaliyetlerinin neticesinde kölelik altında bulunmaya uzun seneler mecbur bırakılmış; siyasi ve ekonomik istikrarsızlığın oluşturduğu olumsuz koşullarla birlikte açlık, yoksulluk, iç savaşlar ve salgın hastalıklar gibi birçok problemle de mücadele etmek zorunda kalmıştır.

Özar'ın da (2017, s.21) belirttiği gibi, ekonomik gelişmişliği olmayan Afrika kıtasında, maddi kazancı günlük bir doların altında olan yaklaşık olarak 350 milyon insan bulunmaktadır. Zengin doğal kaynakları olmasına rağmen, uluslararası ekonomik gücün yalnızca %2'sinden faydalanabilen Afrika'nın ekonomik kalkınmasının gerçekleşmemesi, kıta insanının maruz kaldığı yoksulluğa çare olmak üzere çalışmalar yaptığını söyleyen güçlü devletlerin aslında samimi olmadığı inancını doğurmuştur.

Dünya üzerinde nüfus yoğunluğunda ve yüzölçümü bazında Asya kıtasından sonra en büyük ikinci kıta Afrika'dır. Otuz milyon kilometrekarelik toprak parçası ile dünya yüzölçümünün yaklaşık olarak beşte birini (%20) teşkil eden kıtanın nüfusu da 1,2 milyar civarındadır. Kıtanın, özellikle Sahra Altı Afrika olarak bilinen güney kısmı birçok doğal güzelliklere sahiptir. Zambiya'daki Viktorya Şelaleleri, Güney Afrika'daki uçsuz bucaksız ormanlar ve safari tutkunları için vazgeçilmez olan doğal parklar, Güney Amerika'daki Amazon ile birlikte dünyanın en uzun nehri olan Nil Nehri, Tanzanya'daki Klimanjaro Dağları, sayısız ulusal park ve canlı çeşitliliği ile dünyanın en büyük dördüncü adası olan Madagaskar Adası ve daha birçok doğal güzellik bu kıtanın sınırları içerisindedir. Kongo Havzası, sahip olduğu balta girmemiş tropikal yağmur ormanları ve 3.700.000 kilometrekarelik büyüklüğü ile Amazon Havzası'ndan sonra dünyanın ikinci büyük havzasıdır.

Şekil 1: Afrika Kıtası Ülkeler Haritası

Kaynak: <https://www.google.com.tr/maps/@11.6823843,53.5104172,3z?hl=tr> (Erişim Tarihi: 28.03.2019)

Yukarıdaki Afrika kıtası haritasına bakıldığında, Afrika topraklarının doğusunda Kızıldeniz ve Aden Körfezi, batısında Atlas Okyanusu ve Gine Körfezi, güneyinde Hint Okyanusu ve kuzeyinde Akdeniz bulunduğu görülmektedir. Afrika'nın kuzeybatısında İspanya ve Fas arasında bulunan ve Akdeniz'in Atlas Okyanusu'na açılan kapısı olan Cebelitarık Boğazı ile kuzeydoğusunda Akdeniz'i Kızıldeniz'e bağlayan Süveyş Kanalı, deniz ticareti bakımından dünyanın en önemli geçiş noktalarındandır. Kıtanın yüzölçümü bakımından en büyük ülkesi, 2.381.741 kilometrekare toprak parçası ile Cezayir'dir.

Ekvator kuşağında bulunması sebebiyle, Afrika kıtasının büyük bir bölümünde tropikal iklim görülmektedir. Ekvator çizgisine yakınlığı ve bundan dolayı yıl boyunca

kıta üzerine güneş ışınlarının dik bir açıyla gelmesi, diğer kıtalara göre Afrika'nın daha sıcak olmasına sebebiyet vermektedir. Kıta genelinde kuraklığın hâkim olmasında ve çölleşmede de bu durumun etkili olduğu söylenebilir. Kapladığı yaklaşık 9 milyon kilometrekarelik alan ile dünyanın en büyük çölü olan Büyük Sahra Çölü Afrika'nın kuzey bölümünde bulunmaktadır. Kalahari Çölü ise kıtanın güney kısmında yer almaktadır.

Afrika kıtasında bulunan ülkelerin toplumsal dokularının birçok farklı dil, din ve etnik gruplardan oluştuğu görülmektedir. Günümüzde kıta üzerinde iki binden fazla farklı dilin konuşulduğu bilinmektedir. Kıta genelinde özellikle sömürgecilik faaliyetlerinin etkisiyle dil olarak İngilizce ve Fransızca, İslamiyet'in ve Arapların etkisiyle de Arapça çoğunlukla kullanılırken, Portekizce ve İspanyolca da kullanılan diller arasındadır. Bu diller birçok Afrika ülkesi tarafından resmi dil olarak kabul görmüştür. Bölgesel olarak bakıldığında Kuzey Afrika ülkelerinde genelde Arapça, Orta Afrika ve Güney Afrika ülkelerinde ise çok çeşitli dillerin konuşulduğu görülmektedir. Bu bölgede yaygın olarak; Berberi, Afrikaans, Swahili, Lingala, Amarigna ve Wolof gibi diller konuşulmaktadır. Swahili dilini 60 milyondan fazla Afrikanın konuştuğu bilinmektedir.

Dini inanışlara bakıldığında ise, yine benzer şekilde kıta üzerinde birçok farklı dinin yaşandığı görülmektedir. Arap ordularının ve Osmanlıların Kuzey Afrika'ya gelmesiyle birlikte İslam dini kuzeyden başlamak üzere kıtanın büyük bölümüne etki etmiştir. İslamiyet en yaygın dil olmakla birlikte, Hristiyanlık dininin de oldukça etkili olduğu söylenebilir. Özellikle Avrupalı devletlerin sömürgecilik faaliyetleri ile birlikte kıtaya açılan Hristiyan misyonerlerin de etkisiyle Hristiyanlığa geçişte artış olmuştur. İslamiyet özellikle Kuzey Afrika ülkeleri Mısır, Fas ve Tunus ile birlikte Tanzanya, Sudan, Komor Adaları ve Zanzibar'da etkilidir. Hristiyanlık ise Etiyopya, Nijerya, Angola ve Gana gibi ülkelerde çoğunluğa sahiptir. Bunların haricinde Animizm ve birçok yerel dinde Afrika kıtasının birçok noktasında varlığını sürdürmektedir. Animizm özellikle Gabon, Botswana, Fildişi Sahili ve Benin gibi ülkelerde etkindir.

Kıta üzerinde bu etkiye paralel birçok kültürlü yapıdan da bahsetmek mümkündür. Kabile yapısının da etkili olduğu kıtada dini inanışlarla birlikte farklı çok sayıda kültürel yapıda mevcuttur.

Birleşmiş Milletler' in (Tablo 1) gruplamasına göre, Afrika kıtası 5 bölge olarak sınıflandırılmıştır.

Tablo 1

Afrika Kıtasının Bölgelere Göre Sınıflandırılması

Bölgeler	Ülkeler
Doğu Afrika Bölgesi	Burundi, Komorlar, Cibuti, Eritre, Etiyopya, Kenya, Madagaskar, Malavi, Mauritius, Mozambik, Réunion Adası, Ruanda, Seyşeller, Somali, Uganda, Tanzania Birleşik Cumhuriyeti, Zambiya, Zimbabve.
Batı Afrika Bölgesi	Benin, Burkina Faso, Cape Verde, Fildişi Sahili (Côte d'Ivoire), Gambiya, Gana, Gine, Gine-Bissau, Liberya, Mali, Moritanya, Nijer, Nijerya, Saint Helena Adası, Senegal, Sierra Leone, Togo.
Orta Afrika Bölgesi	Angola, Çad, Ekvator Ginesi, Gabon, Kamerun, Kongo, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Orta Afrika Cumhuriyeti, Sao Tome ve Principe
Güney Afrika Bölgesi	Botsvana, Güney Afrika, Lesotho, Namibya, Svaziland
Kuzey Afrika Bölgesi	Batı Sahara, Cezayir, Fas, Libya, Mısır, Sudan, Tunus

Kaynak: <http://www.un.org/esa/population/publications/worldageing19502050/pdf/96annexii.pdf> Erişim Tarihi: 01.05.2018.

Afrikalı devletler, Soğuk Savaş sonrası elde ettikleri bağımsızlıklarla birlikte özellikle sömürgeci yaklaşımlardan kurtulma noktasında ciddi bir arayış içine girmişlerdir. Bu hususta yapılabilecek en önemli şeyin aynı toprakları paylaştıkları kıta ülkeleri ile birlikte ortak hareket etmek olduğunu düşünerek aralarında örgütler kurmuşlardır.

1.2 AFRİKA'DA ULUSLARARASI ÖRGÜTLENMELER

1.2.1 Afrika Birliği Örgütü (AfB)

Afrika ülkelerinin ekonomik kalkınmasına katkı sağlamak ve aralarındaki dayanışma ve işbirliğini geliştirmek, demokrasiyi tüm Afrika ülkeleri için uygulanabilir hale getirmek, sosyo-ekonomik bütünlüğü temin etmek, barış, huzur ve istikrarı tüm kıta üzerinde temin etmek amacıyla 1963 yılında Etiyopya'nın başkenti Addis Ababa'da kurulan örgüt, aynı zamanda kıta üzerindeki sömürgecilik faaliyetlerinin sona erdirilmesi hedefini de ortaya koymuştur. Anlaşma bağımsızlığını kazanmış 32 ülke tarafından imzalanmıştır. Daha sonraki yıllarda diğer devletlerin katılımı ile üye ülke sayısı 53 olmuştur. Fas, Batı Sahra'nın Fas toprakları içinde kabul edilmesi gerektiğini söyleyerek Sahra Arap Demokratik Cumhuriyeti'nin örgüte katılımını protesto etmiş ve 1985 yılında birlikten ayrılma kararı vermiştir.

Soğuk Savaş yıllarında Bağlantısızlar Grubu ile hareket eden örgüt, savaştan sonra iç çatışmalar, siyasi belirsizlikler, ekonomik problemler, kıtlık ve salgınlarla mücadele konusunda daha etkili faaliyetler gerçekleştirmeye çalışmıştır. Bu mücadelenin etkisi çok sınırlı olmuştur.

Libya lideri Muammer Kaddafi'nin 1999 yılında Afrika Birliği kurulması yönündeki önerisi üzerine gerçekleştirilen hazırlık ve uyum süreçlerinin ardından, yeniden oluşumla birlikte 2002 yılından sonra, örgüt artık Afrika Birliği adını kullanmaya başlamıştır. Birliğin yeniden ve daha kapsamlı olarak yapılandırılmasındaki en büyük etken, dünya genelinde baş döndürücü bir şekilde değişen siyasi ve ekonomik gelişmeler, Afrika'da baş gösteren ve gittikçe önü alınamaz bir hale bürünen silahlı çatışmalar ve iç karışıklıklar olmuştur. Birlik, özellikle Somali'de 90'lı yıllardaki rejim değişikliğinin ardından palazlanan El Şabab (Haraket El-Şaab El Mucahidin) isimli radikal dinci terör örgütü ile mücadele etmekte ve bu kapsamda ABD tarafından desteklenen Kenya, Etiyopya, Cibuti, Burundi ve Uganda askerlerinden müteşekkil 22.000 kişilik bir kuvveti Somali'de koordine etmektedir.

Afrika Birliği Örgütü'nün karşı karşıya kaldığı meseleler, şüphesiz Afrika Birliği'nin çalışmalarında da olumsuz etki göstermektedir. Özellikle, Birliğe üye olan devletlerin yaşamış oldukları ekonomik sıkıntılar neticesinde gerekli olan aidat

borçlarını ödeyememesi ve resmi işleyişin oldukça yavaş olması, birliğin sağlıklı bir şekilde faaliyetlerini sürdürmesine engel teşkil etmektedir.

Bütün bu olumsuzluklara rağmen, Afrika Birliği'nin kıta devletleri arasında işbirliğini hızlandırma ve sorunların çözümü noktasında gayretli çalışmalarının olduğunu göz ardı etmemek gerekir.

1.2.2 Batı Afrika Ülkeleri Ekonomik Topluluğu (ECOWAS)

28 Mayıs 1975 tarihinde Afrika kıtasının batı kısmında yer alan Nijerya, Senegal, Togo, Fildişi Sahili, Gana, Benin, Burkina Faso, Gambiya, Cape Verde, Gine, Gine Bissau, Sierra Leone, Liberya, Mali ve Nijer devletleri tarafından Nijerya'nın Lagos şehrinde kurulan topluluğun merkezi Nijerya'nın başkenti Abuja'dadır. Topluluk kapasite olarak yaklaşık 6 milyon kilometrekarelik bir toprak parçasını ve 300 milyondan fazla insan nüfusunu temsil etmektedir.

Dışişleri Bakanlığı'nın resmi sitesinde (www.mfa.gov.tr/ecowas.tr.mfa, 02.05.2018 tarihinde erişildi.) topluluğun amacı, üye ülkelerdeki refah seviyelerinin yükseltilmesi, sürdürülebilir ekonomi büyümesi ve kalkınmanın temin edilmesi, bölgesel işbirliğinin ilerletilmesi, serbest dolaşım ve dışarıdan yapılan ithalat ile ilgili olarak ortak gümrük tarifesi içeren, ortak pazarın olduğu bir birlikteliğin kurulması olarak açıklanmaktadır.

Özetle, topluluğun amacı, üye ülkeler açısından ekonomik işbirliğinin temini ile birlikte esasen bir gümrük birliği oluşturabilmektir denilebilir. Burada ortaya konulan mücadele her bakımdan ama özellikle ekonomik anlamda üye devletlerin kendi kendine yetebilme kabiliyetini değerlendirmektir.

Afrika insanının yıllarca mahrum kaldığı kaliteli eğitim ve sağlık hizmetleri, insanların serbest dolaşımını rahatça yapabildiği, aynı zamanda ekonomik ve ticari faaliyette bulunabildiği birbiri ile entegre olmuş bir bölge hayali ECOWAS için nihai bir hedef haline gelmiştir.

Bu kapsamda topluluk, 2007 yılı haziran ayında 2020 Vizyonu adlı bir belge çıkarmıştır. ECOWAS'ın resmi internet sitesine göre (www.ecowas.int, 01.04.2019

tarihinde erişildi) Vizyon 2020 ile Batı Afrika bölgesi için aydınlık bir geleceğin garanti alınması ve gelecekte bölgenin kaderini şekillendirecek bilinçli ve kapsayıcı programlarla bölge insanının yaşam standartlarının ve refah seviyesinin yükseltilmesi hedeflenmekte ve ECOWAS'ı bir devletler topluluğundan bir insanlar topluluğuna dönüştürme idealini taşımaktadır.

Ne var ki, Yücel'e (2018) göre, Nijerya'nın baskın devlet olarak öne çıktığı ECOWAS oluşumu, kuruluş hedefi olarak gösterilen ekonomik bütünleşme gayesini aşarak üye devletlerin iç işlerine ve siyasi anlaşmazlıklarına direkt müdahalede bulunma noktasına gelmiştir ve bu durum üye devletlerde rahatsızlığa yol açmıştır. Topluluk içindeki ECOMOG isimli askeri oluşum, bölge ülkelerindeki iç savaş ve çatışmalar neticesinde barış kuvveti kimliğiyle Fildişi Sahili, Liberya, Sierra Leone, Burkina Faso, Mali ve Gambiya'da konuşlandırılarak veya arabulucu rolüyle ikna mekanizması işletilerek bölgesel sorunlara müdahale etmeye başlamıştır. Bu durum, ana hedefi ekonomik sorunlara çözüm bulmak olan topluluğun siyasi ve bölgesel güvenlik meselelerine kaymasına sebebiyet vermiş ve topluluğu ana hedefinden uzaklaştırmıştır.

Örgütün Afrika Birliği ve Birleşmiş Milletler ile işbirliği çalışmaları devam etmektedir. Dönem Başkanlığı, 31 Temmuz 2018 tarihinden itibaren Nijerya tarafından yürütülmekte ve başkanlığı Muhammadi Buharu yapmaktadır.

1.2.3 Doğu Afrika Topluluğu (EAC)

İlk olarak Doğu Afrika Birliği adıyla 1967 yılında kurulan örgüt, birliğin tam olarak sağlanamaması ve Afrika kıtası genelindeki olumsuzluklar nedeniyle 1977 yılında faaliyetlerine son vermiştir. 1993 yılında Doğu Afrika Birliği Daimi Üçlü Komisyonu Kurucu Anlaşması imzalanmış ve 1996 yılında komisyon faaliyetlerine başlamıştır.

1999 yılında Doğu Afrika Topluluğu Kuruluş Anlaşması'nın Kenya, Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti ve Uganda tarafından imzalanmasının ardından 7 Temmuz 2000 tarihinde topluluk resmen faaliyetlerine başlamıştır. Ruanda ve Burundi 2007 yılında topluluğa dâhil olmuş, Güney Sudan Cumhuriyeti'nin 15 Nisan 2016'daki katılımı ile birlikte de üye devlet sayısı 6'ya yükselmiştir.

Topluluğun amacı, siyasi, sosyal ve ekonomik alanlardaki işbirliğini tüm üye ülkeleri kapsayacak biçimde ilerletmek olarak belirlenmiştir. Bununla birlikte, bölgesel olarak üye ülkelerin güvenliğinin kontrol altında tutulması, iç savaşların ve karışıklıklarının sona erdirilmesi, dayanışma, huzur ve istikrarın bölgenin tüm ülkelerini kapsayacak biçimde sağlanması gibi konularda başarının yakalanması da örgütün kuruluş felsefesinin temel taşlarındandır.

Dünyada en hızlı büyüyen bölgesel ekonomik oluşumlarından biri olarak gösterilen Doğu Afrika Topluluğu, Doğu Afrika Gümrük Birliği, Doğu Afrika Para Birliği Protokolü ve 2010 yılında kurulan Ortak Pazar uygulamaları ile gelişimini devam ettirmiştir.

1.2.4 Doğu ve Güney Afrika Ortak Pazarı (COMESA)

Üye ülkeler arasında iç ve dış ticaret ilişkileri bağlamında bir ortak bir pazar oluşturmayı hedefleyen bölgesel ekonomik bir topluluk olan COMESA, 1994 yılında 19 ülkenin (Mısır, Libya, Kenya, Sudan, Kongo, Burundi, Cibuti, Etiyopya, Eritre, Ruanda, Svaziland (Eswatini), Zimbabwe, Uganda, Zambiya, Malavi, Mauritius, Komorlar, Madagaskar ve Seyşeller) bir araya gelerek anlaşması ile kurulmuştur. Tunus ve Somali'nin de birliğe girmesiyle birlikte 18 Temmuz 2018 tarihi itibarıyla üye ülke sayısı 21 olmuştur.

12 milyon kilometrekarelik bir coğrafi bölgede 500 milyondan fazla nüfus ve 250 milyar dolara yaklaşan ticaret hacmi ile COMESA, Afrika kıtası için önemli topluluklardan biri haline gelmiştir.

Diğer ekonomik toplulukların hedeflediği gibi halkların ekonomik refahını temin ederek, aynı zamanda ülkelerarası barış, huzur ve istikrarı temin etme de bu örgütün nihai amaçları arasındadır.

Bu birliktelikte de üye ülkelerin gümrük birliği kurarak bölgelerarası ticaretin ilerletilmesini temin ettikleri görülmektedir.

1.2.5 Güney Afrika Gümrük Birliği (SACU)

Afrika'nın güney kısmındaki Güney Afrika Cumhuriyeti, Botswana, Lesotho ve Swaziland ve Namibya'yı içine almış, 1910'da kurulan en eski gümrük birliği anlaşmasıdır. Namibya'nın birliğe dâhil olması 1990 yılında bağımsızlığını kazanması sonrasında gerçekleşmiştir. Birliğin sekreteryası Namibya'nın başkenti Windhoek'te bulunmaktadır.

Mahlinza (2008) birliğin hedeflerini;

- Üye ülkeler arasındaki sınır dışı mal hareketinin kolaylaştırılması,
- Üye ülkelere yönelik eşit ticaret yararları sağlayacak etkin, şeffaf ve demokratik birliğin tesis edilmesi,
- Ortak Gümrük Alanı'ndaki adil rekabet koşullarının teşvik edilmesi ve yatırım imkânlarının artırılması,
- Ekonomik kalkınma, farklılaşma, sanayileşme ve üye ülkelerin rekabet güçlerinin artırılması,
- Üye ülkelerin, gelişmiş ticaret ve yatırımlar aracılığıyla küresel ekonomiye entegrasyonun sağlanması,
- Üye ülkeler tarafından uygulanan gümrük, satış ve kıymet üzerinden vergi gelirlerinin eş olarak paylaşımının kolaylaştırılması ve Ortak politika ve stratejilerin geliştirilmesi olarak tespit etmiştir.

1.2.6 Güney Afrika Kalkınma Topluluğu (SADC)

Güney Afrika Cumhuriyeti, Angola, Botswana, Tanzanya, Zimbabve, Lesotho, Malawi, Mozambik, Namibya, Swaziland, Zambiya, Seyşeller ve Mauritius tarafından 1980 yılında kurulan bölgesel bir topluluktur.

Hazar'a (2016, s.92) göre 14 üye tarafından kurulan ve üye ülkeler arasında kalkınma amaçlı işbirliği öngören bu örgütte, ekonomik ve siyasi açıdan en etkili ülkeler Güney Afrika Cumhuriyeti, Kongo Demokratik Cumhuriyeti ve Zimbabve'dir. Örgütün amaçları arasında ekonomik işbirliği ve ticaretin karşılıklı olarak geliştirilmesi bulunmaktadır. Ekonomik olarak diğerlerine göre daha gelişmiş durumda bulunan Güney Afrika Cumhuriyeti'nin örgütün en etkin üyesi olduğu görülmektedir.

1.2.7 Hükümetler Arası Kalkınma Otoritesi (IGAD)

Doğu Afrika bölgesindeki yedi ülke (Kenya, Somali, Sudan, Eritre, Cibuti, Etiyopya ve Uganda) tarafından 1996 yılında kurulan örgüt, özellikle kara kıtanın kara talihi olan açlık ve kıtlıkla mücadelede etkin rol almayı hedeflemiştir.

Özkan'ın (2014, s.65-66) belirttiği gibi, devlet ve hükümet başkanları seviyesinde bir araya gelip kararlar alan örgütün en önemli özelliği, bölgedeki ülke liderlerini düzenli bir şekilde bir araya getirmesidir. Somali meselesi örgütün öncelikli gündemlerinden birisidir. IGAD'a göre, Somali meselesi küresel hale gelmiş bir meseledir. Örgüt, Somali'deki sorunlara siyasi bir çözümün bulunması ve gruplar arası anlaşma sağlanması için oldukça gayret göstermektedir. Doğu Afrika bölgesinde barış, güvenlik, huzur, refah ve ekonomik bütünleşmeyi temin etme adına kurulan IGAD, özellikle 2004 yılından beri Somali hükümetinin yapılandırılmasıyla ilgili önemli hamleler yapmaktadır.

1.2.8 Mağrip Arap Birliği (MAB)

Kuzeybatı Afrika Bölgesi'nde bulunan ve Mağrip ülkeleri de denilen Fas, Tunus, Cezayir, Libya ve Moritanya'nın oluşturduğu 1989 yılında kurulan birliktir. Merkezi Fas'ın başkenti Rabat'ta bulunan birliğin hedefleri arasında, üye olan ülkeler arası gümrük birliğinin tesisi, serbest dolaşım bölgesinin oluşturulması ve ekonomik bütünleşmenin gerçekleştirilmesi bulunmaktadır. Fakat bu oluşum, ülkelerarası anlaşmazlıklar neticesinde bir türlü istenenleri gerçekleştirilememiştir.

1.2.9 Afrika Kalkınma Bankası

Bağımsızlığını elde etmiş Afrikalı devletler tarafından Sudan'ın başkenti Hartum'da kurularak 1963 yılında kurulan banka, faaliyetlerine 10 Eylül 1964 tarihi itibarıyla başlamıştır. Günümüz itibarıyla bağımsız 54 Afrika ülkesini ve kıta dışından 26 ülkeyi kapsayacak şekilde faaliyetlerini sürdüren banka, üye devletlerin kalkınmasını desteklemek ve gerekli finansmanı temin etmekle birlikte, kıta genelinde yoksulluğun da azaltılmasını sağlayacak şekilde bölge ülkeleri için sürdürülebilir bir ekonomik

kalkınma faaliyeti gerçekleştirmeyi hedeflemektedir. Bu hedeflere bölge ülkelerinin kaynaklarının seferber edilmesi ve kalkınma çalışmalarının politik olarak ta desteklenmesiyle ulaşılabileceği düşünülmektedir.

Banka Grubu bünyesinde Afrika Kalkınma Bankası (AfDB), Afrika Kalkınma Fonu (ADF) ve Nijerya Güven Fonu (NTF) bulunmaktadır. ADF,1972 yılında sömürgecilik faaliyetlerine yönelik endişelerin bertaraf edilmesiyle birlikte, Türkiye'nin de dâhil olduğu kıtadan olmayan devletlerin katılımı ile kurulmuştur. NTF ise 1976 yılında Nijerya Devleti Hükümeti tarafından hayata geçirilmiştir.

AfDB tarafından 2018 yılı nisan ayında yayınlanan Yatırımcı Sunumu'nda (www.afdb.org, 2018), bankanın 2018 yılı itibariyle 95 milyar dolarlık bir sermayeye ulaştığı, ADF'nin katılımcı 27 devletin bağışlarıyla 42 milyar dolarlık bir birikimi olduğu ve NTF'nin toplam kaynaklarının da 242 milyon dolar olduğu belirtilmiştir. Söz konusu sunumda, 2025 hedefleri olarak aşağıdaki hususlar belirtilmiştir:

- 150 milyon eve elektrik ulaştırılması için enerji üretimi,
- 130 milyon insanı aşırı yoksulluktan kurtarma ve Afrika'nın işlenmiş ürünlerinin piyasa değerini %40 arttırma,
- GSMH'ya endüstriyel katkıyı %130 oranında arttırma, endüstriyel GSMH'yı 2 kat arttırarak 1,72 trilyon dolara ulaştırma, 35 özel ekonomik bölge oluşturup, 30 Kamu Özel Ortaklığı'nı geliştirme ve güçlendirme,
- Afrika içi ticareti toplam ticaretin %52'sine çıkarma ve bu yolla taşımacılık maliyetlerinden 172 milyar dolar tasarruf etme, Afrika içinde seyahat eden Afrikalıların vize gereksinimlerini ortadan kaldırma,
- 25 milyon iş imkânı oluşturma ve 50 milyon gence dayanıklı işgücü piyasası ve daha iyi fırsatlar sunma, Afrika ekonomisi için 30 milyar dolarlık gelir kazancı oluşturma.

1.2.10 Afrika'nın Kalkınması İçin Yeni Ortaklık (NEPAD)

2001 yılında Afrika Birliği Örgütü tarafından Cezayir, Güney Afrika, Mısır, Nijerya ve Senegal'in görevlendirilmesiyle oluşturulan yapının temel yaklaşımı, kıtanın kangreni haline gelen yoksullukla mücadele adına kalkınmanın her yönüyle sağlanmasıdır. Bu programla birlikte üye ülke devlet başkanları, Afrika devletlerinin kalkınması adına verimli ve etkili bir politikanın takip edilmesi noktasında sözleşmişlerdir.

Adeoye'nin (2008) belirttiği üzere, kuruluşun öncelikli amaçları, yoksulluğun ortadan kaldırılması, kıta ülkelerine büyüme ve gelişim gösterdikleri yolda alan açılması, kıtanın dünya ekonomisine tam ve faydalı olarak katılımı için değerinin yükseltilmesi ve kadının her alanda etkinliğinin artırılmasıdır.

Tarım Bakanlığı'nın resmi sitesinde (www.tarim.gov.tr, 2018) bu ortaklığın oluşturduğu imkânlar, kıta ülkelerinin kalkınmasında tam kontrolün sağlanması, daha yakın çalışma ve uluslararası ortaklarla daha etkin bir işbirliği olarak ifade edilmiştir. Ayrıca NEPAD, Tarım ve Gıda Güvenliği, İklim Değişikliği ve Ulusal Kaynakların Yönetimi, Bölgesel Entegrasyon ve Yatırım, İnsani Gelişme, Ekonomik ve Kurumsal Yönetim ile cinsiyet, kapasite geliştirme olarak altı konu başlığı altında çeşitli program ve projelerini kendi kaynaklarını kullanmak suretiyle yönetmektedir.

1.3 BİRLEŞMİŞ MİLLETLER'İN AFRİKA'DA VARLIĞI

Birleşmiş Milletler (BM) Afrika'da birçok farklı noktada faaliyetlerini göstermektedir. Faaliyet merkezleri olarak Kenya'nın başkenti Nairobi ve Etiyopya'nın başkenti Addis Ababa ön plana çıkmaktadır.

Bunlar haricinde de birçok ülke ofisleri ve barışı koruma misyonları bulunmaktadır. Özellikle UNDP (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı), UNICEF (Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu) ve FAO (Uluslararası Gıda ve Tarım Örgütü) gibi uluslararası kuruluşlar kıta üzerinde etkin bir biçimde faaliyetlerini devam ettirmektedir. Afrika'ya özel bir kuruluş olarak ise UNECA (Birleşmiş Milletler Afrika Ekonomik Komisyonu) bizzat BM'nin tavsiyesi ile hayata geçirilmiş bir oluşumdur.

1.3.1 Birleşmiş Milletler Afrika Ekonomik Komisyonu (UNECA)

UNECA veya diğer adıyla ECA, 1958 yılında BM Genel Kurulu'ndan çıkarılan öneri ile BM üyesi 53 Afrika ülkesini kapsayacak biçimde kurulmuştur. Merkezi Etiyopya'nın başkenti Addis Ababa'da bulunan komisyonun temel amacı, üye ülkelerin ekonomik işbirliğini tesis etmek ve kalkınmalarına destek sağlamak olmuştur.

UNECA resmi sitesine (www.uneca.org) göre, komisyon politikasını, makroekonomik politika, bölgesel bütünleşme ve ticaret, sosyal kalkınma, doğal kaynaklar, yenilik ve teknoloji, cinsiyet, yönetim ve istatistik gibi sekiz kategoride şekillendirmiştir. Ayrıca komisyon, Afrika devletleri hükümetlerine, hükümetler arası kuruluş ve kurumlara da teknik danışmanlık hizmetleri vermektedir.

1.3.2 Birleşmiş Milletler Kalkınma Fonu (UNDP)

1966 yılında kurulan ve merkezi ABD'nin New York şehrinde bulunan kuruluşun çalışmalarını Türkiye de dâhil olmak üzere dünyanın birçok ülkesinde sürdürmektedir. Afrika özelinde açlık, fakirlik ve iç savaşın bitirilmesi hedefi ile hareket eden örgüt, kıta ülkelerinin ekonomik büyüme ile birlikte topyekûn bir kalkınma gerçekleştirmesine yönelik adımlar atmaktadır.

UNDP Türkiye'nin internet sayfasında (<http://www.tr.undp.org>), fonun 2012 yılında Rio'da yapılan BM Konferansı ile ortaya çıkan Sürdürülebilir Kalkınma arka planında dünya genelinde karşılaşılan siyasi, ekonomik ve çevre ile ilgili sorunlara çözüm bulma noktasında bir birliktelik oluşturmak olduğu ifade edilmiştir. Bu Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, insanın onurlu olarak yaşamını sürdürmesine engel teşkil eden yoksulluğu yok etme adına 2000 yılında küresel çapta başlatılan Binyıl Kalkınma Hedeflerinin devamı suretindedir.

2017 Afrika Sürdürülebilir Kalkınma Raporu'nda (<http://www.africa.undp.org>), 2063 Gündemi ve 2030 Gündemi ile ilgili kıtanın performansını değerlendirme amacıyla veriler kullanılmıştır. 2063 Gündemi'nin 17 maddesi arasında yoksulluk ve açlığın önlenmesi, sağlık koşullarının iyileştirilmesi, eğitim kalitesinin artırılması, cinsiyet eşitliği, temiz su kaynakları, enerji verimliliği, ekonomik büyüme ve istihdam, endüstriyel yenilik ve altyapı, eşitsizliğin azaltılması, sürdürülebilir yaşam koşulları,

tüketim ve üretim sorumluluğu, iklim, su, karada hayat, barış, adalet ve güçlü sanayi ile hedeflerde birliktelik bulunmaktadır.

1.3.3 Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF)

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinin ardından 1946 yılında BM tarafından kurulan UNICEF, çocukların sağlık, eğitim gibi haklarını korumak, çocuk istismarının ve şiddetin önüne geçmek, barınma ve beslenme ihtiyaçlarını karşılamak, kimsesiz çocuklara sahip çıkmak ve onları topluma kazandırmak gibi amaçlarla dünya genelinde faaliyet göstermektedir.

Kuruluş, Afrika kıtasında yardıma muhtaç çocuklar için de kampanyalar yapmakta ve bağış talep etmektedir.

UNICEF'in (www.unicefturk.org, s.15) 11 Aralık 2017 tarihinde yayınlanan ve "Dijital Bir Dünyada Çocuklar" başlıklı Dünya Çocuklarının Durumu 2017 raporunda, Orta Afrika Cumhuriyeti ülkesi Çad'ın güney kısmındaki Danamadja mülteci kampında ilkokula giden öğrencilere, UNICEF destekli geçici eğitim bölümünde ders verildiği, yeterli olmayan şebeke hizmetlerine rağmen kamptaki çocukların cep telefonu ile aileleri ve arkadaşları ile görüştikleri, bununla birlikte eğitim konusunda da değerlendirdiklerinden bahsedilmektedir. Aynı raporun 17.sayfasında Afrika'da yaşayan 15-24 yaş aralığındaki her 5 genç insandan 3'ünün internete erişiminin olmadığı, bu oranın Avrupalı gençler için 25 kişide 1 kişi olduğu ifade edilmektedir.

1.3.4 Uluslararası Gıda ve Tarım Örgütü (FAO)

16 Ekim 1945 tarihinde kurulan örgüt, dünya genelinde gıda ve tarım konularında gerekli organizasyonları gerçekleştirmeyi ve gıda güvenliği ile birlikte açlık sorununu ortadan kaldırmayı hedeflemektedir. Örgütün 194 üye devleti bulunmakla birlikte, Avrupa Birliği üye örgüt, Faroe Adaları da ortak üye sıfatıyla örgüte katkı sağlamaktadır. BM'nin uzman kuruluşlarındandır.

FAO, tüm dünya genelinde olduğu gibi Afrika'da da faaliyetlerini sürdürmektedir. Örgüt yayınları tarafından (www.fao.org, 2018) çıkartılan "Sahra-altı

Afrika’da Sürdürülebilir Çiftlikler için Bakliyat Ürünleri” başlıklı raporda Sahra-altı Afrika için gıda güvensizliğinin 153 milyon insanı etkileyen ciddi bir problem olduğunu, bu durumun 2020 yılına kadar %75’inin organik vasfını kaybedeceği toprak sebebiyle artarak devam edeceği ve bakliyat ürünlerinin sahip olduğu zengin proteini ile sürdürülebilir bir besin kaynağı olarak Sahra-altı Afrika’da kullanımının teşvik edilmesi gerektiği ifade edilmiştir.

Yine Güney Afrika bölgesine yönelik (www.fao.org, 26 Şubat 2018) yayınlanan “Gıda ve Tarımda Küresel Bilgi ve Erken Uyarı Sistemi” başlıklı yazıda, ocak ayındaki düzensiz yağışların ve yoğun kurak dönemlerin Güney Afrika’da 2018 tahıl üretimini beklentilerin altında bırakacağı uyarısında bulunarak, bu erken uyarı sistemi ile gereken tedbirlerin alınması gerektiği vurgulanmaktadır.

1.4 AFRİKA’NIN EKONOMİK YAPISI

Yeraltı zenginlikleri, uçsuz bucaksız toprakları ve insan potansiyeli ile birlikte Afrika kıtası, dünya ekonomisi açısından hızla önemini arttırmaya devam etmektedir. Özellikle sahip olduğu zengin elmas rezervleri, maden ve mineral yatakları, petrol ve doğalgaz kaynakları Afrika kıtasının ekonomik cazibesinin en önemli yapı taşları olmuştur.

Her ne kadar kıtanın belirli kısımlarında devam eden iç çatışmalar, istikrarsızlıklar ve eğitim açısından geri kalmışlığında etkisi ile birlikte istenilen seviyede bir ekonomik düzen kurulamamış olsa da, son yıllarda geçmişe oranla ekonomik büyümede artış olduğu ve borçlanmanın azaltılması noktasında hareketlilik olduğu gözlenmektedir. Tabii bu arada sömürgecilik faaliyetlerinin de henüz kıtada tam olarak bitmemiş olmasının da ekonomik olarak kıta insanının yaşamına olumsuz etkisi olduğu göz ardı edilmemelidir.

Sömürgecilik anlayışının doğurduğu en önemli sonuç, az da olsa gerçekleşen ekonomik ilerlemenin özünde Afrika’da yaşayan insanların hayatına bir katkıda bulunmamasıdır. Afrika kıtasının genelinde ortalama kişi başı günlük gelirin 1 doların altında olduğu düşünüldüğünde, kıta insanının ekonomik yaşam koşullarının oldukça kötü durumda olduğu söylenebilir. 1 milyarı aşkın nüfus yoğunluğu bulunan kıtanın

Gayri Safi Milli Hâsıla toplamı 800 milyar doları ancak bulabilmektedir. Söz konusu bu durumun kıtada ekonomik kalkınma ve istikrarı hedefleyen örgütler tarafından mutlak surette ele alınması gerekmektedir.

2000’li yılların başlarına kadar Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası ve IMF’nin Afrika için ekonomik anlamda uygulamaya koyduğu stratejiler istenileni verememiş ve Ülker’e (2016, s.59) göre bu kuruluşların güvenilirliğini zedelemiştir. Yapısal uyum programları ve Aşırı Borçlu Fakir Ükelere ekonomik yardım gibi girişimlerin başarısızlığı Birleşmiş Milletler Ekonomi Komisyonu dâhil birçok uluslararası kuruluşun hazırladığı raporlarda yer almıştır.

Sömürgeci anlayıştan kurtulmasının üzerinden geçen yaklaşık 50 yıllık süreçte ekonomik sorunlar çözülmek bir yana daha da kötüye gitmiştir. Buna rağmen kıta genelinde olmasa da yaşanan bazı gelişmeler, ilerisi adına umut ışığı olmaktadır. Örneğin, Ülker’in (a.g.e., s.65-66) analizine göre, bir zamanlar “*umutsuz kıta*” olarak nitelendirilen Afrika, McKinsey Global Institute’nin 2010 yılının Haziran ayında yayımladığı “Aslanlar İlerliyor” başlığı altındaki raporda Afrika kıtasının yatırımcılar açısından en cazip yer olduğunun ifade edilmesi önemlidir. Raporun devamında, 2020 yılı için Afrika’nın toplam Gayri Safi Milli Hasılasının 2,6 trilyon dolar olacağı tahmin edilmektedir.

Hazar’ın (a.g.e., s.119-120) belirttiği üzere, siyasi değişimler ve demokrasinin gelişmesi ile beraber 90’lı yılların ortasından itibaren Afrika’daki birçok ülke ekonomisi ciddi oranda büyümüş ve bu durum, kıtadaki yaklaşık 600 milyon Afrikalının yoksulluktan kurtulması adına bir ümit ışığı olmuştur. Ama iç savaşların oluşturduğu yıkım ve ekonomideki geri kalmışlığın tamiri için en azından bir on yıllık sürece daha ihtiyaç bulunmaktadır. Yönetim biçimlerinin ve kamu yapısının iyi olmaması, ekonomik yatırımlar bakımından Afrika’da yatırım yapmak isteyen yatırımcılar için riskli bir durum ortaya çıkarmış ve bu durum yatırımları azaltan bir etkiye sebebiyet vermiştir.

Kıta ekonomisinde homojen bir dağılımın olmaması genele baktığımızda problem olarak gözükmektedir. Bir yanda daha gelişmiş ekonomilere sahip Kuzey Afrika ve Sahra Altı Afrika ülkeleri, diğer yanda az gelişmiş, ekonomilerinde istedikleri gibi bir istikrar yakalayamamış Orta Afrika ülkeleri, ortaya istenilen seviyede bir ekonomik tablo çıkmasına izin vermemektedir.

Tandoğan'a göre (www.afam.org, 2018), ekonomik kalkınma açısından değerlendirildiğinde kıtanın 1 milyardan fazla nüfus ile dünya %13'ünü teşkil etmesine rağmen, Sahra altı Afrika dünya ekonomisinde %2'lik bir paya sahiptir. Dünya Bankası verileri ışığında dünya genelindeki 75 trilyon dolarlık ekonomik büyüklükte payı yalnızca 1,5 trilyon dolar civarındadır. Bunun da hemen hemen yarısı Güney Afrika ve Nijerya devletlerince gerçekleştirilmektedir.

Afrika dünya genelindeki petrol rezervlerinin yaklaşık %10'unu elinde bulundurmakta, Nijerya sahip olduğu yaklaşık 63 milyar varil petrol rezerviyle dünya üzerinde %4'lük bir paya sahiptir. Kıta 6 trilyon metreküplük doğalgaz rezervi ile dünyadaki rezervlerin %8'ini elinde bulundurmaktadır. Güney Afrika ise dünya kömür rezervinin %3,5'ini elinde bulundurmaktadır. Sahip olunan bu zenginlikler özellikle enerji alanında kıtanın dünya üzerinde önemli bir konuma gelmesini sağlamıştır.

Afrika kıtası, doğa koşulları açısından ekonomik faaliyetlerin geliştirilmesine elverişli bir coğrafya olmamasına rağmen, sahip olduğu özellikle petrol, doğalgaz, altın, elmas, kobalt ve kromun yanı sıra; uranyum, radyum, fosfat, boksit ve demir gibi daha birçok yer altı kaynakları ile birlikte, dünya genelinde birçok ülkenin dikkatlerini ve yatırımlarını çekmeyi başarmıştır.

Ancak, sahip olunan bu zenginlikler kıta insanın yoksulluk, açlık gibi sorunlarına çare olmadığı gibi, petrolden zenginleşen bir zümre ile birlikte toplumlar içerisinde sosyal farklar iyice açılmış ve zenginler daha çok zengin, fakirler daha çok fakir hale gelmiştir. En çok petrol geliri elde eden Nijerya gibi bir ülkede halkın büyük bir kısmının günlük gelirin 1 doların altında olduğu düşünüldüğünde, bu zenginliğin gerçekte halklara huzur ve refah getirmediği açıkça görülmektedir.

Afrika ekonomisi için diğer bir önemli kalem de tarım ve hayvancılık sektörü olmuştur. Ülker'e (a.g.e., s.82) belirttiğine göre, kıta genelinde çalışan kesimin %60'ı tarım sektöründe istihdam edilmesine rağmen, tarım sektörünün milli gelirdeki payı, düşük gelir ve katma değer sebebiyle yaklaşık %25'tir. Tropikal iklim kuşağında bulunan Afrika için tarımsal ürün çeşitliliği de oldukça fazladır.

Şengül'e (2015, s.22) göre, tarım ve hayvancılık Afrika genelinde temel geçim kaynağı olmasına rağmen ekonomik getirisi bakımından oldukça zayıftır. Bu sektörlerin gelişmelerinde en önemli engel olarak iklim koşullarının elverişsizliği çıkmaktadır.

Dünya genelinde elde edilen tropikal meyveler (ananas, mango, vb.), palmye çekirdeği, kahve ve kakaonun büyük bir kısmının kaynağı olan Afrika kıtasında bu ürünlerin çoğu büyük pazarlara ihraç edilmek üzere üretilmektedir. Kıta genelindeki yetersiz beslenme koşullarının olması ve özellikle tahıl ihtiyacının büyük bir kısmının ithalat yoluyla gerçekleşmesi, Afrika için diğer bir önemli sorundur.

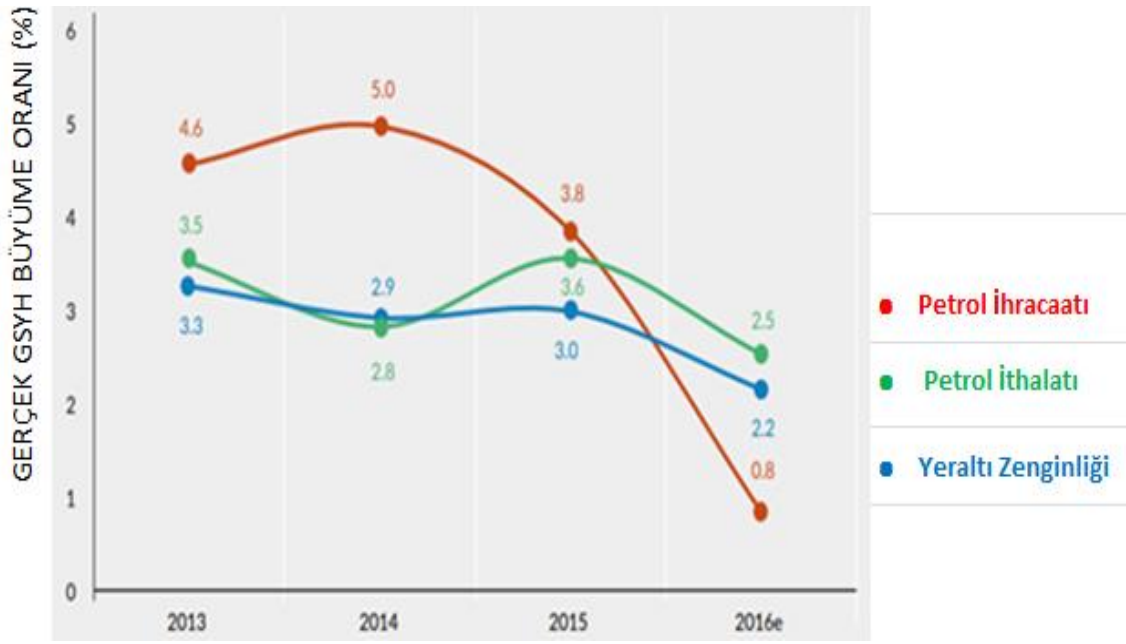
Hayvancılık ise kıtanın kuzey ve güney kesimlerinde oldukça dar bölgelerde yapılmaktadır. Tüm olumsuz koşullara rağmen, Afrika sahip olduğu potansiyelle tarım sektöründe yatırımın yapılabileceği ekilebilir arazi açısından oldukça önemlidir.

Afrika kıtası turizm sektörü olarak tarihi ve kültürel birçok zenginliğe sahip olmasına rağmen bu konuda yeterli bir yatırım ve tanıtım yapılamamıştır. Mısır Piramitleri, Fas'ın egzotik yapısı, Kenya'nın ormanları, Güney Afrika Cumhuriyeti'nin tarihi eserleri, Zambiya'nın eşsiz doğası, Seyşeller Adaları, Madagaskar, Zanzibar ve daha birçok doğal güzellikleriyle turizm alanında zenginliğe sahip olmasına rağmen çekebildiği turist sayısı dünya geneline bakıldığında oldukça az olmaktadır. Tüm bu olumsuzluklara rağmen, Ülker'in (a.g.e., s.94-95) ifade ettiği üzere, turizm Afrika insanı için oldukça önemli bir iş ve gelir kapısıdır.

2005 yılında 34,8 milyon turiste ev sahipliği yapan Afrika, 2012'de bu sayıyı 52,4 milyon turiste çıkarmıştır. Bu dönemde, Kuzey Afrika'nın misafir ettiği turist sayısı 13,9 milyondan 18,5 milyona çıkmış, Sahra Altı Afrika'da ise 20,9 milyondan 33,8 milyona yükselerek önemli bir artış sağlamıştır.

Kuzey Afrika'da Mısır ve Tunus'ta Arap Baharı ile birlikte baş gösteren olaylar ve yaşanan karışıklıklar, turizm potansiyeli olan bu ülkeleri olumsuz etkilemiştir. Bu durum da turizm alanında gerçekleşmesi gereken büyümenin potansiyelin altında olmasına sebebiyet vermektedir.

Şekil 1'de 2013 ve 2016 yılları arasında Afrika'nın Ekonomik Gruplara göre Büyüme Performansı gösterilmiştir. Kırmızı olarak gösterilen petrol ihracatının 2014 yılında ulaştığı % 5'lik büyüme performansının 2016 yılında % 0,8'e kadar düştüğü görülmektedir. Aynı şekilde yeşil olarak gösterilen petrol ithalatındaki 2015 yılındaki % 3,6'lık büyümenin 2016 yılında % 2,5'e, mavi olarak gösterilen yer altı zenginliklerinin de 2013'te % 3,3 iken 2016'da % 2,2'ye düştüğü görülmektedir.

Şekil 2. Afrika'nın Ekonomik Gruplara Göre Büyüme Performansı (2013-2016)

Kaynak: BM Afrika Ekonomik Raporu 2017 (www.uneca.org)

Mansfield'a (2009, s.2) göre, Afrika ülkelerinin ekonomik olarak büyüme adına öncelikli yapmaları gereken, yatırım olanaklarını geliştirme, kendi aralarındaki ticaret işlemlerini arttırma, özel teşebbüslere önem verme, beyin göçüne önlem alma ve teknoloji yatırımlarını arttırma ile birlikte sanayisini kalkındırma hedefine yönelik daha etkin politikaların uygulanması ve bu konuda destek görmeleridir. Kıtada ekonomik kalkınmanın gerçekleşmesi ile değişik ürünlerin sayısındaki fazlalaşma, sanayileşme yolundaki hedeflere ulaşma adına önemlidir. Bununla birlikte, süreç içerisinde ihmale uğramış teknolojik gelişim de günümüzde üzerinde durulması gereken en önemli başlıklardan biri olmuştur. Bu konuda Afrika Birliği de adımlar atılmasının önemine değinmektedir.

Son zamanlarda Afrika'nın değişik yerlerinde kullanılmaya başlanılan erken uyarı sistemi, gıda güvenliğini sağlama adına tarım uygulamalarında öncelik kazanmaya başlamıştır.

Sonuç olarak bahsi geçen bu hususlar değerlendirildiğinde, yakın gelecekte sorunlarının üstesinden gelmiş bir Afrika kıtasının ekonomik büyümesiyle birlikte, dünya ekonomi piyasaları için çekiciliğini arttırması olası görülmektedir.

1.5 AFRIKA'NIN YAŞADIĞI SORUNLAR

1.5.1 Afrika Üzerindeki Sömürgecilik Faaliyetleri

Sömürgecilik denilince dünyada ilk akla gelen kıta maalesef hep Afrika kıtası olmuştur. Zenginlikler diyarı olan Afrika kıtası, yüzyıllar boyunca özellikle batılı devletlerin sömürgesi altında yaşamaya mecbur kalmış ve zenginlikler içinde fakirlik, sefalet ve geri kalmışlık içinde yaşamaya maruz bırakılmıştır. 16.yüzyılın ortalarında başlayan bu süreç 1960'lara kadar devam etmiştir.

Sömürgecilik, Hazar'ın (a.g.e., s.37-40) deyimiyle Afrika kıtasında büyük bir kanamaya sebebiyet vermiştir. Sadece sahip olduğu doğal zenginliklere el koymakla kalmayan Avrupalı devletler, insanlık dışı kabul edilen soykırım da Afrikalılara yaşatmışlardır. İngilizler Doğu Afrika'da, Almanlar Batı Afrika'da, Fransızlar Cezayir'de ve Belçikalılar Kongo'da soykırım olaylarına sebebiyet vermiş ve kıta insanının zihinlerinde kolay kolay silinmeyecek izler bırakmışlardır.

Sömürgecilikle birlikte Avrupalıların Afrika'da sebep olduğu kanayan yaralardan biri de köle ticareti olmuştur. Avrupalılar köle ticareti üzerinden çok büyük paralar kazanmış ve Afrika nüfusunu gerileterek toplum düzenini bozmuştur. 400 yıl boyunca Afrika'dan başta ABD olmak üzere giden köle sayısı, salgın hastalıklar vb. sebeplerden dolayı yolda hayatını kaybedenler haricinde 20 milyonu geçmiştir. Kalifiye insan gücünün zayıfladığı Afrika kıtası bunun sonucunda tamamen geri kalmışlığın çaresizliği içerisine itilmiştir.

Afrika üzerindeki sömürgecilik faaliyetlerinde en etkin Avrupa devletleri İngiltere, Fransa, Portekiz ve İspanya olmuştur. İngilizler Mısır, Sudan ve Güney Afrika'yı, Fransızlar Cezayir, Tunus, Kamerun ve Togo'yu, Portekizliler Angola, Mozambik ve Gine Bissau'yu, İspanyollar da Fas ve Ekvator Ginesi'ni sömürgesi haline getirmiştir. Afrika'da sadece Etiyopya (Habeşistan) sömürgecilik faaliyetlerinden kendini kurtarmıştır. İtalyanların sömürge olarak göz dikmesi üzerine 1896'da Habeşistan'a saldırması ama sonunda yenilgiye uğraması sonucu bu girişim başarısız sonuçlanmıştır. İtalya daha sonra 1911 yılında Trablusgarp Savaşı ile Osmanlı'nın elinden Trablusgarp Vilayeti'ni almış ve Libya topraklarında sömürge sahibi olmuştur.

Amerika'dan Afrika'ya geri dönen köleler Liberya Devleti'ni kurmuşlardır. İkinci Dünya Savaşı sona ermesinin ardından başlayan bağımsızlık hareketleri ile birlikte sosyalizm ve özgürlük mücadelesi sonucu kurulan Senegal, Mozambik, Kongo ve Angola gibi ülkelerin sınırlarının çizimi de sömürgeci devletler tarafından yapılmıştır. Siyasi olarak bu bölünmeler Afrika kıtasında bugün yaygın olarak ortaya çıkan iç savaşlara ve çatışmalara sebebiyet vermiştir.

Bütün bu olumsuzluklara rağmen Afrika insanı özgürlükler konusunda mücadele azmini yitirmemiş ve 1960'lardan itibaren sömürgecilere karşı mücadelesini daha güçlü bir şekilde vermiştir. Hazar'ın (a.g.e., s.45) ifadesiyle Atatürk, 1912 yılındaki Libya savunmasında Afrika insanının sömürgeye karşı mücadele azmini görmüş ve şöyle söylemiştir:

“Bizzat, bir sene devam eden bir muharebe esnasında Afrika’da, o mücadeleyi yapan insanlar içinde bulundum. Onlarla yakından temasım, fikirlerine derin vukufiyetim vardır. Afrika insanları belki hürriyeti şahsiyyelerini daha evvel idrak etmişlerdi. Fakat fırsat bulamadılar, müstevliler ve onların mütecaviz orduları kendilerini tazyikten hiçbir vakit hâli kalmadı. Fakat bu tazyik ne kadar kuvvetli olursa olsun, bu fikir hareketine karşı duramayacaktır. İnsanlığa müteveccih fikir hareketi er geç muvaffak olacaktır. Bütün mazlum milletler bir gün zalimleri mahv ve nâbut edecektir.... Bizim milletimiz o zaman bu gayeye vâsıl olan milletler arasındaki tekaddümüyle iftihar edecektir.” (Hakimiyet-i Milliye Gazetesi, 4 Ocak 1922, Ankara).

İkinci Dünya Savaşı sona erdiğinde Afrika’da Etiyopya, Liberya, Güney Afrika ve Mısır haricindeki devletler Avrupalı devletlerin sömürgesi altındaydı. Sömürgecilik faaliyetleri, İkinci Dünya Savaşı sonrası yerini Afrika için bağımsızlık süreçlerine bırakmış ve bu doğrultuda Atlantik Beyannamesi ve Birleşmiş Milletler’ in kurulması gibi gelişmeler, dekolonizasyon süreçlerini hızlandırmıştır. Hazar’a (a.g.e., s.67) göre, Atlantik Beyannamesi Churchill ve Roosevelt tarafından ABD-Büyük Britanya ortaklığında hazırlanmış ve Afrika’nın geleceği adına önemli vurgular yapmıştır. Bu beyannameye göre, tüm halkların yönetim şeklini kendilerinin belirlemesine ve egemenlik mücadelelerine ABD ve Büyük Britanya tarafından saygı gösterilecektir.

Savaşın sona ermesi ile birlikte kıta üzerinde bağımsızlık mücadelesine yönelik baskılar basın ve yayın organları ile aydınlar yoluyla artmaya başlamıştır.

Bu noktada, Gana'nın bağımsızlık konusunda verdiği mücadele diğer Afrika toplumları için örnek bir model olmuştur. Gana halkı, Nkrumah liderliğinde bu mücadeleyi çeşitli eylemler, gösteriler ve grevler yoluyla gerçekleştirmiş ve 1957 yılında bağımsızlığını elde etmiştir. Bu gelişme diğer ülkelerin de önünü açmış ve ilerleyen yıllarda İngiltere ve Fransa gibi ülkeler sömürgeci anlayışlarından vazgeçmek ve bağımsızlık mücadelelerini kabul etmek zorunda kalmıştır.

Bu bağımsızlık mücadeleleri sonucunda elde edilen demokratik ortam, maalesef zamanla iyi idare edilememeden dolayı sorunlara yol açmış ve kurulan hükümetlerin darbelerle indirildiği bir döneme girilmiştir.

1.5.2 Darbeler

Demokratik rejimlerin önündeki en büyük engel olan darbeler, maalesef Afrika insanının da uzun yıllar boyunca maruz kaldığı bir sorun haline gelmiştir. Son örneğini 11 Nisan 2019'da Sudan'da askerlerin yönetime el koyması, Sudan Cumhurbaşkanı Ömer El Beşir'in ve birçok hükümet görevlisinin tutuklanması ile yaşamış olan Afrika, son yıllarda başarılı ve başarısız çok sayıda darbe girişimine maruz kalmıştır. Yine yakın tarihte 7 Ocak 2019'da Gabon'da bir grup asker devletin ulusal radyosunu el geçirmek suretiyle yönetime el koyma girişimi, hükümet güçleri tarafından bastırılmış ve darbe girişimini yapan askerler tutuklanmıştır.

Bağımsızlık mücadelelerinin kazanılmaya başladığı 1960'lı yıllarla birlikte birçok Afrika ülkesinde darbe girişimleri sahnelenmeye başlamıştır. 1960 yılında Kongo'da, 1961 yılında Togo ve Benin'de, 1963 yılında da Gabon'da askerler darbe yapmış ve yönetimler el koymuşlardır. Bu dönemdeki darbe girişimlerinin Fransa'nın eski sömürge devletlerinde gerçekleşmesi Fransa'nın bu girişimlerde rolü olduğu kuşkusuz doğurmaktadır. Darbe ile başa gelenler genelde Fransa ve ABD gibi ülkelerin sömürge dönemi sonrasındaki politikalarına çanak tutmuşlardır. Günümüze kadar başarılı veya başarısız yüzlerce darbe girişimi Afrika kıtasını esir almıştır. 60'lı yıllarda

darbe girişimleri sırasındaki can kayıpları binlerle ifade edilirken, son dönemdeki girişimlerde sivil insan kayıpları çok azalmıştır.

Hazar (a.g.e., s.69) darbe girişimlerini irdelediğinde sebeplerini oluşturan demokratik rejimlerde tam bir uzlaşının sağlanamamış olması, ulusal bir devlet oluşturma imkanının sahip olunan etnik ve dini ayrışmadan ötürü gerçekleşmemesi, ekonomik ve sosyal kalkınmışlığın az olması ile birlikte demokrasinin sürdürülebilirliğinin olmamasına bağlamıştır.

Yine şüphesiz bu duruma en büyük sebeplerden biri de kötü yönetimlerdir, yani Afrikalı ülke liderlerinin yönetim konusunda yetersiz olmalarıdır. Darbe ile başa gelen liderler de genelde eski sömürgeci devletlerin kontrolü altında olmuş ve Afrika ülkelerinin istikrara kavuşmasında olumsuz etkileri olmuştur.

Afrika Birliği vb. bölgesel etkinliği olan kuruluşların darbe girişimlerini engelleme konusunda başarılı olamadıkları görülmektedir. Bu kuruluşlara üyelikte aktif rol alan ülkelerin yönetimlerinin büyük bir kısmının darbe ile başa gelmiş olması da şüphesiz bu başarısızlıktaki en önemli sebeplerden birisidir.

1.5.3 Terör

Afrika kıtasının gelişmesinin önündeki en büyük engellerden biri de, yıllar boyu süren iç savaşlarla birlikte gelişen terör grupları olmuştur. Bu bağlamda, etki ettiği alan itibariyle bölgesel ve uluslararası alanda tehdit unsuru olan 2 terör örgüt ön plana çıkmaktadır. Bunlar, Somali’de etkili El-Şabab (Harakat El-Şaab El-Mücahidin) ve Nijerya’da etkili Boko Haram (Cemaat-u Ehlis Sunne lida’avati vel-Cihad) terör örgütleridir.

Yılmaz’a (2017, s.320-323) göre, El-Şabab (Arapça’da gençlik anlamına geliyor) örgütü, 1990’lı yıllarda Somali’nin rejim değişikliği ile birlikte El İttihad el-İslamiye isimli grup içinden ortaya çıkmıştır. Resmi amacı İslam düşmanlarının karşısında cihat etmek olan örgüt, aslen Afrika Birliği’ne bağlı güçlerle savaşmakta ve Güney Somali bölgesinde katı bir şeriat düzeni dayatmaktadır. Bu örgütün palazlanmasında Batı’nın yanlış terör politikalarının da etkili olduğu belirtilmektedir.

El-Şabab'ın lideri Ahmet Abdi Godan, 2012 yılında El-Kaide lideri El-Zevahiri'ye bağlılığını bildirmiştir. Godan'ın 2014 yılında öldürülmesinden sonra yerine geçen Abu Ubeyde, Somali'nin başkenti Mogadişu ve BM Tesisleri'ni hedef almakta, aynı zamanda Kenya'da da terör faaliyetleri gerçekleştirmektedir. Son dönemde gücü azalsa da El-Şabab örgütü Afrika için en ciddi tehditlerden biri olmaya devam etmektedir.

Boko Haram örgütü ise özellikle son yıllarda kız çocukları kaçıarak öldürme faaliyetleri ile ön plana çıkmış uluslararası bir terör örgütüdür. “Okumak haramdır”, “Kitap haramdır” ve “Batılı sistemde eğitim haramdır” gibi anlamlara gelen örgüt, 1991 yılında Nijerya'da şeriata dayalı bir düzen kurmak maksadıyla ortaya çıkmıştır. Laiklik ve Batılılaşmaya şiddetle karşı çıkmakta, buna dayalı eğitim sistemini kesinlikle kabul etmemektedir. Suudi Arabistan'da etkili olan Vahhabiliğin etkisinde kaldığı bilinmektedir.

İlk başlarda şiddet eylemleri olmayan örgüt, 2009 yılında motosiklet kullanırken helmet takmayı İslam'a aykırı buldukları için reddeden üyelerinin polis tarafından tutuklanması üzerine şiddet eylemlerine başvurmuş ve çıkan olaylar sonucu 800 civarında insan hayatını kaybetmiştir. Sonraları şiddete daha çok başvurmaya başlayan Boko Haram, uluslararası eli kanlı bir terör örgütü haline gelmiştir. Sadece 2010 yılındaki kanlı eylemlerde 6,000'den fazla sivil ölmüştür. 2016 yılında IŞİD ile olan bağlantısını ilan eden örgüt, Nijerya'nın yanı sıra Nijer ve Kamerun gibi ülkelerde de eylem yapmaktadır.

Bu iki örgüt haricinde Afrika topraklarında 5 terör örgütü daha faaliyet göstermekte ve eylemler yapmaktadır.

Bunlardan AQIM (İslamcı Mağrip El Kaidesi) örgütü, Cezayir'de bulunmaktadır. İlk defa 2007 yılının ocak ayında kuruluşunu ilan eden örgüt, Selefiler denilen yapının içinden çıkmıştır. Cezayir'de mevcut hükümeti yıkıp yerine İslamcı bir yönetim getirme hedefi ile hareket eden örgüt, Mali'de de birçok terör faaliyetlerinde etkin rol oynamıştır.

Libya'daki İslamcı Devlet Örgütü, IŞİD bağlantılı olup 2015 yılında militan sayısını 6 binlere kadar çıkarmıştır. Bu örgüt Libya ile birlikte Tunus'ta da tehdit oluşturan bir örgüt haline gelmiştir.

Lord'un Direnişî Ordusu (LDO) Örgütü, Uganda ve Güney Sudan'da faaliyet göstermektedir. ABD Afrika Komutanlığı Africom, bu örgütle baş etmekte zorluk çeken Uganda'ya askeri olarak gerekli desteği sağlamaktadır.

El-Gama'a el-İslamiye Örgütü (Gİ), Mısır'da hükümeti yıkıp yerine İslamcı bir devlet kurmak gayesiyle ortaya çıkmış bir Sünnî harekettir. 2011 yılında gerçekleşen Mısır'daki devrimin ardından siyasi parti olarak Mısır Meclisi'ne girmiş ve 13 milletvekili ile temsil edilmiştir.

Yine Mısır'da devam eden iç karışıklıkları fırsat bilerek ortaya çıkan Sina Yarımadası'ndaki İslamcı Devlet Örgütü de eylemlerini Sina Yarımadası'ndaki yöneticiler ve turistler üzerine yapmaktadır. IŞİD kaynaklı bu terör grubu zamanla eylemlerini tüm Mısır topraklarına yayma gayreti içine girmiştir.

1.5.4 İç Savaşlar

Afrika kıtasını perişan eden en önemli olaylardan biri de yaşanan iç savaşlardır. Yılmaz'a (a.g.e., s.313-315) göre, son 45 yıllık süreçte 20'den fazla Afrika ülkesi iç savaşı yaşamış, kıta insanının %40'ı bu savaşlardan etkilenmiş ve 10 milyona yakın mülteci ortaya çıkmıştır.

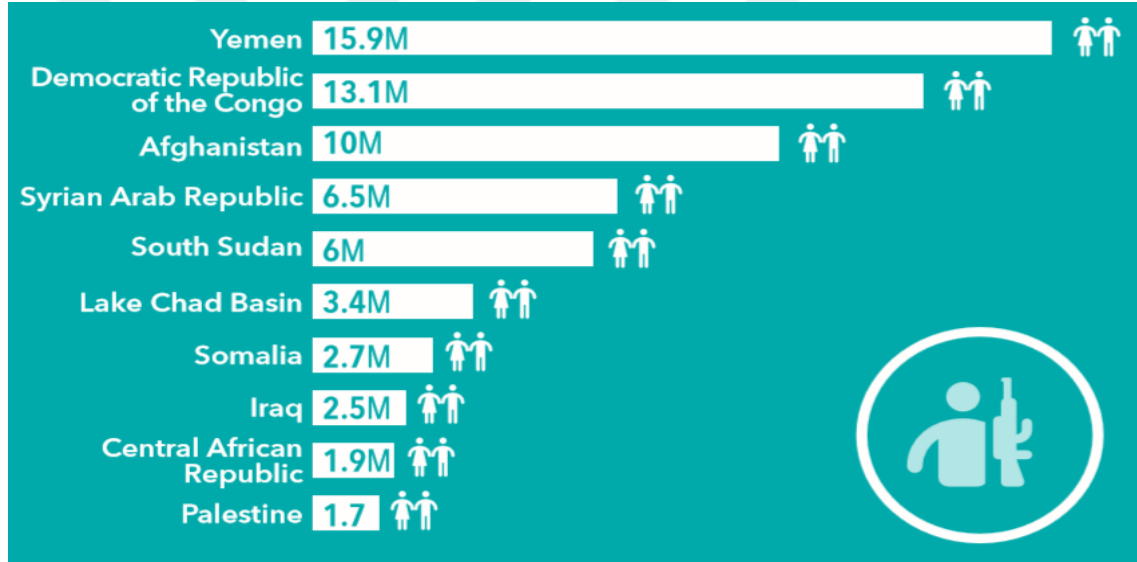
Kongo'daki sivil savaş, Afrika tarihindeki en büyük savaşlardan biri olarak tarihe geçmiştir. 9 ülkenin dâhil olduğu savaşta 5 milyondan fazla insan hayatını kaybetmiştir. Ruanda'nın Kongo'ya saldırması ile başlayan savaş, 1994 yılında Ruanda'da Hutuların, Tutsileri yeryüzünden silmek için saldırmasıyla 800 bine yakın insanın ölmesini netice vermiş ve bu olay tarihe Ruanda Soykırımı olarak geçmiştir.

Afrika kıtasında en uzun süre devam eden iç savaş olarak bilinen Sudan iç savaşında ise, 1983'ten bu yana geçen 26 yıllık süreçte iki milyonun üzerinde insan ölmüş ve dört milyondan fazla insan da mülteci durumuna düşmüştür. Bu savaşta en büyük etken, Sudan'ın güney kesiminde yaşayan azınlık halkların bağımsızlık talebi ve diğer bölgelerde bulunan muhaliflerin de rejimi istememesidir. Aslında yaşanan bu olumsuzlukların tamamında bakıldığında milletleşememe sorununun esas teşkil ettiğini söyleyebiliriz.

1.5.5 Yoksulluk ve Açlık

Afrika kıtasının belki de yaşadığı en büyük problem, yoksulluk ve açlıktır. Devam eden istikrarsızlıklar, iç savaşlar, yönetim kadrolarının yetersiz oluşu, eğitim noktasındaki geri kalmışlık gibi olumsuzluklar neticesinde insanlar yoksulluk ve açlıkla mücadele etmek zorunda kalmışlardır.

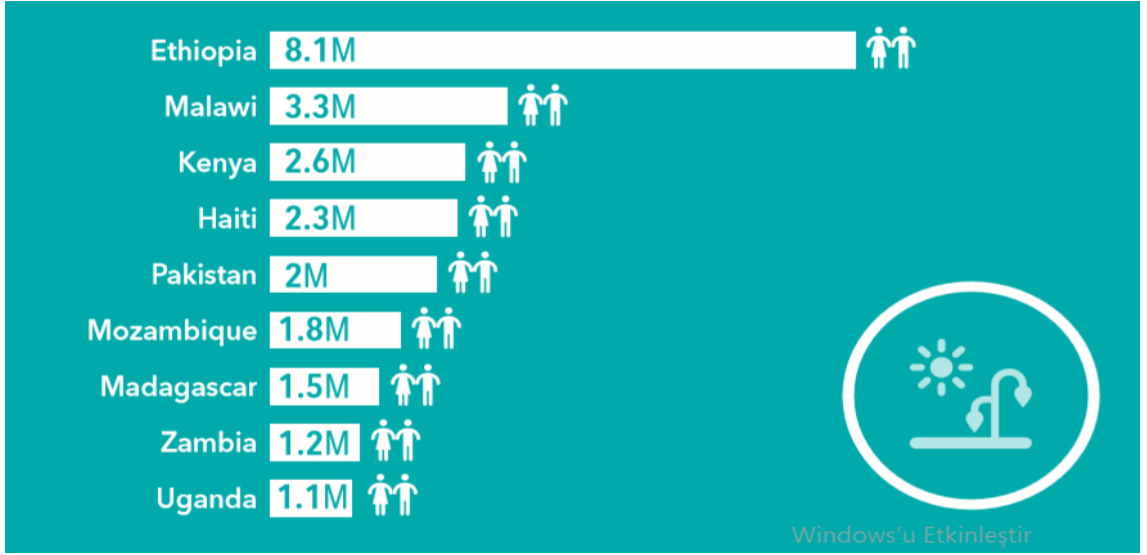
FSIN (Food Security Information Network – Gıda Güvenliği Bilgi Ağı) tarafından açıklanan 2019 yılı Küresel Gıda Krizleri Raporu'na (2019, s.7)) göre, toplumsal karışıklıklar sebebiyle Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde 13,1 milyon, Güney Sudan'da 6 milyon, Çad'da 3,4 milyon, Somali'de 2,7 milyon ve Orta Afrika Cumhuriyeti'nde 1,9 milyon insan gıda krizi ile baş etmek zorunda kalmıştır. (Şekil-3)

Şekil-3 Karışıklıklara Bağlı Gıda Krizleri Yaşayan Ülkeler (2018 yılı için)

Kaynak: https://docs.wfp.org/api/documents/WFP0000104036/download/?_ga=2.261994317.157045389.1558009783-1727359390.1558009783

Yine Şekil-4'te görüldüğü üzere, iklim değişikliklerine bağlı olarak Etiyopya'da 8,1 milyon, Malavi'de 3,3 milyon, Kenya'da 2,6 milyon, Mozambik'te 1,8 milyon ve Madagaskar'da 1,5 milyon insan gıda krizi ile karşı karşıyadır.

Şekil.4 İklim Değişikliğine Bağlı Gıda Krizi Yaşayan Ülkeler (2018 yılı için)

Kaynak: https://docs.wfp.org/api/documents/WFP0000104036/download/?_ga=2.261994317.157045389.1558009783-1727359390.1558009783

Şengül'e (a.g.e., s.25-26) göre, Afrika kıtasının yaklaşık olarak % 40'ı aşırı derecede yoksuldur. Dünya nüfusunun %10'una sahip Sahra Altı Afrika ülkeleri yoksulluk ve açlığın dünyada en fazla yoğun olduğu bölgedir. Kuzey Afrika nüfusunun % 22'lik kısmı ve Sahra Altı Afrika nüfusunun % 59'luk kısmı yoksulluk sınırının altında hayat mücadelesi vermektedir. Afrika kıtası tarıma dayalı ekonomiye rağmen, gıda yetersizliği nedeniyle yoksul ve aç kesim sayısı her geçen gün artmaktadır.

Bunun yanında aşırı kuraklığın sebep olduğu çölleşme de Afrika kıtasında açlık ve yoksulluğun artmasındaki temel nedenlerin başında gelmektedir. Kıtada özellikle Kuzey Afrika toprakları çölleşme tehdidi ile karşı karşıyadır. Bu topraklarda toplam arazinin yaklaşık 432 milyon hektarlık kısmı çölleşme tehlikesi ile baş başadır.

Halen kıtada 300 milyon insan açlık tehlikesine maruz bulunmaktadır. Bu olumsuz tabloya rağmen Afrika kıtası, sahip olduğu % 10'luk petrol rezervi, % 40'lık altın rezervi ve % 80-90'lık krom rezervi ile madencilik bakımından gelecek dönemde dünyanın ekonomik görünümünü değiştirecek bir pazar konumunda bulunmaktadır.

2. BÖLÜM - TÜRKİYE-AFRİKA İLİŞKİLERİNİN TARİHSEL SÜRECİ

2.1 OSMANLI DÖNEMİ

Afrika ile ilişkilerin dokuzuncu yüzyılda Mısır'da kurulan ilk Müslüman Türk devletlerinden olan Tolunoğulları ile başladığı bilinse de, asıl faaliyetlerin Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nde Yavuz Sultan Selim tarafından 1517 yılında Memluklularla yapılan Ridaniye Savaşı sonucunda Mısır'ın fethedilmesi ve bunun üzerine Kuzey Afrika'da kurulan hâkimiyetle birlikte derinleştiği görülmektedir.

Coğrafi Keşifler sonucu Ümit Burnu'nun keşfi ve Afrika'ya ulaşımın kolaylaşması, Avrupalı devletlerin Afrika üzerindeki iştahını kabartmış ve Portekiz donanmaları Doğu Afrika'ya saldırmıştır. Bunun üzerine Osmanlı donanmaları, Doğu Afrika'da bulunan Tanzanya ve Kenya'ya askeri yardımda bulunmuş ve buraların yağmalanmasını engellemiş ve birçok limanı Osmanlı idaresine bağlamıştır. Burada iç işlerine ve yönetimine karışmayan Osmanlı, Doğu Afrika halklarının da takdirini kazanmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu, özellikle 16. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar Afrika kıtasının önemli bir kısmında hâkimiyet kurmakla birlikte, imparatorluğun bu dönemde İngilizlerin, İtalyanların, Fransızların, İspanyolların, Portekizlilerin ve Hollandalıların yapmış olduğu gibi bir sömürge elde etme arayışına kesinlikle girmediği, kendi dilini, kültürünü ve dinini dayatmak gibi bir politika izlemediği görülmektedir. Hatta bu dönemde, Osmanlı'nın Afrika ülkelerini himaye eden bir politika izlemesi, Avrupalı devletlerin 19.yüzyılın sonlarına kadar kıta üzerindeki sömürgecilik faaliyetlerini tam istedikleri gibi uygulamalarına engel olduğu söylenebilir.

Kavas'ın da (2006, s.110) belirttiği üzere, Osmanlı Devleti, Afrika'da hâkimiyet kurdukları bölgeler vasıtasıyla Müslümanların yaşadığı emirliklerle de bağlantı kurma imkânı elde etmiştir. Bununla beraber, sömürgeci devletlerin etkisi altındaki bölgelerdeki Müslüman kesim ile de ilişkilerini kesmemişlerdir. Harar Emirliği 16. yüzyılda Kızıldeniz ve Hint Okyanusu'ndaki Osmanlı- Portekiz savaşlarında önemli bir bölge olmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu'nun Müslüman olması adeta Afrika ile kolay ilişkiler kurulmasına zemin hazırlayan temel etken olmuştur. Özellikle Yavuz Sultan Selim'in Mısır'ı fethetmesiyle birlikte İslam halifeliğinin de Osmanlılara geçmesiyle Afrika coğrafyasındaki Müslüman halkların Osmanlı'ya karşı olan sempatileri artmıştır. Özellikle Kuzey Afrika bölgesindeki Müslüman ülkeler Libya, Mısır, Tunus ve Cezayir Osmanlı'nın bölgedeki hâkimiyetinde önemli rol oynamıştır. Osmanlı'da bu eğilimi karşılıksız bırakmamış, her yönüyle kıta insanına maddi ve manevi destek ve yardımda bulunmuştur.

Akkaya'ya (2012, s.13-15) göre, Mısır'ın Osmanlı eyaleti olduğu dönemde 1789 Fransız İhtilâli'nin etkisiyle birlikte, Fransa hükümdarı Napolyon Bonapart 1798'de Mısır'ı işgal etmiş, İngilizler ve Ruslar Osmanlılarla anlaşarak Napolyon'u Mısır'dan çıkarmışlardır. Napolyon'un Fransız askerlerini Mısır'da bırakması üzerine Osmanlı Devleti Kavalalı Mehmet Ali Paşa idaresindeki orduyu Mısır'a göndermiş ve Fransız askerlerini Mısır'dan çıkartmıştır. Mehmet Ali Paşa'nın bu başarısı onun itibarını arttırmış, padişah tarafından Mısır'a vali olarak tayin edilmiştir. Mısır üzerindeki hâkimiyeti eline alan Kavalalı, güçlü bir yönetim ve askeri teşkilatlanma ile gücünü arttırmış ve bu imkânlarla birlikte Mısır'da kendi hanedanlığını meydana getirmiştir.

Vahhabi isyanlarını engelleyerek Müslüman coğrafyada adından söz ettirmiştir. Hatta bunun üzerine Osmanlı Devleti Hicaz ve Habeş valiliklerini de kendisinin emrine vermiştir. Sonrasında karşılıklı anlaşmazlıklar neticesinde isyan başlatan Mehmet Ali Paşa, Osmanlı Devleti'ne çok ciddi sıkıntılar çıkartmıştır. Bu hadiseler Osmanlı'nın kontrolünü ve otoritesini ciddi manada zayıflatmış ve Mısır'ın resmen olmasa da fiilen elden çıkmasına sebebiyet vermiştir. Bu sırada İngiltere ve Fransa sürekli olarak Mısır'ın iç işlerine müdahale etmekten geri kalmamışlardır. Dolayısıyla zaten gerileme döneminde bulunan Osmanlı Devleti, boğuştuğu birçok problemin üzerine bir de bu sıkıntıyla başa çıkmakta zorlanmış ve Mısır 1882'de İngilizler tarafından işgal edilerek Osmanlı'nın idaresinden çıkmıştır.

Kuzey Afrika'daki en hayati noktalardan biri olan Mısır'ı kaybeden Osmanlı'nın bölgedeki etkisi de gittikçe zayıflamış, 1912'de İtalyanlarla imzalanan Uşi Anlaşması ile Afrika'daki son toprak parçasını da kaybeden Osmanlı'nın kıta üzerindeki etkisi de sona ermiştir.

Osmanlı Devleti Afrika'da varlığını sürdürdüğü yaklaşık 4 asırlık dönem boyunca birçok eyalet, emirlik, hanedanlık ve sultanlığı idare etmiştir. Bunlar, Kuzey Afrika'da Mısır'la birlikte Garp Ocakları da denilen Tunus, Cezayir ve Trablusgarp eyaletleri; Doğu Afrika'da Habeş eyaleti; diğer bölgelerde de Zengibar (Tanzanya'nın adası) ve Kanim Bornu Sultanlıkları, Harar Emirliği ve Func (şimdiki Sudan topraklarında) Devleti olmuştur. Ayrıca Güney Afrika'daki Müslümanlarla da ilişkiler kurulmuştur.

Osmanlı Dönemi'nde güçlü olunan dönemlerdeki Afrika'ya olan ilgi, 19.yüzyıldan itibaren zayıflamayla birlikte düşüşe geçmiştir. Bunun sebebi de kaybedilen topraklar, zayıflayan ekonomik güç ve dolayısıyla kendi sorunları ile mücadele etmek zorunda kalınmasıdır. Birinci Dünya Savaşı ve öncesinde döneminde Afrika üzerindeki toprakların ve üstünlüğün kaybedilmesi, Türkiye'nin Afrika ile olan ilişkilerinin en düşük seviyelere inmesine sebebiyet vermiştir.

Sonuç olarak, Osmanlı Dönemi'ne bakıldığında Afrika kıtası ile ilişkilerin Müslüman kimliği ile pekişmesiyle birlikte, Osmanlı devlet olarak tarih sahnesinden silinene kadar hep sürdürüldüğü görülmektedir. Osmanlı'nın dış politikasında sömürgecilik anlayışını hiçbir zaman benimsememesi ve Afrika ülkelerinin bağımsızlık mücadelelerinde arkalarında olması neticesinde kıta ülkelerinin Türklere bakışları hep pozitif yönde olmuştur.

2.2 CUMHURİYET DÖNEMİ (1923-1997 ARASI)

Cumhuriyet Dönemi, 1998 yılına kadar ki süreçte Türkiye'nin Afrika kıtası ile ilişkilerinin zayıf olduğu bir dönemdir. Bunun en önemli sebepleri, özellikle Avrupalı devletlerin bu dönemde Afrika kıtası üzerindeki sömürgecilik faaliyetlerine hız vermesi ve Türkiye'nin bu dönemde batılılaşma politikası ile birlikte Avrupalı devletleri karşısına almak istememesidir. Yeni kurulan ve düzenini tam kurabilmesi zaman alan Türkiye Cumhuriyeti'nin böyle bir zamanda Avrupalı devletlerle ters düşmesi düşünülemezdi.

Buna rağmen batılılaşma politikası ile birlikte Mustafa Kemal Atatürk, Afrika kıtası ile ilişkileri büsbütün rafa kaldırmamış, Akkaya'nın da (a.g.e., s.40) belirttiği

üzere, yeni bir devlet ve yeni bir dış politika doğrultusunda Avrupa devletlerinin sömürgecilik faaliyetlerine maruz kalan ve “*Mazlum Milletler*” olarak ta isimlendirilen Afrika’dan elini çekmemiştir. Avrupa emperyalizmine karşı dik durmuş ve bu uğurda kurtuluş mücadelesi vererek vatani düşman işgalinden kurtarmış olan Atatürk’ün, bu milletlere karşı da alakasız kalması düşünülemezdi. Buradan hareketle Atatürk, Türkiye’nin Avrupa kıtasında toprak parçası olan tek Ortadoğu ve Müslüman ülkesi olması hasebiyle, hem Avrupalı olma hem de Doğu’ya sahip çıkma şeklinde bir dış politika takip etmiştir.

Bu doğrultuda Türkiye Cumhuriyeti 1926 yılında o dönemde Afrika’da bağımsızlığını elde etmiş tek ülke konumundaki Etiyopya’nın başkenti Addis Ababa şehrinde Afrika kıtasındaki ilk diplomatik temsilciliğini faaliyete geçirmiştir. Akkaya (a.g.e., s.43) 1973 yılında Etiyopya’nın o dönemki Türkiye büyükelçisinin yaptığı açıklama ile, Afrika’da özgürlüklerini elde eden 42 ülkenin bunu Atatürk’ün bağımsızlık mücadelesinden hareketle sağladıklarını ifade ettiğini söylemektedir.

Kurtuluş Savaşı sırasında emperyalist devletlere karşı başta Atatürk ve silah arkadaşları olmak üzere Türk milletinin vermiş olduğu istiklal mücadelesi, sömürgecilik faaliyetleri ile ezilen Afrika ülkeleri için adeta bir ilham kaynağı haline gelmiş, özellikle Bandung Konferansı ile birlikte bağımsızlığını kazanan Afrika devletlerine bu bağımsızlık sürecinde etkisi büyük olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı’nın sona ermesinin ardından dünya üzerinde değişen dengeler ve ortaya çıkan insan hakları ve demokrasiye saygı duyulmasını gerektiren ortam, sömürge imparatorluklarının yıkılması ve yeni bağımsız devletlerin kurulması sürecini hızlandırmıştır. Bu süreçten sonra artık Afrika kıtası sömürgecilik anlayışının uygulandığı bir coğrafya olmaktan kurtulup, uluslararası ilişkiler içine girilebilen bir bölge haline gelmiştir.

Şengül’ün (a.g.e., s.71) ifade ettiği gibi, 1950’li yıllarda Türkiye, BM Genel Kurulu’nda görüşülen Fas’ın bağımsızlığı ile ilgili talebin ertelenmesi yönünde oy vermiş, Tunus ve Cezayir’in bağımsızlık konusundaki istekleri için de bu meselenin Fransa ve bu devletlerin iç meselesi olduğu yönünde görüş bildirmiştir. Süveyş Krizi ile ilgili olarak ta 1956 yılında Londra’da gerçekleşen toplantıda Türkiye Mısır’ın aleyhinde bir tutum sergilemiş, Mısır’ın başında bulunan Nasır da Türkiye’yi Batılı ülkelerin güdümünde hareket etmekle itham etmiştir.

Erdoğan'a (a.g.e, s.22-23) göre Türkiye, 1954 yılında Afrika ülkelerinin de dâhil olduğu Bağlantısızlar Hareketi'nin Bandung Konferansı'nda Batılı devletler ile işbirliğinde bulunmasını savunmuş ve BM'de Cezayir'in bağımsızlığı ile ilgili 1958 tarihli oylamada Fransa ile birlikte hareket etmiştir. Fakat Kıbrıs Sorunu ile ilgili olarak Rumların bağlantısızlar hareketi içindeki etkinliğini dengeleme maksadıyla Türkiye Afrika'da bağımsızlığını elde etmiş ülkelerle diyalog içine girmiştir.

70'li yıllarda dış politikadaki değişimi ile siyasi ve ekonomik olarak ta gelişimine rağmen Türkiye, Afrika'ya gereken ilgiyi göstermemiştir. Yine de Türkiye, Zimbabwe ve Namibya'nın bağımsızlığını elde etmesinde az da olsa rol oynamasıyla birlikte, 1957 yılında bağımsızlığını kazanan Gana'yı da tanımış ve Gana'da elçiliği faaliyete geçirmiştir. Türkiye 1950 ve 1960'lı yıllarda sömürgeci kurtulup bağımsızlığını kazanan Afrika devletlerinin hepsini tanımıştır.

Sonuç olarak, bu dönemde Türkiye'nin 1997 yılında gerçekleştirilen Lüksemburg zirvesinde AB (Avrupa Birliği) ile ilişkilerinin kopma noktasına gelip AB kapılarının o gün için kapanmasına dek, Afrika ile ilişkilerini geliştirme noktasında ciddi bir faaliyette bulunduğunu söylemek mümkün değildir.

2.3 AFİRKA AÇILIMI İLE BİRLİKTE YENİ DÖNEM (1998-2012)

1998 yılında o dönemin Başbakanı Mesut Yılmaz'ın teşviki ve Dışişleri Bakanı İsmail Cem'in organizasyonu sağlamasıyla hayata geçirilen "*Afrika Eylem Planı*" projesi ile birlikte Türkiye'nin Afrika ile ilişkilerinde yepyeni bir döneme girilmiştir.

Şengül'e göre (a.g.e., s.80), İsmail Cem tarafından Türkiye için ekonomik ve siyasi ilişkilerini arttırmak amacıyla artık Akdeniz'in ötesinde Afrika kıtası ülkeleri ile ilişkileri geliştirmenin vaktinin geldiğini ifade edilmesi üzerine, Türkiye-Afrika ilişkilerinde, Dışişleri Bakanlığı tarafından 1998 yılı itibariyle 'Afrika'ya Açılım' politikası uygulanmaya konulmuş ve ilişkilerde ciddi bir dönüm noktası yaşanmıştır.

Tepeciklioğlu'na (2016, s.231) göre, Afrika'ya Açılım Planı ile birlikte, siyasi, kültürel, ekonomik ve güvenlik ile ilgili konularda Afrika ülkeleriyle birçok projenin gerçekleştirilmesi hedeflenmiş, karşılıklı olarak üst düzey ilişkilerin arttırılması, her alanda işbirliği faaliyetlerinin geliştirilmesi ve insani yardımların hız kazanması

konularında çalışmalar yapılmış, önemli organizasyonlar gerçekleştirilmiş ve gerçekleştirilmeye devam etmektedir.

Yine bu dönemde, özellikle Afrika kıtası üzerinde daha önce ilişkilerin oldukça zayıf olduğu birçok ülkede diplomatik temsilcilikler açmak suretiyle ikili temasların hızlandırılması ve geliştirilmesine olanak sağlanmıştır. Karşılıklı olarak kültürel programların gerçekleştirilmesi, eğitim alanında yeni burs olanaklarının sağlanması, ekonomik alanda özel sektör temsilcilerinin bir araya getirilmesi ve iş birliği anlaşmalarının imzalanması, iş adamlarının karşılıklı ziyaretler gerçekleştirilmesi ve teknik konularda Afrikalılara destek sağlanması gibi etkinlik mekanizmaları bu planın içerisinde yer almıştır.

Hazar (a.ge.,s.294-295) Afrika Açılımı Eylem Planı çerçevesinde öngördüğü hususları şöyle sıralamıştır:

- Afrika ülkeleri ile karşılıklı olarak üst düzey ziyaretler gerçekleştirme,
- Türkiye ile Afrika ülkeleri Dışişleri Bakanlıkları arasında karşılıklı siyasi istişare mekanizmalarını oluşturma,
- BM, İKÖ (İslam Konferansı Örgütü) ve uluslararası diğer kuruluşlarla görüşmeleri arttırma,
- Heyetler arası karşılıklı olarak ziyaretler gerçekleştirme,
- Türkiye'den Afrika'ya resmi heyetler gönderme,
- İhtiyaç sahibi Afrika ülkelerine insani yardımları ulaştırma,
- BM teknik ve mali yardım programlarını destekleme,
- Afrika'da Türk Büyükelçilik sayısını arttırma,
- Ekonomik ilişkileri geliştirme adına karşılıklı işbirliği anlaşmaları yapma,
- Teknik konularla ilgili bakanları Türkiye'ye davet etme,
- Teknik konularda eğitim programları düzenleme,
- TİKA aracılığıyla teknik yardım programları geliştirme,
- Hava ve deniz ulaşımını geliştirme,
- Afrika Kalkınma Bankası'na kıta dışı bağışçı ülke olarak üyelik,
- İş adamları ve özel sektör temsilcilerinin temaslarını arttırma,
- Savunma sanayi, eğitim ve kültür konularında ilişkileri arttırma.

Afrika'ya Açılım Eylem Planı'nın 1998 yılında başlatılması neticesinde izleyen yıllarda bu plan doğrultusunda birçok faaliyet gerçekleştirilmiştir. Özellikle, 2002 yılında Adalet ve Kalkınma Partisi'nin iktidara gelmesi ile birlikte koalisyon hükümetlerinin sona ermesi, bu noktada atılacak adımların hızlanması noktasında etkili olmuştur.

Bu gelişmeler neticesinde, 2003 yılında "Afrika Ülkeleriyle Ekonomik İlişkilerin Geliştirilmesi Stratejisi" isimli program uygulamaya konulmuştur. O zamanki adıyla Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın (şimdiki adıyla Ticaret Bakanlığı) hazırlamış olduğu bu program ile Afrika'daki yatırımların arttırılması, Türk şirketlerinin ve iş adamlarının kıta ülkelerine gidiş-gelişlerinin kolaylaştırılması, sergi, fuar gibi etkinliklerin gerçekleştirilmesi ve teknoloji konularında yardım ve destek sağlanması hedefleri ortaya konmuştur.

2005 yılında ise Türkiye'de "*Afrika Yılı*" ilan edilmesi ve Türkiye'nin gözlemci üye olarak Afrika Birliği zirvelerine iştirak etmesinin kabulü ile ilişkiler doruk noktasına ulaşmıştır.

2008 yılında ilişkilerin bu denli gelişmesinin bir semeresi olarak Afrika Birliği'nin gerçekleştirdiği o yılki zirvede Türkiye stratejik ortak statüsüne alınmıştır. Bu kararın devamında 18-21 Ağustos 2008 tarihleri arasında İstanbul'un ev sahipliğinde o dönemki Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün himayesinde "*Türkiye-Afrika İşbirliği Zirvesi*" adı altındaki toplantıların birincisi gerçekleştirilmiştir. Bu zirveye 11 uluslararası kuruluş ve 49 Afrika ülkesi altısı devlet başkanı seviyesinde olmak üzere katılım sağlamıştır. Zirvede "Türkiye-Afrika Ortaklığı İstanbul Deklarasyonu: Ortak Bir Gelecek İçin İşbirliği ve Dayanışma" ve "Türkiye-Afrika Ortaklığı İçin İşbirliği Çerçevesi" adlı bildirgeler yayınlanmıştır. Sonuç olarak, Afrika ülkeleri ile Türkiye'nin, insan hakları, demokrasi ve uluslararası hukuka saygı ile birlikte terörizm, fakirlik ve açlığın ortadan kaldırılması hedefleri doğrultusunda kararlı bir işbirliğinin olacağı ifade edilmiştir.

Karagül ve Arslan'a (2013, s.32-33) göre, Bakanlar Kurulu tarafından 13 Ekim 2008 ve 11 Temmuz 2009 tarihlerinde gerçekleştirilen Bakanlar Kurulu Toplantısı ile Sahra-altı Afrika ülkeleriyle ilişkileri geliştirme adına diplomatik temsilcilik olarak 15 büyükelçilik ve 1 başkonsoloslüğün faaliyete geçirilmesi kararları alınmıştır.

26 Mart 2010 tarihinde 27533 sayılı Resmi Gazete’de (www.resmi.gazete.gov.tr) yayınlanan Afrika Stratejisi konulu 2010/7 sayılı genelgede Afrika Birliği ile olan ortaklığın geliştirilmesi, siyasi ve ekonomik ilişkilerin kalıcı hale getirilmesi için Afrika devletleri ile olan ikili ilişkilerin arttırılmasının gerekliliği ortaya konulmuştur. Ayrıca, etkin bir tanıtım için “*Afrika Strateji Belgesi*” nin yayınlanması ve kamu kurumlarının etkin katılımı ile beraber Dışişleri Bakanlığı’nın koordinasyonunda bir “Afrika Stratejisi Eşgüdümleri Komitesi” oluşturulması kararı alınmıştır.

Bu belgenin yayınlanması ile birlikte ilişkiler daha da ivme kazanmış, İşbirliği Zirvesi’nin doğrultusunda 15 Aralık 2010 tarihinde 1.Türkiye-Afrika İşbirliği Kıdemli Memurlar Toplantısı İstanbul’da gerçekleştirilmiştir. Daha sonra 15-16 Aralık 2011 tarihlerinde Bakanlar düzeyinde Gözden Geçirme Konferansı yapılarak ortaklık stratejisinin güçlü bir şekilde devam ettiği vurgulanmıştır.

2012 yılı itibariyle işbirliğinden ortaklığa dönüşen bu süreçte birlikte, hem Türkiye’nin vizyonuna yerleştirdiği proaktif dış politikasının uygulanması, hem de Afrika kıtasının ihtiyaç duyduğu ekonomik kalkınma alanındaki destek sağlanması adına önemli bir mesafe kat edilmiştir.

2.4 ORTAKLIK DÖNEMİ (2012-...)

Dışişleri Bakanlığı’nın resmi sitesinde (www.mfa.gov.tr) “Türkiye-Afrika İlişkileri” başlığı altında verilen ve dördüncü dönem olarak verilen bu Ortaklık Dönemi, işbirliği düzeyinde devam eden ilişkilerin ortaklığa dönüşmesiyle son derece önemli hale gelmiştir. Siteye göre, bu dönemde ön plana çıkan Türkiye Afrika Ortaklık Politikası ile Afrika’da barışa ve istikrara yardımcı olma, ülkelerin siyasi, ekonomik ve sosyal kalkınmalarını destekleme ve bu doğrultuda, insani yardımlar, güvenlik sorunları, kamu diplomasisi, yeniden oluşum ve arabulucu olma konularında yardım etme, kıtanın sahip olduğu kaynaklarını yine kıta insanına faydalı olacak şekilde kullanmasını teşvik etme ve Afrika ülkeleriyle ikili ilişkileri karşılıklı yarar ve eşitlik esasıyla güçlendirme hedeflenmiştir.

Bu bağlamda, birincisi Türkiye-Afrika İşbirliği Zirvesi olarak gerçekleştirilen toplantıların ikincisi Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesi adı altında 19-21 Kasım 2014 tarihlerinde Ekvator Ginesi'nin başkenti Malabo'da yapılmıştır. Bu Zirvede ortaya çıkan“2015-2019 Ortak Uygulama Planı” vasıtasıyla Türkiye'nin bu dönem içerisinde Afrika ülkeleri ile birlikte uygulayacağı beş yıl süreli projeler hayata geçirilmiş olacaktır. Bu plan aynı zamanda, Afrika'nın ihtiyaç duyduğu sürdürülebilir ekonomik kalkınma, istikrar, eğitimin iyileştirilmesi, genç nüfusa destek ve teknolojik yatırımların artırılması, tarımda iyileştirme gibi birçok alanda proje bazlı çalışmaların gerçekleştirilmesine imkân sağlamaktadır. Bir sonraki zirve toplantısı 2019 yılında İstanbul'da gerçekleştirilecektir.

3.BÖLÜM - AFRİKA AÇILIMI İLE GELİŞEN TÜRKİYE- AFRİKA İLİŞKİLERİ

21.Yüzyılda Türkiye'nin Afrika ile olan ilişkilerine bakmadan önce, Joseph Nye'nin 2004 yılında yayınlanan "Soft Power" isimli kitabı ile dünya gündemine giren yumuşak güç kavramının ışığında Türkiye'deki resmi kurumların ve Sivil Toplum Kuruluşlarının (STK) Afrika'ya yaptığı insani yardım faaliyetlerini incelemekte fayda bulunmaktadır.

Kıta insanına ulaşmada en önemli araçlardan biri de şüphesiz bu kuruluşların gerçekleştirmiş olduğu faaliyetlerdir. Temelinde insan ve ona el uzatma bulunan bu faaliyetler, Afrikalıların sevgi ve saygısını kazanmaya vesile olmakla birlikte, ilişkilerin arttırılması noktasındaki en önemli kilometre taşlarından biri haline gelmiştir.

Bu konuda en önemli faaliyetleri yürüten iki kurum vardır: Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) ve Türk Kızılayı. Bunların haricinde T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD), T.C. Başbakanlık Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB), Türkiye Diyanet Vakfı (TDV), Türkiye Maarif Vakfı, Yunus Emre Enstitüsü (YEE), İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı (İHH), Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi (TASAM) Afrika Enstitüsü gibi vakıf ve kuruluşlarda Afrika'da eğitim, din ve insani yardım gibi konularda faaliyet göstermektedir.

Ulaşım konusunda ise, Türk Hava Yolları (THY) önemli bir görevi yerine getirmekte ve binlerce kilometre uzaklıktaki coğrafyalara erişimi kolay hale getirmektedir.

3.1 AFRİKA'DA RESMİ KURUMLAR VE STK'LARIN FAALİYETLERİ

3.1.1 Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA)

1992 yılında 480 Sayılı KHK ile Dışişleri Bakanlığı'na bağlı bir birim olarak "Ekonomik, Kültürel, Eğitim ve Teknik İş Birliği Başkanlığı" adıyla kurulan TİKA, 1999 yılından itibaren Başbakanlık çatısı altında faaliyetlerini devam ettirmektedir.

Başkanlık resmi internet sitesinde (www.tika.gov.tr) vizyonunu, “*Bölgesel ve küresel seviyedeki her türlü soruna adaletle ve eşitlikle yaklaşarak, etkin ve hızlı çözümler üretebilen bir kurum olmak*”; misyonunu ise, “*faaliyet gerçekleştirdiği ülkelerde, ilgili kurum ve kuruluşlarla koordinasyon halinde, sürdürülebilir etkinlikler gerçekleştirmek*” olarak belirlemiştir.

Ayrıca TİKA; insan ve ihtiyaca odaklı projeler geliştiren, ülkenin önceliklerine önem veren, kaliteli ürün ve hizmet sunmaya gayret gösteren, tarafsız, şeffaf ve katılımcı bir politika izleyen, güvenilir, sonuç odaklı, etkili ve verimli bir yapıda aynı zamanda dış politika ile de uyumlu bir temel değerler silsilesini kendine rehber edinmiştir.

TİKA eğitim, sağlık, tarımsal kalkınma, nüfus düzenlemesi, içilebilir su kaynakları, sosyal hizmetler, ekonomide insani yardımlar gibi birçok alanda faaliyet göstermektedir. Ajans, 2011 yılında mevzuatında yapılan değişikliklerle birlikte çalışmalarını projeler üretmek veya proje desteği sağlamak üzerine yoğunlaştırmıştır. Ajansın Afrika’ya gerçekleştirdiği ve gerçekleştirmeye devam ettiği yardımlar ve takip ettiği projeler, Türkiye’nin dış dünyaya yönelik yumuşak güç kullanmak suretiyle uygulamakta olduğu politikasında en önemli kilometre taşlarından biri haline gelmiştir.

TİKA Afrika ile ilgili faaliyetlere tam olarak 2005 yılında başlamış ve ekonomik, sosyal, insani ve kültürel etkinlik olarak hemen hemen Afrika kıtasının tamamında çok sayıda projeyi hayata geçirmiştir. Özellikle Geri Kalmış Ülkelere ağırlık veren TİKA, Somali, Çad, Güney Sudan, Nijer gibi ülkeler başta olmak üzere ihtiyaç sahibi insanlara yardım elini uzatmış ve uzatmaya devam etmektedir.

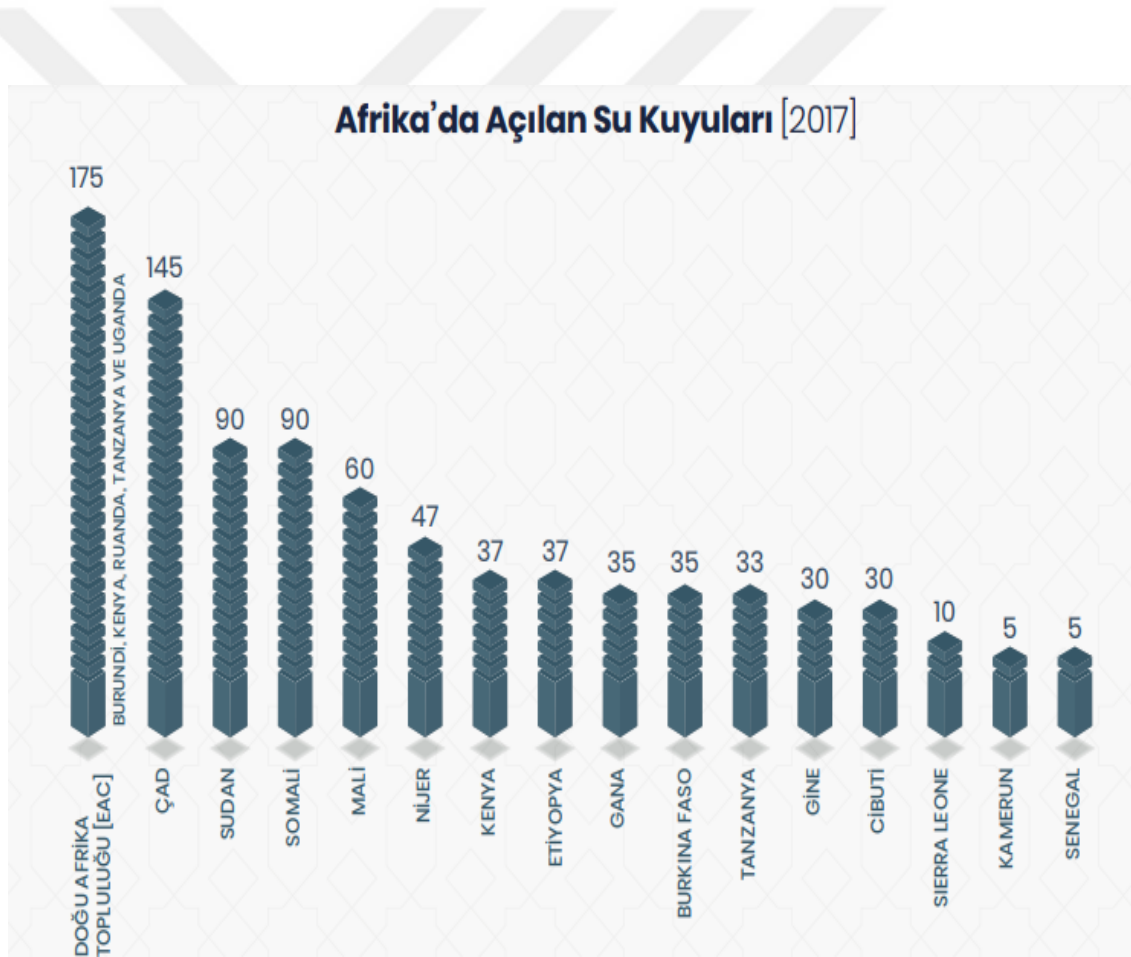
TİKA tarafından hazırlanan 2018 Yılı Faaliyet Raporu’nda, alanlarına göre Afrika ülkelerine yapılan yardımlar Tablo 2’de verilmiştir. Bu tabloda başta eğitim ve sağlık olmak üzere kıta insanına birçok alanda yardımların ulaştırıldığı görülmektedir. Faaliyetler özellikle bu alanlarda eksiklikleri bulunan ülkelerin ihtiyaçlarını karşılama adına büyük bir önem arz etmektedir.

Tablo 2**TİKA'nın Afrika Faaliyetleri (2018)**

ALANLAR	ÜLKE	YAPILAN YARDIMLAR
Eğitim	Nijer	Yatılı Kız-Erkek Okulu ve Dostluk Parkı İnşası
	Burkina Faso	İlkokul Binası İnşaatı ve Donatımı
	Mali	İşitme Engelliler Okulu Modernizasyonu
	Çad	Mesleki Teknik Eğitimleri
Sağlık	Nijer	Dostluk Hastanesi Donatımı
	Libya	Misurata Fizyoterapi Hastanesi İnşası ve Donanımı
	Gine – Bissau	Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezi Yenilenmesi
	Lesotho	Tıbbi Donanım ve Malzeme Desteği
	Benin	Sağlık Ocağı İnşası
Su ve Sanitasyon	Çad	Su Kuyusu Rehabilitasyonu ve Su Deposu Yapımı
İdari ve Sivil Altyapılar	Somali	Askeri Eğitim Tesisleri İnşası ve Ana Ulaşım Yolu Yapımı, Geçici Parlamento Binası Yapımı
	Gambiya	Anayasa Mahkemesi'ne Bilişim Malzeme Temini
	Tunus	Uluslararası Polis Eğitimi İşbirliği
Diğer Sosyal Altyapılar ve Hizmetler	Sudan	Sevakın Adası/Sultan Ali Dinar Türbesi Restorasyonu
	Etiyopya	Necaşi Türbesi'nin Restorasyonu
	Çad	Encemine Türk Kültür Külliyesi İnşası
Tarım ve Ormancılık	Güney Sudan	Çiftçilere Tohum ve Tarım Ekipmanı Desteği
Sanayi, Ticaret ve Turizm	Moritanya	Aşçılık, Kat Hizmetleri ve Servis Eğitimi
	Tunus	Halı Bakım ve İyileştirme Tesisi Kurulumu
Acil ve İnsani Yardımlar	Etiyopya	İnsani Yardım Malzemesi Dağıtımı
	Nijer	İnsani Yardım
	Somali	Acil Gıda Yardımı
	Kenya	Gıda ve Acil Yardım Paketi Dağıtımı

Kaynak: www.tika.gov.tr (2018 Faaliyet Raporu-19.04.2019 tarihinde erişildi)

TİKA'nın Afrika kıtasında öncülük ettiği bir diğer konu da, kıta insanının en çok sıkıntı çektiği temiz su kaynaklarına ulaşma konusunda yapılan çalışmalardır. Bu doğrultuda, özellikle en çok ihtiyaç duyulan bölgelerde temiz suya ulaşma adına su kuyuları açmak için sondaj çalışmaları bizzat TİKA koordinasyonunda yürütülmektedir. TİKA yayınlamış olduğu 2017 yılı Kalkınma Faaliyetleri Raporu'nda Afrika'da açılan su kuyuları ile ilgili olarak aşağıdaki istatistikleri sunmuştur. Bu rapora göre (Şekil 5), Doğu Afrika Topluluğu bünyesindeki Kenya, Burundi, Ruanda, Tanzanya ve Uganda'da 175, Çad'da 145, Sudan ve Somali'de 90'ar, Mali'de 60, Nijer'de 47, Etiyopya'da 37, Gana ve Burkina Faso'da 35'er, Gine ve Cibuti'de 30'ar, Sierra Leone'de 10, Kamerun ve Senegal'de 5'er su kuyusu açılmış ve kıta insanının temiz su kaynaklarına ulaşma konusunda yardımcı olunmuştur.

Şekil 5. Afrika'da Açılan Su Kuyuları (2017 yılı)

Kaynak: <https://www.tika.gov.tr/upload/2018/2017%20Kalk%C4%B1nma%20Yard%C4%B1mlar%C4%B1%20Raporu/Kalkinma2017Web.pdf>

3.1.2 Türk Kızılayı

1868 yılında İstanbul'da Osmanlı Mecruhun-i Askeri Muavenet Cemiyeti olarak faaliyete başlayan kurumun ismi 1877 yılında Hilal-ı Ahmer olmuş, 1935 yılında da Türkiye Kızılay Cemiyeti olarak değiştirilmiştir. Son olarak 1947 yılında Türkiye Kızılay Derneği ismini alan kurum, savaş, doğal afetler (deprem, sel, yangın vb.), açlık, kuraklık, fakirlik ve salgın gibi durumlarda yurt içindeki ve dışındaki afetzedelere ve zarara uğrayan insanlara karşılık beklemeden yardım etmektedir. Bu doğrultuda Kurumun en önemli kaynağı toplanan bağışlardır.

Türk Kızılayı diğer yardım kuruluşları gibi Afrika kıtasında da ihtiyaç sahiplerinin yardımına koşmaktadır. Samancı'nın (2017, s.42) belirttiği gibi, kara kıtanın birçok bölgesinde çalışmalarını sürdüren Türk Kızılayı, özellikle kıtlık ve geri kalmışlıkla mücadele eden Somali, Nijer, Moritanya, Senegal ve Sudan gibi ülkelerde insani yardımlar yapmaktadır. Kıta insanının ihtiyaçlarını önceliğine alan kurum, Türkiye Cumhuriyeti resmi kurum ve kuruluşlarıyla işbirliği içerisinde, Afrika genelinde kuraklık ve kıtlığın etkilerini azaltma hususunda çalışmalar yapmaktadır.

Somali'nin başkenti Mogadişu'da yemek ve ekmek üretimi yaparak günde 8 bin kişiye hizmet veren bir tesis kuran Türk Kızılayı, hâlihazırda insani krizlerle boğuşan Doğu Afrika ve Güney Sudan için resmi sitesi aracılığıyla "*İnsanlığın Umudu Ol*" isimli bir kampanya düzenleyerek yardımseverleri bağış yapmaya davet etmektedir.

Ayrıca Ramazan ayında yardım gemileri ile Afrika'ya tonlarca gıda yardımında bulunmakta, Kurban Bayramında toplanan kurban bağışlarıyla kıtada özellikle açlık ve kıtlığın yaşandığı bölgelerde kurban dağıtımını gerçekleştirmektedir.

Türk Kızılayı'nın belki de en önemli eksikliği, yapılan yardımların genelde dönemsel olarak yapılması ve süreklilik arz eden bir duruma dönüşmemesidir. Bu konuda özellikle yardımların kalıcı hale getirilmesi ve tesisleşmenin gerçekleşmesi adına atılımların gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Süreklilik için başta TİKA, AFAD gibi devlet kurumları olmak üzere bu konuyla ilgili tüm resmi ve resmi olmayan kurum ve kuruluşların desteğini almaya ihtiyaç vardır.

3.1.3 Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı(AFAD)

Başta deprem ve sel felaketi gibi doğal afetlerde olmak üzere, ihtiyaç sahiplerine yardım ulaştırmak için çalışan AFAD, Afrika'da da birçok noktada yardım faaliyetleri gerçekleştirmektedir

Resmi internet sayfasına göre (www.afad.gov.tr), afetlere karşı direnç sahibi bir toplum meydana getirme misyonu ile hareket eden kurum, vizyonunu da, afetler ve acil durumlarda gerçekleştireceği çalışmaları sürdürülebilir kalkınma esaslı, risk yönetimi odaklı faaliyet gösteren bir hizmet anlayışı ile gerçekleştirme olarak açıklamış ve bu misyondan hareketle "*Beklenmeyene hazırlıklıyız*" sloganını belirlemiştir.

Yılmaz ve Kılıçoğlu'na (2017, s.498-499) göre, AFAD milyonlarca insanın hayatını kaybettiği 2011 yılında Somali'de yaşanan kuraklıktan sonra Afrika'da yardım faaliyetlerine başlamış ve günümüze kadar Somali'ye 300 milyon liradan fazla yardım sağlamıştır. Yaşanan kuraklık ve sebep olduğu açlık sebebiyle, 22 bin tondan fazla insani yardım malzemesi afet bölgesine gönderilmiş ve tedavi imkânı olmayan birçok yaralı Somalili ve refakatçisi tedavi amaçlı olarak Türkiye'ye getirilmiştir.

Yine, Orta Afrika'da meydana gelen iç karışıklıklar sebebiyle Çad ve Kamerun'a iltica etmek durumunda kalan insanlara yardım amacı ile Sivil Toplum Kuruluşları tarafından AFAD koordinasyonunda toplanan toplam 80 tonluk insani yardım malzemesi kamplara ulaştırılmıştır. Ramazan aylarında da düzenli olarak Çad'da mülteci kamplarında bulunan ailelere ulaştırmak üzere yardım kolileri gönderilmektedir.

3.1.4 Türk Hava Yolları (THY)

Uluslararası ilişkilerde kamu diplomasının en önemli araçlarından biri de şüphesiz ulaşım imkânlarıdır. Binlerce kilometre uzaklardaki coğrafyalarla ilişkilerin geliştirilmesi adına hava yolu ulaşımının önemi ortadadır. Bu noktada, uluslararası düzeyde isim yapmış bir marka olarak THY, Afrika ülkeleri ile ilişkilerin geliştirilmesi adına önemli bir misyon gerçekleştirmektedir. Bu sayede Türk iş adamlarının Afrika'ya gidişleri, Afrikalı iş adamlarının Türkiye'ye gelişleri daha da kolay hale gelmekte ve binlerce kilometrelik uzaklıklar saatlerle kat edilmektedir.

THY, bugün itibariyle 37 farklı Afrika ülkesindeki 55 noktaya uçuş gerçekleştirerek bu konuda hava yolu şirketleri arasında zirveye yükselmiş bulunmaktadır. Bu sayede ikili ilişkilerin geliştirilmesi ile birlikte insani yardımlar ve yatırımların gerçekleşmesi de daha kolay hale gelmiştir.

3.1.5 Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı (YTB)

Kültür ve Turizm Bakanlığı bünyesinde faaliyet gösteren kuruluş, 6 Nisan 2010 tarihinde kurulmuştur. Görev alanına yurtdışında dünyanın herhangi bir yerinde yaşayan Türk vatandaşları, Türk Cumhuriyetlerindeki soydaşlar ve akraba toplulukları ve Türkiye’de eğitimine devam eden burslu yabancı öğrencilerin koordinasyonu girmektedir.

Afrika ile ilgili olarak, Afrika’dan Türkiye’ye eğitim görmek amacıyla gelen Afrikalı öğrencilere çeşitli destek programları vasıtasıyla yardımcı olunmaktadır. Bu kapsamda Mevlana Kültürel Etkileşim Programı, Bölgesel Araştırmalar Destek Programı, Kültürel Envanter Destek Programı, Evliya Çelebi Gençlik Köprüleri Programı ve Uluslararası Öğrenci Akademisi Programı gibi etkinliklerden Afrikalı öğrenciler de yararlanmaktadır.

3.1.6 Türkiye Maarif Vakfı (TMV)

17.06.2016 tarih ve 6721 Sayılı kanun ile kurulmuş olan vakıf, resmi internet sayfasında (www.turkiyemaarif.org) kendisini, Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) haricinde yurt dışında Türkiye Cumhuriyeti adına doğrudan eğitim müessesesi açmaya yetkili tek kuruluş olarak tanıtmaktadır. Herhangi bir kâr amacı olmayıp kamu yararına hizmet gören vakıf, dünyanın dört bir tarafındaki ülkelerde eğitimin her noktasında etkin ve verimli faaliyetler gerçekleştirmek amacıyla kurulmuştur.

Vizyonunu iyi insan yetiştirmek, misyonunu ise tüm dünyada Anadolu irfanı ile kapsayıcı bir eğitim organizasyonu gerçekleştirmek olarak belirleyen vakıf, Afrika kıtasında da bu doğrultuda birçok ülkede hizmetlerini sürdürmektedir.

Aşağıda (Tablo 3) Türkiye Maarif Vakfı'nın Afrika'da faaliyetine devam ettirdiği eğitim kurumları sayısı verilmiştir. En fazla eğitim müessesesinin olduğu ülkeler 22 kurum ile Mali ve 18 kurum ile Kamerun'dur.

Tablo 3

Afrika'da Hizmet Veren TMV'ye Bağlı Eğitim Kurumları Sayıları (30 Nisan 2019 itibarıyla)

Ülke	Eğitim Kurumu Sayısı	Yurt Sayısı
Burundi	2	-
Cibuti	1	-
Çad	6	1
Ekvator Ginesi	4	-
Fildişi Sahili	4	-
Gabon	4	-
Gambiya	3	-
Gine	10	2
Kamerun	14	4
Kongo	4	-
Kongo Demokratik Cumhuriyeti	4	-
Mali	21	1
Moritanya	9	-
Nijer	12	2
Sao Tome ve Principe	1	-
Senegal	11	-
Sierra-Leone	2	-
Somali	7	3
Sudan	6	-
Tanzanya	2	2
Tunus	3	1

*<https://www.turkiyemaarif.org/page/42-dunyada-tmv-16>

3.1.7 Yunus Emre Enstitüsü (YEE)

Karadağ'ın (2017, s.420) anlatımıyla, 5 Mayıs 2007 tarihli ve 5653 sayılı kanunla kurulmuş olan ve merkezi Ankara'da bulunan enstitü, faaliyetlerine 2009 yılı itibariyle başlamıştır. Türkiye'yi ve Türk kültürünü yurtdışında tanıtmak amacıyla faaliyetlerini devam ettiren enstitünün öne çıkan önemli etkinliklerinden biri de yurtdışında kurmuş olduğu eğitim merkezleri ile yabancı kişilerin Türkçe öğrenmelerini sağlamasıdır.

Günümüz itibariyle yurtdışında 58 adet kültür merkezinde faaliyet gösteren Yunus Emre Enstitüsü, kuruluş vizyonu doğrultusunda kamu diplomasisi konusunda Türkiye'nin uluslararası yüzü olarak faaliyetlerini sürdürmektedir. Sloganı "*Dünya Türkiye'yi daha yakından tanıyor*" olarak belirlenen enstitünün 2023 yılına kadar kültür merkezi sayısını 100'e çıkarması hedeflenmektedir.

2015 yılından sonraki dönemde özellikle Sahra Altı Afrika'da faaliyetlerini arttıran enstitünün Afrika genelinde 8 ülkede 10 adet kültür merkezi bulunmaktadır.

3.1.8 İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı (İHH)

Dünyada savaş, doğal afet, yoksulluk gibi insanların yardıma muhtaç olduğu durumlarda yardım elini uzatmak amacıyla faaliyet gösteren İHH, faaliyetlerini 1992 yılından beri devam ettirmektedir. İnsani yardım, insan hakları, insani diplomasi, acil yardım, gönüllü faaliyetler, arama kurtarma ve insanları bilinçlendirme gibi alanlarda etkinlikler gerçekleştiren vakıf, Afrika'da su kuyusu açma, yetimhanelerde ihtiyaç sahibi çocuklara sahip çıkma, sağlık konusunda yetersiz olan bölgelerde katarakt ameliyatı gerçekleştirme ve gıda yardımları yapma gibi faaliyetler yapmaktadır.

İHH, Afrika kıtasında Çad, Gana, Gine, Burkina Faso, Nijer, Mali, Etiyopya, Sudan, Somali, Tanzania, Kenya, Uganda, Ruanda, Burundi ve Zimbabve gibi temiz ve sağlıklı su ihtiyacının olduğu ülkelerde su kuyuları açarak kıta insanına yardım ulaştırmıştır. 2019 yılı Mart ayında Güney Doğu Afrika ülkeleri Malawi'de 56, Mozambik'te 446 ve Zimbabve'de 250kişinin hayatını kaybettiği İdai Kasırgası'ndan sonra mağdur ve yaralı 8.500 insana yardım malzemelerini ulaştırmıştır. (www.ihh.org.tr)

3.1.9 TASAM Afrika Enstitüsü

Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi'nde (TASAM) oluşturulan Afrika Çalışma Grubu, daha sonra Afrika Enstitüsü adını almasıyla oluşan enstitü, Afrika alanında uzman akademisyen, araştırmacı ve strateji uzmanlarından oluşmaktadır. Türkiye'de üzerinde çok fazla çalışma yapılmayan Afrika konusunda böyle bir kurumun varlığı şüphesiz çok önemlidir.

TASAM Afrika Enstitüsü'nün teşkilat yapılanması aynı zamanda proje yöneticisi olarak görev yapan direktör ile birlikte direktör yardımcısı ve araştırmacı kadrosundan oluşmaktadır. Enstitüde doktorayı bitirenler araştırmacı, doktora devam edenler uzman, lisans eğitimini bitiren veya yüksek lisans eğitimine devam edenler de uzman yardımcısı olarak görev almaktadır.

Enstitü 2008 yılında, *“Türkiye-Afrika İşbirliği Zirvesi öncesi “Türkiye – Afrika Sivil Toplum Kuruluşları Forumu”* nu Afrikalı 45 ülkenin sivil toplum temsilcilerinin katılımıyla gerçekleştirmiştir.

3.1.10 Türkiye Diyanet Vakfı (TDV)

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın verdiği hizmetlere destek sağlamak amacıyla faaliyetlerine devam eden vakıf, bunun yanında topluma faydası olan diğer sosyal hizmetleri de yapma hedefiyle hareket etmektedir. Yurtdışında bulunan Türk insanının dinî ve kültürel ihtiyaçlarına çare olmakla birlikte, fakirlere ve hastalara yardım etme ve öğrencilere sahip çıkma gibi faaliyetleri de yürütmektedir.

TDV, Afrika'da birçok faaliyette bulunmaktadır. Müslüman kesimin ihtiyaçları için cami, yurt gibi hizmetler sunmakla birlikte, özellikle Ramazan ve Kurban Bayramı gibi dini günlerde ihtiyaç sahiplerinin yardımına koşmakta, gıda ve et dağıtımını gerçekleştirmektedir.

Afrika için *“Dünya'ya Bir Damla Hayat”* isimli proje çerçevesinde toplanan yardımlarla Burkina Faso'da 29, Gana'da 4, Somali'de 5, Gine Bissau'da 3, Kenya'da 10, Çad'da 8, Uganda'da 7, Nijer 6, Zimbabwe 4, Ruanda, Togo, Sudan'da 1'er su kuyusu TDV aracılığıyla hizmete sunulmuştur. (<https://tdv.org/tr-TR/faaliyetlerimiz/>)

3.2 TÜRKİYE-AFRİKA DİPLOMATİK İLİŞKİLERİ

Afrika Açılımının etkisiyle birlikte ilişkilerin düzeyinin ortaklık seviyesine çıkması neticesinde, Türkiye'den Afrika'ya gerçekleşen üst düzey ziyaretlerde de ciddi bir artış olmuştur. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, hem Başbakanlığı, hem de Cumhurbaşkanlığı dönemlerinde Afrika kıtası ülkelerine çok sayıda ziyaret gerçekleştirmiştir. Sadece Cumhurbaşkanı olduğu 2014 yılından bugüne Afrika ülkelerini 21 defa ziyaret eden Erdoğan, son ziyaretlerini 2018 yılının Temmuz ayında Güney Afrika ve Zambiya'ya gerçekleştirmiştir. Bu ziyaretlerde ikili ilişkilerin geliştirilmesi noktasında fikir alışverişinde bulunulmuş, dostluk ve işbirliğinin artırılması konularında çok sayıda temas gerçekleştirilmiştir.

Artan ilişkiler sayesinde 17 Ekim 2008 tarihinde 2009-2010 yılları arasında Birleşmiş Milletler Güvenlik Kurulu (BMGK) Geçici Üyeliği ile ilgili yapılan oylamada Afrika ülkelerinden 51'inin oyunu alarak üyeliğe seçilmiştir.

Türkiye'nin son yıllarda Afrika kıtası ile artan ilişkilerin neticesinde kıta üzerindeki ülkelerin büyük bir kısmı ile diplomatik ilişkiler sağlanmış ve Dışişleri Bakanlığı'nın çalışmaları ile birlikte birçok yeni ülkede temsilcilik açmış ve açmaya devam etmektedir. Tanzanya'nın başkenti Darüsselam, Çad'ın başkenti N'Djamena (Encemine), Eritre'nin başkenti Asmara, Gine'nin başkenti Konakri ve Cibuti'de 2013 yılında, Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nin başkenti Brazaville, Ruanda'nın başkenti Kigali, Botswana'nın başkenti Gaboron ve Benin'in başkenti Porto Novo'da 2014 yılında büyükelçilikler faaliyete başlamıştır.

Son olarak Sierra Leone'nin başkenti Freetown'da 1 Şubat 2018 ve Ekvator Ginesi'nin başkenti Malabo'da 1 Haziran 2018 tarihlerinde faaliyete başlayan büyükelçiliklerimiz ile birlikte, 2019 yılına gelindiğinde Afrika kıtasındaki Türk büyükelçiliği sayısı 41'e ulaşmış bulunmaktadır.

Karşılıklı ilişkiler neticesinde Ankara'da da Afrika ülkelerinin büyükelçilik açma faaliyetleri gerçekleşmiştir ve günümüz itibarıyla Afrika ülkelerine ait Ankara'daki büyükelçilik sayısı 35'e ulaşmıştır. Ayrıca İstanbul'da Cezayir, Fas, Libya, Mısır ve Sudan'a ait 5 başkonsolosluk ta bu ülkelerin vatandaşlarına konsolosluk hizmeti vermektedir.

Tablo 4’te 2019 yılı itibariyle Afrika’da açılan Türk Büyükelçilikleri açılma tarihlerine göre temsilcileri ile birlikte verilmiştir.

Tablo 4

Açılma Tarihlerine Göre Afrika’da Bulunan Türk Büyükelçilikleri (2019)*

Açılış Tarihi	Ülke	Büyükelçilik (BE)	Temsilci (2019 yılı itibariyle)
1925	Mısır	Kahire BE	Kemalettin ERUYGUR (Maslahatgüzar)
1926	Etiyopya	Addis Ababa BE	Yaprak ALP
1952	Libya	Trablus BE	Serhat AKSEN
1957	Tunus	Tunus BE	Ömer Faruk DOĞAN
	Fas	Rabat BE	Ahmet Aydın DOĞAN
1962	Nijerya	Abuja BE	Ahmet Melih ULUEREN
1963	Senegal	Dakar BE	Nihat CİVANER
	Cezayir	Cezayir BE	Mehmet POROY
1968	Kenya	Nairobi BE	Ahmet Cemil MİROĞLU
1974	Kongo D.C.	Kinşasa BE	Salih Boğaç GÜLDERE
1979	Somali	Mogadişu BE	Mehmet YILMAZ
1994	Güney Afrika	Pretorya BE	Elif Çomoğlu ÜLGEN
2009	Fildişi Sahili	Abidjan BE	Havva Yonca ÖZÇERİ
	Tanzanya	Darüsselam BE	Ali DAVUTOĞLU
2010	Gana	Akra BE	Özlem Gülsün ULUEREN
	Kamerun	Yaounde BE	Ayşe SARAÇ
	Madagaskar	Antananarivo BE	Metin Hüsrev ÜNLER
	Mali	Bamako BE	Murat Mustafa ONART
	Uganda	Kampala BE	Fikret Kerem ALP

2011	Angola	Luanda BE	Alp AY
	Gambiya	Banjul BE	İsmail Sefa YÜCEER
	Güney Sudan	Juba BE	Tuğrul BİLTEKİN
	Moritanya	Nuakşot BE	Mehmet BİLİR
	Mozambik	Maputo BE	Zeynep KIZILTAN
	Zambiya	Lusaka BE	Şebnem İNCESU
	Zimbabve	Harare BE	Hakan KIVANÇ
2012	Burkina Faso	Vagadugu BE	Ahmet Asım ARAR
	Gabon	Librevil BE	Fevzi Süphan ERKULA
	Namibya	Windhoek BE	Berin Makbule TULUN
	Nijer	Niamey BE	Mustafa Türker ARI
2013	Cibuti	Cibuti BE	Salim Levent ŞAHİNKAYA
	Çad	Encemine BE	Erdal Sabri ERGEN
	Eritre	Asmara BE	Aykut KUMBAROĞLU
	Gine	Konakri BE	Hilmi Ege TÜRKMEN
	Sudan	Hartum BE	İrfan NEZİROĞLU
2014	Benin	Kotonu BE	Kemal Onur ÖZÇERİ
	Botswana	Gaboron BE	Meltem BÜYÜKKARAKAŞ
	Kongo	Brazavil BE	Serhan YİĞİT
2016	Ruanda	Kigali BE	Burcu ÇEVİK
2018	Ekvator Ginesi	Malabo BE	Şebnem CENK
	Sierra Leone	Freetown BE	Deha ERPEK

*Dışişleri Bakanlığı resmi sitesi www.mfa.gov.tr adresi ve çeşitli internet kaynaklarından derlenmiştir.

3.3 TÜRKİYE-AFRİKA EKONOMİK İLİŞKİLERİ

Afrika kıtası ile ekonomik ilişkiler kurma düşüncesi Soğuk Savaş Dönemi'nin sonunda Türkiye'nin gündemine girmiş ve bu hususta 1998 yılına kadar da kayda değer bir adım atılmamıştır. Ekonomik ve ticari ilişkiler dış politikada önemli bir yer teşkil ettiğinden, 2000'li yıllarla birlikte Türkiye – Afrika ilişkileri ilerleme kaydetmiştir.

Ülker'in (a.g.e., s.9) belirttiği üzere, Türkiye'nin son yıllarda Afrika'ya olan ilgisindeki artışın en önemli göstergelerinden biri olarak Afrika'ya giden Türklerin sayısının hızlı bir şekilde artması gösterilebilir. Adeta Türk iş adamları son yıllarda Afrika'yı yeniden keşfetmiş gibidir. Türkiye'deki ekonomik gelişim ile birlikte iş dünyasının yeni pazarlara açılma isteği, Türk insanının potansiyeli gittikçe artan Afrika'ya gitmesinde ve yatırım yapmasında etkili olmuştur. Burada Türkiye'yi diğer devletlere göre avantajlı kılan en önemli unsur, sömürgeci ve ırkçı bir geçmişe sahip olmamasıdır.

Yıllarca sömürgeci devletlerin etkisi altında kendi kimliklerini tam bulamayan Afrika insanı için, Türkiye'nin kendilerine önem vermesi ve ilişkilerini geliştirmesi çok önemlidir. İşte Türkiye bu avantajı sayesinde ve Afrika'daki potansiyeli değerlendirmesi gerektiği noktasından hareketle son dönemde Afrika üzerine yoğunlaşmış ve siyasi, ekonomik ve daha birçok yönden kıta ülkeleri ile ilişkileri artırma yoluna gidilmiştir.

Özellikle, 1998 yılından itibaren hayata geçirilen “*Afrika'ya Açılım Eylem Planı*” ile birlikte, Türkiye ile Afrika ülkeleri arasındaki ekonomik ve ticari ilişkilerin büyük bir ivme kazanmaya başladığını söylemek mümkündür. Bu eylem planı ile birlikte kıta ülkeleri ile süregelen faaliyetler hem Afrika'nın ekonomik olarak kalkınmasına destek olmak suretiyle karşılıklı işbirliği olarak, hem de insani yardımları ihtiyaç sahiplerine ulaştırma boyutuyla gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır.

İlişkilerin yoğunlaşması birçok yeni uygulamayı da beraberinde getirmiş ve 2003 yılında uygulanmaya koyulan “*Afrika Ülkeleriyle Ekonomik İlişkilerin Geliştirilmesi Stratejisi*” isimli program ile birçok Afrikalı devletle serbest ticaret anlaşmaları yürürlüğe girmiş ve bazı ülkelerde ticaret müşavirlikleri açılmaya başlanmıştır.

2005 yılının Türkiye’de “Afrika Yılı” olarak ilan edilmesi neticesinde karşılıklı üst düzey ziyaretler ve görüşmeler de yoğunlaşmış, ekonomik ve ticari anlamda birçok yeni ilişkiler kurulmaya başlanmıştır. Bu yıl ayrıca Türkiye, Afrika Birliği tarafından “Gözlemci Ülke” olarak kabul edilmiştir.

2008 yılından itibaren ise Türkiye ile Afrika ülkeleri arasında işbirliği zirveleri düzenlenmeye başlamıştır.

Türkiye, Afrika kıtasına çok yönlü dış politika anlayışının bir göstergesi olarak son yıllarda özel bir önem vermektedir. Gelişmekte olan sanayi ve endüstri, nitelikli işgücü ve uluslararası piyasalardaki etkinliği ile birlikte Türkiye, kıta ülkeleri ile ilişkileri artırma yolunda önemli bir mesafe kat etmiştir.

Ekonomi Bakanlığı’nın (www.ekonomi.gov.tr, s.72-73) 2017 Yılı Faaliyet Raporu’nda Afrika ülkeleri ile olan ticari ve ekonomik ilişkilerimize ait şu bilgiler yer almaktadır:

“2003 yılında Afrika kıtası ile 5,5 milyar dolar olan ticaret hacmimiz dört katı artarak 2017 yılında 20,6 milyar dolara ulaşmıştır. Aynı dönemde Afrika kıtasına yönelik ihracatımız 2,1 milyar dolardan 11,7 milyar dolara yükselmiş; ithalatımız ise 3,3 milyar dolardan 8,9 milyar dolara yaklaşmıştır.

Benzer şekilde, 2002 yılında Afrika’da yatırımlarımız yok denecek kadar az iken, 2017 yılı itibariyle kıta genelindeki yatırımlarımız 6,2 milyar dolara ulaşmıştır. Kitada faaliyet gösteren firmalarımız on binlerce Afrikalıya istihdam sağlamakta, yapmış oldukları ihracat ile kıta ülkelerinin ödemeler dengesine olumlu katkılar yapmaktadır.

Türk müteahhitlerince kıta genelinde 2002 yılında 769 milyon dolar tutarında 15 taahhüt projesi üstlenilmiş iken, 2017 yılında kıta çapındaki yatırımlarımız 7 milyar dolara ulaşmış, kitada üstlenilen müteahhitlik projelerinin toplamı 64 milyar doları aşmıştır. Türk müteahhitlik ve müşavirlik firmaları Afrika

kıtasını inşa etmeye ve Afrika'nın kalkınma süreçlerine azami destek sağlamaya devam etmektedir.

Türk işadamlarının Afrika'daki en büyük destekçileri olan Ticaret Müşavirliklerimiz 2002 yılında kıtanın sadece 4 ülkesinde bulunmakta iken, 2017 yılı itibariyle bu rakam 26'ya yükselmiştir.

Rapordan da anlaşılacağı üzere, 2000'li yıllar Afrika kıtası ile ticari ve ekonomik ilişkilerin ciddi oranda artış gösterdiği görülmektedir. Özellikle son yıllarda inşaat sektörü üzerinden kıtaya yapılan yatırımlarda önemli bir ilerleme olmuştur. Özel bir Türk şirketinin Tanzanya'da sürdürmekte olduğu yaklaşık 3,1 milyar dolarlık demiryolu projesi ve diğer bir firmanın Kamerun'da aldığı 740 milyon dolarlık duble yol projesi, artık açılımın ortaklığa dönüştüğünü göstermeleri bakımından önemlidir.

TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu)'in hazırlamış olduğu Türkiye'nin Afrika ile ekonomik ilişkilerinde en önemli göstergesi olarak değerlendirebileceğimiz ithalat ve ihracat rakamları (www.tuik.gov.tr, 2019) Tablo 5 ve Tablo 6'da gösterilmiştir. Afrika Açılımının başlangıcı olan 1998 yılı ile 2017 yılları arasını kapsayan 20 yıllık süreçte göze çarpan en önemli nokta, yükselen ilişkilerin paralelinde artan ihracat ve ithalat rakamlarıdır. Türkiye'de yaşanan 2001 ekonomik krizi ve 2008 küresel ekonomik krizinin rakamlara etkisi de istatistiklerde görülmektedir.

Tablo 5'e bakıldığında, ihracat rakamlarının Afrika Açılımının ilk yıllarında yatay bir seyir izlediği, fakat özellikle yeni hükümet politikaları ile birlikte 2003 yılında uygulanmaya koyulan "*Afrika Ülkeleriyle Ekonomik İlişkilerin Geliştirilmesi Stratejisi*" isimli programın da etkisiyle 2004 yılında önemli bir artış gösterdiği görülmektedir. 2008 yılındaki küresel ekonomik kriz toplamdaki ihracat rakamını etkilerken, Kuzey Afrika özelinde bir artış olduğu, Diğer Afrika ülkelerinde ise kısmi bir azalış olduğu görülmektedir. İhracatın zirve yaptığı yıl ise 2018 ile birlikte, açılımdan ortaklığa geçişle artan ekonomik ve ticari işbirlikleri neticesinde 2013 yılı olmuştur. 2018 yılında ise özellikle son dönemde artan Afrika ile üst düzey ziyaretlerin neticesinde Afrika ülkeleri ile ihracatın zirveye çıktığı görülmektedir.

Tablo 5**Türkiye-Afrika İhracat Rakamları (1998-2018)**

Yıllar	Kuzey Afrika	Diğer Afrika	Toplam
1998	1.506.038	316.195	1.822.233
1999	1.343.558	311.453	1.655.011
2000	1.087.400	285.324	1.372.724
2001	1.149.647	371.236	1.520.883
2002	1.266.596	430.060	1.696.656
2003	1.576.974	554.243	2.131.217
2004	2.203.356	764.791	2.968.147
2005	2.544.398	1.086.849	3.631.247
2006	3.096.665	1.469.127	4.565.792
2007	4.029.683	1.946.661	5.976.344
2008	5.850.262	3.212.341	9.062.603
2009	7.415.776	2.738.866	10.154.642
2010	7.025.168	2.257.898	9.283.066
2011	6.700.805	3.633.016	10.333.821
2012	9.443.604	3.913.246	13.356.850
2013	10.041.750	4.103.794	14.145.544
2014	9.757.935	3.996.463	13.754.398
2015	8.527.126	3.921.798	12.448.924
2016	7.755.071	3.650.930	11.406.001
2017	7.524.827	4.148.868	11.673.695
2018	9.477.830	4.973.044	14.450.874
Toplam	109.324.469	48.086.203	157.410.672

Kaynak: www.tuik.gov.tr (2019)

Değerler: 1000 ABD Doları

Tablo 6'ya bakıldığında ise, özellikle Türkiye'de yaşanan 2001 ekonomik kriz sonrasında 2002 yılında Afrika'dan yapılan ithalatın azaldığı görülmektedir. Yine 2008 yılında dünya genelinde yaşanan ekonomik krizin ardından 2009 yılında Afrika

ülkelerinden, yapılan ithalatta ciddi oranda düşüş yaşandığı gözlemlenmektedir. Türkiye'nin Afrika ülkelerinden yapılan ithalatın zirve yaptığı yıl 2017 yılı olmuştur.

Tablo 6
Türkiye-Afrika İthalat Rakamları (1998-2018)

Yıllar	Kuzey Afrika	Diğer Afrika	Toplam
1998	1.493.195	265.160	1.758.355
1999	1.403.964	283.462	1.687.426
2000	2.257.119	457.101	2.714.220
2001	2.114.680	704.000	2.818.680
2002	857.969	380.669	1.238.638
2003	933.480	616.185	1.549.665
2004	1.169.948	1.428.470	2.598.418
2005	1.584.201	1.632.270	3.216.471
2006	1.676.694	2.233.388	3.910.082
2007	2.285.434	2.821.104	5.106.538
2008	3.535.990	2.060.486	5.596.476
2009	2.237.693	1.700.198	3.937.891
2010	3.098.091	1.725.915	4.824.006
2011	3.342.055	3.424.658	6.766.713
2012	3.308.343	2.613.447	5.921.790
2013	3.508.479	2.522.630	6.031.109
2014	3.435.769	2.502.192	5.937.961
2015	3.006.965	2.092.386	5.099.351
2016	3.200.795	2.154.733	5.355.528
2017	4.142.800	3.033.853	7.176.653
2018	4.593.807	2.454.102	7.047.909
Toplam	53.187.471	37.106.409	90.293.880

KAYNAK: www.tuik.gov.tr (2019)

Değerler: 1000 ABD Doları

Hiçyılmaz'ın (a.g.e., s.28) tezinde belirttiği üzere, Afrika ile ikili ilişkilerin güçlendirilmesi amacıyla, devam eden müzakerelerin yanı sıra, farklı ekonomik anlaşmalar da imza altına alınmıştır. Türkiye, Afrika ülkeleri ile tarife ve tarife dışı engelleri kaldırmak suretiyle, taraflar arasında bir serbest ticaret alanı oluşmasına zemin hazırlayan ve tarafların üçüncü ülkeler ile ticaretlerinde mevcut ulusal düzenlemeleri devam ettirmesine olanak sağlayan Serbest Ticaret Anlaşmaları imzalamak için girişimlerde bulunmuştur. Günümüzde Kuzey Afrika ülkeleri Fas, Mısır ve Tunus ile Serbest Ticaret Anlaşmaları bulunmaktadır. Müzakerelerin son aşamaya geldiği Gana ile anlaşmanın sağlanması hedeflenmektedir. Ayrıca aralarında Libya, Kamerun, Kongo ve Seyşeller'in de olduğu 14 ülke ve ülke grubu ile müzakerelere devam edilmektedir.

Ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi doğrultusunda, İstanbul'da 22-23 Şubat 2018 tarihleri arasında ECOWAS üyesi devletlerin katılımıyla Ekonomi ve İş Forumu yapılmıştır. 10 ECOWAS ülkesinden 68 resmi katılımcının davet edildiği foruma ECOWAS Sanayi ve Ticaret Komiseri de iştirak etmiştir.

10-11 Ekim 2018 tarihleri arasında ise yine İstanbul'da 2. Türkiye-Afrika Ekonomi ve İş Forumu gerçekleştirilmiştir. 43 Afrika ülkesinden 245 resmi heyet üyesi ve özel sektörden 1.800 iş adamı programı takip etmiştir.

Ekonomik ilişkilerin sağlıklı ve sürdürülebilir bir şekilde devam ettirilebilmesinin en önemli koşullarından biri de ulaşım"dır. Afrika kıtasının Türkiye'ye çok uzak olması ve kara bağlantısının bulunmaması hava taşımacılığını bu noktada çok önemli hale getirmiştir. Şengül'ün (a.g.e., s.115) ifadeleriyle, son dönemde THY'nin Afrika'daki girişimlerini ve uçuş noktalarını arttırması neticesinde, kıtanın birçok farklı ülkesine yeni ulaşım noktaları eklenmiş ve bu doğrultuda ulaşım ile ilgili maliyetlerde düşme olmuştur. Bu da yatırımcılar için ciddi bir avantaj sağlamıştır.

13 Aralık 2018 tarihinde Zambiya'nın başkenti Lusaka'ya başlatılan seferlerle birlikte THY Afrika'daki 55 farklı noktaya ulaşımı gerçekleştirilmeyi başarmıştır. Bu başarı, Türkiye-Afrika ilişkilerinin gelişmesi adına son derece önemlidir.

3.4 AFRİKA ÜLKELERİ İLE İKİLİ İLİŞKİLER

Türkiye Afrika kıtası üzerindeki ülkelerin büyük bir kısmı ile ilişkilerini, Afrika Açılımı ile birlikte giderek artan bir seviyede tesis etmiştir. Özellikle, Kuzey Afrika ülkeleri ve Sahra Altı ülkeleri ile siyasi, ekonomik, kültürel ve ticari konularda çok sayıda işbirliği yapılmıştır. Orta Afrika ülkeleri ile olan ilişkiler ise daha çok insani yardım noktasında devam etmektedir.

Bu noktada özellikle ilişkilerimizin sağlam bir zeminde devam ettiği bazı önemli Afrika ülkesi ile ilişkilere bakmakta fayda vardır.

3.4.1 Mısır ve Türkiye ile İlişkileri

Osmanlı Dönemi'nde Yavuz Sultan Selim'in 1517 yılındaki Ridaniye Savaşı sonrası topraklarına kattığı Mısır, Osmanlı'nın son döneminde 1882 yılında İngilizlerin kışkırtmasıyla ayaklanan halk hareketi ile birlikte İngilizler tarafından işgal edilmiştir. İngilizlerin Osmanlı'yı anlaşma yapmaya zorlamasıyla kâğıtta Osmanlı'ya bağlı bir Mısır tesis edilmiş olsa da, Birinci Dünya Savaşı ile tamamen Mısır İngilizlerin kontrolüne geçmiştir.

Mısır, 1922 yılında Kral Fuad'ın başa gelmesiyle bağımsızlığını ilan etmiş olsa da, İngilizler Süveyş Kanalı'nı kontrol etme şartıyla askerlerini çekene kadar Mısır topraklarında kalmıştır. 1956 yılında ise darbe sonrası seçilen Albay Abdülcemal Nasır'ın başa gelmesiyle birlikte sosyalist blokla temas haline geçen Mısır, Bağlantısızlar Bloğunun da öncüleri arasında yer almıştır.

1970 yılında başa geçen Enver Sedat döneminde siyasi, sosyal ve ekonomik alanlarda yeni atılımlar gerçekleştirirken, 1978 yılında İsrail ile imzalanan Camp David Anlaşması ile İsrail'in Mısır'da işgal altında bulundurduğu topraklardan çekilmesini sağlamıştır.

1981 yılında Enver Sedat'ın suikastla öldürülmesinin ardından ülkenin başına geçen Hüsnü Mübarek 2011 yılındaki Tahrir Devrimi'ne kadar 30 yıl süreyle Mısır'ı idare etmiştir. 2012 yılında seçimle Mısır'ın başına geçen Muhammed Mursi ise

2013'teki askeri darbe ile indirilmiş ve daha sonraki süreçte eski Savunma Bakanı Abdulfettah Sisi Mısır'ın başına geçmiştir.

Mısır'daki darbe girişimine kadar Türkiye-Mısır ilişkileri iyi seviyede seyrederken, darbe sonrası Türkiye'nin tepkisi sonucu iki ülke arasındaki ilişkiler kötüleşmiş ve diplomatik ilişkiler noktasında karşılıklı olarak büyükelçiden maslahatgüzar seviyesine inilmiştir. Bütün bu olumsuzluklara rağmen, Dışişleri Bakanları seviyesinde görüşmeler devam etmekte, her iki ülkede büyükelçilik ve konsolosluk hizmetleri devam etmektedir.

Ekonomik ilişkiler bağlamında karşılıklı görüşmeler ve işbirliği devam etmektedir. Bu konuda DEİK'in (Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu) faaliyetleri olmaktadır. 3 Ağustos 2017 tarihinde Ankara'daki Mısır Büyükelçilik Maslahatgüzarı, DEİK/Türkiye Mısır İş Konseyi Yürütme Kurulu ve Mısır'da yatırımlar gerçekleştiren Türk firmalarının temsilcilerinin katılımı ile Türkiye ve Mısır Ekonomik İlişkiler Değerlendirme Toplantısı yapılmıştır. Toplantıda Mısır'da faaliyet gösteren Türk iş adamları tarafından ikili ticaret ve yatırımlarla ilgili olarak vize işlemlerinin uzun olması ve ihracatta uygulanan kotalar ve vergiler gibi karşılaşılan çeşitli sorunlar dile getirilmiştir. (www.deik.org.tr)

Aşağıdaki tabloda (Tablo 7) Mısır'ın yıllara göre dış ticaret istatistikleri ortaya konmuştur. Bu tabloya göre (<https://ticaret.gov.tr>) Mısır, 2017 yılı için yapmış 66,34 milyar dolarlık ithalat ile dünyada 45., 25,94 milyar dolarlık ihracat ile de 66. en büyük ülke olmuştur. 2017 yılında % 3,1 oranla Türkiye Mısır'ın en büyük 10. tedarikçisi konumunda bulunurken, en büyük 1.tedarikçisi Çin olmuştur.

Tablo 7

Yıllara Göre Mısır'ın Dış Ticaret Göstergeleri (Milyon Dolar)

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
İhracat	29.417	28.779	26.812	21.967	22.507	25.943
İthalat	69.866	66,666	71.338	74.361	58.053	66.338
Ticaret Hacmi	99.283	95.445	98.150	96.328	80.560	92.281

Kaynak:<https://ticaret.gov.tr>(Trademap ITC)

Mısır, Afrika kıtasında Güney Afrika'dan sonra ikinci en büyük ekonomiye sahip ülke konumundadır. Sahip olduğu petrol rezervleriyle kendi kendine yeten bir ülke durumundadır. Aynı zamanda sahip olduğu doğalgaz rezervleri de Mısır'ın ekonomik büyüklüğünde önemli bir paya sahiptir.

Petrol ürünleri, çelik, çimento üretimi, ilaç sanayii, kimyasal ürünler, tekstil mamulleri ve hazır giyim imalatı en önemli sektörler olarak görünmektedir. Doğal gaz ve Süveyş Kanalı'ndan gelen gelirle birlikte, inşaat sektöründeki canlılık, Mısır ekonomisini daha da güçlü hale getirmiştir.

Mısır ekonomisinde şüphesiz turizm gelirlerinin de önemli bir payı vardır. Mısır Piramitleri başta olmak üzere sahip olunan turizm varlıkları, Mısır halkı için önemli bir gelir kaynağı oluşturmaktadır. Ama maalesef 2011 yılında baş gösteren iç karışıklıklar turizmi baltalamış ve turizm gelirleri 2011 yılından itibaren ülke ekonomisine katkı sağlayamaz hale gelmiştir.

Türkiye ile Mısır arasındaki ihracat ve ithalatın 2010 ile 2018 yılları arasındaki seyrine bakıldığında (www.tuik.gov.tr, 2019), 2013 yılındaki darbe sonrası bir düşüş yaşandığı görülmekle birlikte, sonrasında ikili ilişkilerin arttırılması neticesinde 2018 yılına gelindiğinde gözle görülür bir ilerleme kaydedildiği göze çarpmaktadır. Son 9 yıl içerisinde ihracatın en fazla olduğu yıl 2012 olurken, ithalatta ise 2018 yılı zirvede yer almaktadır.

Tablo 8

Türkiye'den Mısır'a İhracat ve İthalat Rakamları (2010-2018)

Türkiye- Mısır	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
İhracat	2.250	2.759	3.679	3.200	3.297	3.125	2.733	2.361	3.053
İthalat	926	1.382	1.342	1.629	1.434	1.216	1.443	1.997	2.191

Kaynak:www.tuik.gov.tr (2019)

Değerler: MilyonABDDoları

Mısır ile olan ihracatımızda ağırlığı ham petrol ürünleri, demir, çelik ve metal ürünleri, kara araçları ve tekstil ürünleri oluşturmaktadır. İthalatta ise, plastik ürünler ve mamulleri, kimyasal ürünler, altın, gübre ve tekstil ürünleri yer almaktadır.

Türkiye ile Mısır arasında 27 Aralık 2005 tarihinde imzalanan ve 1 Mart 2007 tarihinde yürürlüğe giren bir Serbest Ticaret Anlaşması (STA) bulunmaktadır. Bu anlaşma ile sanayi ürünlerinde uygulanan gümrük vergileri ile tarım ürünleri gümrük vergilerinde düzenlemelere gidilmiştir.

Türkiye ile Mısır arasında ticari altyapının geliştirilmesi adına çok sayıda anlaşma ve protokol gerçekleştirilmiştir (Tablo 9). Bu anlaşmalar, özellikle ekonomik ilişkilerin sağlamlaştırılması adına önemlidir.

Tablo 9

Türkiye ile Mısır Arasında Ticaret Altyapısını Düzenleyen Anlaşma ve Protokoller

Anlaşma	İmza Tarihi	Resmi Gazetede Yayınlanma Tarihi
Denizcilik Anlaşması	14.02.1988	17.12.1988
Hava Taşımacılığı Anlaşması	12.01.1993	18.10.1995
Kara Ulaştırması Anlaşması	07.11.1994	-
Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi Anlaşması	26.12.1993	30.12.1996
Ekonomik ve Teknik İşbirliği Anlaşması	18.07.1994	28.09.1994
Ticaret Anlaşması	04.10.1996	07.01.1997
Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması	04.10.1996	31.07.2002
Karma Ekonomi Komisyonu VI. Dönem Protokolü	04.10.1996	07.01.1997
Türkiye-Mısır Serbest Ticaret Anlaşması	27.12.2005	30.01.2007-Mükerrer
Kredi Anlaşması	30.09.2012	19.10.2012

Kaynak:<https://ticaret.gov.tr>

3.4.2 Cezayir ve Türkiye ile İlişkileri

Osmanlı Dönemi'nde Yavuz Sultan Selim'in Barbaros Hayreddin Paşa'yı Cezayir hâkimi olarak ataması ile Cezayir Osmanlı himayesine girmiştir. 1830 yılına kadar Osmanlı idaresi altında bulunan ülke, Fransızların işgali ile Osmanlı idaresinden çıkmış ve bağımsızlığını ilan edeceği 1962 yılına kadar da Fransızların kontrolü altında bulunmuştur.

Cezayir'de 1988 yılında çok partili sisteme geçiş yapılmış fakat seçimlerde ilk turu Islamic Salvation Front Partisi'nin kazanması üzerine ordu tarafından seçimler iptal edilmiş ve çok sayıda Müslüman lider hapisanelere atılmıştır. (www.deik.org.tr) Bundan sonraki süreçte ordu mensupları ile Müslüman kesim arasında meydana gelen çatışmalarda 100.000'den fazla insan ölmüş ve ülke ekonomik olarak ta çöküş yaşayacağı bir döneme girmiştir.

1999 yılında gerçekleşen seçimlerle birlikte, Abdelaziz Bouteflika ülkenin başına geçmiştir ve son kazanmış olduğu 2014 seçimlerinden beri de ülkenin başında bulunmaya devam etmektedir. 20 yıldır ülkenin başında bulunan Bouteflika'nın beşinci kez aday olacağını açıklaması üzerine 2019 yılının şubat ayında başlayan protestolar ve ordunun baskısı nedeniyle Bouteflika istifa etmek zorunda kalmıştır. Hâlihazırda ülkeyi idare eden yönetim kadrolarının Bouteflika'ya yakın kişiler olması nedeniyle halk protestoları devam ettirmektedir.

Cezayir, 2.381.741 kilometrekarelik toprakları ile yüzölçümü bakımından Afrika kıtasının en büyük ülkesi konumundadır. Sahip olduğu doğalgaz rezervleri ve petrol rezervleri ile dünyanın sayılı ülkeleri arasında olan Cezayir, Türkiye için de Rusya, İran ve Azerbaycan'dan sonra üçüncü büyük doğalgaz tedarikçisi olması yönüyle önemlidir. Ayrıca hidrokarbon, altın, demir, fosfat, uranyum, çinko, kurşun, cıva, kömür gibi maden ve yer altı kaynaklarına da sahiptir. İnşaat sektörü de son yıllarda gelişmekte olan sektörlerden biridir. Özellikle hastane ve konut inşaatlarının hız kazanmasıyla birlikte inşaat sektöründe ciddi bir canlılık olmuştur.

Cezayir'in ihracat gelirleri büyük oranda petrol fiyatlarına göre değişiklik göstermektedir. Son yıllarda artışa geçen petrol fiyatları ile birlikte dış ticaretteki kazancı artan Cezayir hükümeti, bu vesileyle yatırım programlarına başlamış ve ithalatında artmasını sağlamıştır.

Cezayir, son yıllarda tüketim toplumu olma yoluna girmiştir. Gelecek dönemde alım gücünü de artmasıyla birlikte ihracat konusunda hedef bir ülke haline gelmesi kaçınılmaz olacaktır. Özellikle dışa açılma eğiliminin son dönemde artması bunu destekler mahiyettedir. Giyim sektöründe genç kesimde Avrupalı giyim tarzına büyük ilgi oluşmuştur. Bu husus, tekstil sektöründe yatırım yapmayı cazip hale getirmektedir.

Türkiye'nin Cezayir ile olan ilişkilerinin son yıllarda artış gösterdiği görülmektedir. Bu doğrultuda 23 Mayıs 2006 tarihinde Türkiye ile Cezayir arasında "Dostluk ve İşbirliği Anlaşması" imzalanmıştır. 26 -28 Şubat 2018 tarihleri arasında üç günlük program dâhilinde Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Cezayir'e yapmış olduğu ziyarette iki tanesi ticari olmak üzere yedi anlaşmaya imza atılmış ve iş forumu düzenlenerek çok sayıda iş adamının görüşmelerine imkân tanınmıştır. Yine bu gelişmeler doğrultusunda, 2018 yılında Cezayir'in milli enerji şirketi Sonartach ile Türk şirketi Rönesans ve Bayegan arasında yapılan anlaşmayla Adana Yumurtalık'taki Serbest Bölge'de petro-kimya alanında 1 milyar dolar değerinde yatırım yapılması kararlaştırılmıştır.

Türkiye, Cezayir'in ticaret yaptığı ülkeler arasında hem ithalatta, hem de ihracatta ilk 10 ülke arasında yer almaktadır. Türkiye'nin Cezayir ile 2010-2018 yılları arasındaki ticari ilişkilerine bakıldığında (Tablo 10), 2018 yılındaki ziyaretler neticesinde ihracat ve ithalatta bir önceki yıla göre ciddi bir artış yaşandığı görülmektedir. Cezayir'den ithalatın en az yapıldığı yıl ise 2016 olmuştur.

Tablo 10

Türkiye'den Cezayir'e İhracat ve İthalat Rakamları (2010-2018)

Türkiye-Cezayir	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
İhracat	1.505	1.471	1.813	2.003	2.083	1.826	1.736	1.712	2.031
İthalat	1.068	1.150	925	714	921	741	463	766	1.137

Kaynak:www.tuik.gov.tr (2019)

Değerler: MilyonABD Doları

Türkiye'nin Cezayir'den ithalatının büyük bir kısmını doğalgaz ve petrol ürünleri oluşturmaktadır. İhracat ürünleri ise oto yedek parçaları, inşaat malzemeleri, dizel motorlar, kablolar, beyaz eşya, maden işleme makineleri, plastik ürünler, hazır giyim malzemeleri, tekstil ürünleri, gıda ve tarım işleme makineleri, elektrik malzemeleri gibi ürünlerden oluşmaktadır.

Ayrıca, Cezayir ile ikili ilişkilerin geliştirilmesi için de birçok iş birliği anlaşmalarına imza atılmıştır (Tablo 11). Bu anlaşmalar ticaret, turizm, teknik, bilişim, sağlık ve hukuk gibi alanlarda yapılmıştır.

Tablo 11

Türkiye-Cezayir İkili Anlaşma ve Protokoller

Anlaşmalar	İmza Tarihi
Ticaret Anlaşması	09.05.1979
Turizm İşbirliği Anlaşması	12.01.1980
Ekonomik, Bilimsel ve Teknik Alanlarda İşbirliği Anlaşmaları	20.10.1983
Sivil Havacılık Anlaşması	18.04.1986
Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi Anlaşması	02.08.1994
Gümrükler Arasında İdari Yardımlaşma Anlaşması	06.11.1997
Deniz Taşımacılık ve Seyrüseferine İlişkin Anlaşma	25.02.1998
Meteoroloji Alanında Teknik İşbirliği Protokolü	25.01.1998
Yatırımları Karşılıklı Teşvik ve Koruma Anlaşması	03.06.1998
Karma Ekonomi Komisyonu 6. Dönem Protokolü	03.06.1998
Sağlık Alanında İşbirliği Anlaşması	05.10.2000
Gümrükler Arası İşbirliği Anlaşması	08.09.2001
Karma Ekonomi Komisyonu (KEK) 7. Dönem Protokolü	29.11.2001
KEK 8. Dönem Protokolü	23.09.2004
Dostluk ve İşbirliği Anlaşması	23.05.2006
Parlamentolararası İşbirliği Protokolü	06.11.2006
Adli İşbirliği Protokolü	10.01.2007

Kaynak: www.deik.org.tr

3.4.3 Fas ve Türkiye ile İlişkileri

Bağımsızlığını elde ettiği 1956 yılına kadar Fransa'nın egemenliği altında bulunan Fas, bağımsızlıktan sonra monarşi rejimi altında Krallık olarak yönetilmektedir. Ortadoğu ve Kuzey Afrika'yı etkisi altına alan Arap Baharı, 2011 yılından sonra Fas'ın da gündemine girmiş ve krallık bu konuda temkinli davranıp protestolara karşı halka gitmiş, anayasa ile ilgili reform çalışmaları çerçevesinde bir referandum yapmış ve özgürlüklerin arttığı yeni anayasayı yürürlüğe sokmuştur.

Fas'ın ekonomik hareketliliğin büyük bir kısmı başkent Rabat ve en önemli şehri olan Kazablanka'dadır. Fas ekonomisi madencilik, tarım, ormancılık ve balıkçılık, imalat sanayi, tekstil ve hazır giyim, enerji, otomotiv ve turizm sektörleri üzerine kuruludur. Madencilik alanında özellikle zengin fosfat rezervi bakımından dünyanın en büyüğüdür. Dünya fosfat rezervlerinin %75'ini elini bulduran Fas, üretimde de Çin'den sonra dünyada ikincidir. Fosfat haricinde bakır, gümüş, kobalt ve çinko gibi madenlerde üretilmektedir. Tarım sektöründe ihracat için üretim gerçekleştiren modern ve büyük çiftlikler kurulmuştur. Bu çiftlikler de özellikle Akdeniz ikliminin de etkisiyle narenciye yetiştirilmektedir. Diğer tarım ürünleri tahıl, zeytin ve baklagillerdir. Ayrıca balıkçılık ta özellikle sahil kentlerinde yaşayan Faslılar için önemli bir geçim kaynağıdır.

Türkiye ile Fas arasında 7 Nisan 2004 tarihinde imzalanıp 1 Ocak 2006 tarihi itibariyle yürürlüğe giren Serbest Ticaret Anlaşması (STA) sonrasında ticari faaliyetler hızlanmıştır. Tablo 12'de 2010-2018 yılları arasında Türkiye ile Fas arasında gerçekleşen ihracat ve ithalat rakamları verilmiştir. Bu rakamlara göre, ihracatın 2015 yılında az bir düşüş yaşansa da 2018'e doğru giderek arttığı görülmektedir. İthalat ise 2017 yılına kadar sürekli artmış ve 2018 yılında bir düşüş göstermiştir.

Tablo 12

Türkiye'den Fas'a İhracat ve İthalat Rakamları (2010-2018)

Türkiye-Fas	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
İhracat	624	921	1.015	1.193	1.406	1.337	1.469	1.657	1.989
İthalat	397	420	429	572	639	710	918	924	715

Kaynak:www.tuik.gov.tr (2019)

Değerler: MilyonABD Doları

Türkiye ile Fas arasındaki ilişkiler son yıllarda artmaya başlamıştır ve karşılıklı siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkilerin geliştirilmesi adına çok sayıda girişimlerde bulunulmuştur. Fas'ta günümüzde yaklaşık olarak 160 Türk şirketi faaliyet göstermektedir. Bu şirketlerin faaliyet alanları genel olarak inşaat, tekstil ve hazır giyim ürünleri, mobilya, demir çelik malzemeleri, gıda ürünleri, halıcılık, toptan ve perakende ticaret hizmetleri ile temizlik gibi sektörlerde olmaktadır. Özellikle son dönemde Fas'ın altyapı hizmetleri ile ilgili olarak gerçekleştirilen ihalelerde Türk şirketlerinin kazanma oranının giderek arttığı görülmektedir.

Tablo 13'te ikili anlaşma ve protokoller gösterilmektedir. Özellikle 1 Ocak 2006 tarihinde yürürlüğe giren Serbest Ticaret Anlaşması (STA) ile artan ekonomik ilişkilerle birlikte birçok ticaret anlaşması da gerçekleştirilmiştir.

Tablo 13
Türkiye-Fas İkili Anlaşma ve Protokoller

Anlaşmalar	İmza Tarihi
Ticaret anlaşması	16.05.1972
Ekonomik, Bilimsel ve Teknik İşbirliği Anlaşması	20.06.1984
Hava Ulaştırması Anlaşması	24.09.1985
Deniz Ulaştırması Anlaşması	26.03.1987
Türkiye/Fas Hükümetler Arası Daimi Komisyon Kurulması Anlaşması	12.07.1988
Turizm İşbirliği Anlaşması	27.08.1992
Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması	08.04.1997
Gümrük Konularında Karşılıklı İdari ve Teknik Yardım Anlaşması	13.05.2003
Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşması	07.04.2004
Serbest Ticaret Anlaşması	07.04.2004
Sağlık Alanında İşbirliğine Dair Anlaşma	30.03.2015
Su Alanında Teknik İşbirliği Anlaşması	26.11.2008

Kaynak: www.deik.org.tr

3.4.4 Libya ve Türkiye ile İlişkileri

Sahip olduğu 1.759.540 kilometrekarelik yüzölçümü ile Afrika'nın en büyük dördüncü ülkesi olan Libya'nın topraklarının %95'i Büyük Sahra Çölü ile kaplıdır. Bu durum yaklaşık 6,5 milyonluk nüfusuyla kilometrekareye 4 kişi bile düşmeyen Libya'yı nüfus yoğunluğu en az ülkelerden biri yapmıştır.

Kökeni Berberiler olan Libya, 1551 yılında Turgut Reis tarafından fethedilmiş ve Trablusgarp Savaşı sonrasında 1912 yılında imzalanan Uşi Anlaşması ile tamamen İtalyanların eline geçinceye kadar Osmanlı idaresinde kalmıştır. 1951 yılında bağımsızlık kazanılarak Libya Krallığı kurulmuş ve Kral İdris başa geçmiştir. Bunun akabinde Libya, 1953'te Arap Birliği'ne ve 1955'te de BM'ye üye olmuştur. 1969'ta darbe ile Kral İdris devrilmiş ve Albay Muammer Kaddafi Libya'nın başına geçmiştir.

42 yıl iktidarda kalan Albay Muammer Kaddafi, 20 Ekim 2011 tarihinde memleketi olan Sirte'de öldürülmüştür. Özgürlük Devrimi adı verilen bu süreçten sonraki geçen yıllarda artarak devam eden silahlı çatışmalar nedeniyle istikrarlı bir yapı oluşturulamamıştır. 17 Aralık 2015 tarihinde Libya'da halkın destek vermesi ve BM'nin de aracılığıyla beraber Libya Siyasi Anlaşması (LSA) imzalanmış ve Ulusal Mutabakat Hükümeti ülkeyi yönetmeye başlamıştır.

Fakat bu uzlaşma da Libya'ya istenen istikrarı getirmemiş ve ülke iç savaşlarla mücadele etmek zorunda kalmıştır. Trablus'ta Milli Mutabakat Hükümeti, Tobruk'ta da Temsilciler Meclisi ülkeyi siyasi olarak ikiye bölmüştür. Türkiye bu süreçte BM destekli Milli Mutabakat Hükümeti'ni tanıdığını bildirmiştir. 9 Kasım 2018 tarihinde Libya Başkanlık Konseyi Başkanlığı'nı yürüten Fayez Sarraj Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından ağırlanmıştır. Görüşmede, Libya'daki siyasi süreçlerle ilgili destek mesajı verilmiş, ayrıca sağlık ve vize konularında da fikir alışverişinde bulunulmuştur. Görüşmelerin ardından iki ülke Sağlık Bakanlığı temsilcileri arasında "Hasta ve Yaralı Tedavisi ile İlgili Türk Hastanelerinin Alacakları Hakkındaki Uzlaşma Beyanı" imzalanmıştır.

Son dönemde ise General Halife Hafter'e bağlı Libya Ulusal Ordusu, Trablus'u ele geçirmek amacıyla saldırılar başlatmış ve bu saldırılarda çok sayıda sivil Libya vatandaşı hayatını kaybetmiştir.

Libya ekonomisinde en önemli gelir kaynakları hidrokarbonlar, petrol ve doğalgazdır. Hidrokarbonlar, ihracat gelirlerinde %98 katkı sağlamakla birlikte, GSMH (Gayri Safi Milli Hâsıla)'nın dörtte biri de yine bu kalemlerden sağlanmaktadır. Libya, dünya genelinde petrol rezervleri bakımından dokuzuncu, doğalgaz rezervleri bakımından da yirminci büyük devlet olarak dikkat çekmektedir. Tarım ise Libya ekonomisinde çok az bir paya sahiptir.

Türkiye Libya'dan petrol ürünleri, altın, kimyasal gübre, demir çelik ürünleri ve hurda metaller ithal etmekte iken; mücevher malzemeleri, mobilya, kümes hayvanları eti, halı, demir-çelik ürünleri ve sıhhi malzemeler gibi ürünleri de ihraç etmektedir.

Türkiye ile Libya arasındaki ihracat ve ithalat rakamları Tablo 14'te verilmiştir. Bu tabloya göre, 2011 yılında Libya'da yaşanan iç karışıklıkların Türkiye'nin Libya'ya olan ihracatını 748 milyon ABD Dolarına, Libya'dan ithalatını da 139 milyon ABD Dolarına düşürdüğü görülmektedir.

2012-2014 arasında 2 milyar ABD Dolarının üstüne çıkan ihracat rakamı, 2015-2017 yılları arasında düşüş gösterse de 2018 yılında yükselerek 1,45 milyar ABD doları seviyelerine gelmiştir.

İthalat rakamları ise petrol ve doğalgaz alımının Rusya, İran ve Azerbaycan'a kayması neticesinde son yıllarda düşüş yaşamış ve en düşük seviyeyi 139 milyon ABD Doları ile yine iç karışıklıkların yaşandığı 2011 yılında görmüştür.

Tablo 14

Türkiye'den Libya'ya İhracat ve İthalat Rakamları (2010-2018)

Türkiye-Libya	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
İhracat	1.932	747	2.139	2.753	2.060	1.420	906	881	1.498
İthalat	425	139	416	304	243	195	161	248	367

Kaynak:www.tuik.gov.tr (2019)

Değerler: MilyonABD Doları

Türkiye ile Libya arasında ticaret ve işbirliğini geliştirme adına çok sayıda alanda anlaşma ve protokollere imza atılmıştır. Tablo 15'te bu anlaşma ve protokoller kronolojik sıraya göre verilmiştir. Son yıllarda Libya'daki iç karışıklıklar ilişkilerde de

gerilemeye sebep olsa da iki ülke siyasi ve ekonomik konularda görüşmeler ve alışverişe kesintisiz olarak devam etmektedir.

Tablo 15

Türkiye ile Libya Arasındaki Anlaşma ve Protokoller

Anlaşma Adı	İmza Tarihi
İktisadi İşbirliği ve Ticaret Anlaşması	05.01.1975
Kültür ve Tanıtma Anlaşması	05.01.1975
Bilimsel ve Teknik İşbirliği Anlaşması	05.01.1975
İşgücü Anlaşması	05.01.1975
Denizcilik ve Deniz Nakliyatı Alanlarında İşbirliği Anlaşması	30.05.1975
İkili Hava Ulaştırması Anlaşması	11.08.1975
Ticari ve Mali İşbirliği Anlaşması	02.05.1978
İktisadi, Sınai ve Zirai İşbirliği Protokolü	27.06.1981
Ticari İşbirliği Protokolü	27.06.1981
13 Eylül 1984 Tarihli Sosyal Güvenlik Sözleşmesinin Uygulanmasına Dair Anlaşma	09.08.1985
Ticaret Anlaşması/Olağanüstü KEK Toplantısı Protokolü	06.10.1996
Konsolosluk Sözleşmesi	12.04.2006
20. Dönem KEK Toplantısı Protokolü	31.01.2007
21. Dönem KEK 1. Toplantısı Protokolü	23.07.2009
Vizenin Karşılıklı Olarak Kaldırılmasına Dair Mutabakat Zaptı	25.11.2009
Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması	25.11.2009

Kaynak: www.ticaret.gov.tr

3.4.5 Tunus ve Türkiye ile İlişkileri

1574 yılında Uluç Ali Reis ve Sinan Paşa tarafından Osmanlı'nın topraklarına katılan Tunus,1883 yılında Fransızların eline geçmiştir. 1956 yılında bağımsızlığını elde edene kadar Fransız idaresinde bulunan Tunus'ta Destur Partisi lideri Habib Burgiba Cumhurbaşkanı olarak başa geçmiştir. Sağlık sorunları sebebiyle koltuğu bıraktığı 1987 yılına kadar ülkeyi idare eden Burgiba'nın yerine General Zeynelabidin bin Ali, Tunus'un başına geçmiştir.

2011 yılındaki "Arap Baharı" olaylarının başlangıç kıvılcımı da Tunus'ta atılmıştır. 17 Aralık 2010'da Tunus'un Sidi Bouzid kentinde seyyar satıcılık yapan Muhammed Buazizi isimli kişi ekonomik sıkıntıları sebebiyle kendini yakmış ve bu olayla birlikte hükümet karşıtı kitlesel eylemler büyüyerek devam etmiştir. Olaylar sonucu, 14 Ocak 2011 günü Zeynelabidin bin Ali istifa etmek zorunda kalmıştır.İstifadan sonra ülkeyi terk etmek zorunda kalan Zeynelabidin Tunus'ta katı laik sistemin savunucusu olmasına rağmen Suudi Arabistan'a iltica etmiştir ve hayatını Cidde'de devam ettirmektedir. Geçiş sürecinde Fuad Mubzi ülkenin başına geçmiştir. Bu süreçten sonra sürekli değişen hükümetler istikrarlı bir siyasi yapının oluşmasına engel olmuştur.

"Yasemin Devrimi" adı verilen bu olay daha sonra diğer Arap ülkelerinde de baş gösteren halk hareketlerinin de tetikleyicisi olmuştur.

Konare'ye (2017, s.61) göre, Tunus ile Türkiye arasındaki resmi ilişkiler bağımsızlığın hemen ardından 1957 yılında başlamıştır. Bağımsızlığının ardından Tunus'u ilk tanıyan ülkelerden biri olan Türkiye'nin Tunus ile olan diplomatik ilişkileri de en üst seviyededir.

Türkiye, Yasemin Devrimi'nden sonraki süreçte Tunus'a her alanda destek olmuş ve ilişkilerini devam ettirmiştir. 15 Eylül 2011 tarihinde imzalanan Dostluk ve İşbirliği Anlaşması ile iki ülke arasındaki ilişkiler sağlam bir zemine oturtulmuştur. 25 Aralık 2012 tarihinde Türkiye ile Tunus arasında YDSK (Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi) Kurulması için mutabakat imzalanmış ve 6 Haziran 2018 tarihinde ilk toplantı yapılarak ilişkilerin düzeyi artırılmıştır.

Tunus, sahip olduğu 162.155 kilometrekarelik toprak parçası ile Kuzey Afrika'nın en küçük ülkesidir. % 98'ini Arapların oluşturduğu ülkenin eğitime çok önem verdiği ve çok sayıda yetişmiş mühendisi olduğu bilinmektedir. Okumuş insan oranı yüksek olmakla birlikte, istihdam alanı yetersizliği nedeniyle ülkede işsizlik en büyük problemlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. İşsizlik oranının %15'in üzerinde olduğu ülkede kişi başına düşen GSYİH (Gayrisafi Yurtiçi Hâsıla) 3,5 dolar civarındadır.

Tunus'un ekonomisine yön veren sektörler, tarım (özellikle zeytinyağı) ve balıkçılık, tekstil ve deri ürünleri, turizm, petrol, fosfat ve hizmet sektörleridir. Dış ticaretinde ise ilk üç ülke Fransa, İtalya ve Almanya'dır.

Tunus ile Türkiye arasında gerçekleşen ticaret faaliyetleri son yıllarda artış göstermiştir. 2010-2018 yılları arasında gerçekleşen ihracat ve ithalat rakamlarına baktığımızda (Tablo 16), ihracatın 700-900 Milyon ABD Doları seviyelerinde olmakla birlikte en fazla olduğu yılın 2014 olduğu görülmektedir.

İthalatta ise, çok fazla değişim yaşanmamakla birlikte, en düşük rakamın 2015, en yüksek rakamın da 2013'te olduğu görülmektedir.

Tablo 16

Türkiye'den Tunus'a İhracat ve İthalat Rakamları (2010-2018)

Türkiye-Tunus	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
İhracat	713	803	797	892	915	819	911	913	904
İthalat	281	250	196	289	197	144	214	206	182

Kaynak:www.tuik.gov.tr (2019)

Değerler: MilyonABD Doları

Tunus'a ihraç ettiğimiz başlıca ürünler demir ve çelik yarı mamulleri, pamuklu ürünler, ağaçtan lif levhalar, otomobiller ve petrol gazlarıdır. İthal ettiğimiz başlıca ürünler ise fosfat türevleri, mineral veya kimyasal gübreler, hurda demir, elektrik malzemeleri ve hurmadır (www.ticaret.gov.tr).

Türkiye ile Tunus arasında 2004 yılında imzalanan STA (Serbest Ticaret Anlaşması) iki ülke arasındaki ekonomik ve ticari ilişkilere yön vermektedir. Bunun haricinde çok sayıda karşılıklı anlaşma ve protokoller imzalanmış olup Tablo 17’de görülmektedir.

Tablo 17

Türkiye-Tunus Arasındaki Anlaşma ve Protokoller

Anlaşma Adı	İmza Tarihi
Turizm İşbirliği Anlaşması	28.09.1981
Sivil Havacılık Anlaşması	07.05.1982
Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşması	02.10.1986
Hükümetlerarası Daimi Komisyon Kurulmasına İlişkin Anlaşma	23.05.1989
Deniz Taşımacılığı Anlaşması	23.05.1989
Tarım Alanında İşbirliği Anlaşması	23.05.1989
Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması	29.05.1991
Ticaret, Ekonomik ve Teknik İşbirliği Anlaşması	15.07.1992
Kara Ulaştırma Anlaşması	25.03.2000
Sağlık ve Tıp Alanında İşbirliği Anlaşması	24.06.2000
Bilimsel ve Teknik İşbirliği Anlaşması	22.03.2001
Serbest Ticaret Anlaşması	25.11.2004
Sanayi İşbirliği Anlaşması	29.03.2005
Madencilik ve Jeoloji Alanlarında İşbirliği Anlaşması	01.02.2006
Ulaştırma Alanında Mutabakat Muhtırası	09.06.2008
Türkiye-Tunus Ortaklık Konseyi I. Dönem Toplantısı	17.12.2008
Gümrük İşbirliği Anlaşması	02.12.2010
Türkiye-Tunus Ortaklık Konseyi II. Dönem Toplantısı	02.12.2010
Türkiye-Tunus Dostluk ve İşbirliği Anlaşması	15.09.2011
Türkiye-Tunus Ortaklık Konseyi III. Dönem Toplantısı	21.07.2017
Türkiye – Tunus Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması	27.12.2017

Kaynak: www.ticaret.gov.tr

3.4.6 Sudan ve Türkiye ile İlişkileri

İngiliz hâkimiyetinden kurularak 1 Ocak 1956 tarihinde bağımsızlığını ilan eden Sudan, stratejik öneme sahip jeopolitik konumu sebebiyle hep ilgi odağı olmuştur. Kızıldeniz, Nil Nehri gibi son derece önemli değerler yanında Süveyş Kanalı'nın kontrolü adına stratejik bir noktada bulunan Sudan, bağımsızlığını kazansa da hep Fransız ve İngilizlerin gözünün üzerinde olduğu bir coğrafya olmuştur.

Sahip olduğu bu strateji konum, Sudan'ın yıllar boyu dış müdahalelerle karıştırılmasına sebebiyet vermiştir. Süreli olarak iç çatışmalar, darbeler ve soykırımlarla uğraşan Sudan, Darfur'da yaşanan insanlık dramı ile uzun süre dünya gündeminde yer almıştır. 2003 yılında başlayan isyancı Cancevit milislerinin katliamlar yaptığı, kadın ve kız çocuklarına tecavüz ettiği, on binlerce insanın hayatını kaybetmesine ve ülkeyi terk etmesine sebep olan olaylar insanlık tarihine kara bir leke olarak geçmiştir. Darfur Krizi dönemin ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell tarafından "soykırım" olarak nitelendirilmiştir. Bu olaylar aynı zamanda ülkenin bölünme sürecinin de önünü açmıştır.

11 Nisan 2019 tarihinde gerçekleşen darbe ile 1989 yılında darbe ile Sudan'ın başına geçen Ömer El-Beşir tutuklandı ve 30 yıldır süren iktidarı sona erdi. Bu gelişmeden sonra Savunma Bakanı Avad bin Avf'ın idaresindeki Askeri Konsey yönetime el koymuştur.

Bölünmeden önce Afrika kıtasında yüzölçümü bakımından en büyük devlet olan Sudan, 9 Temmuz 2011 tarihinde Güney Sudan'ın ayrılmasından sonra Cezayir'in ardından 2.sıraya düşmüştür. Sudan, Güney Sudan'ın ayrılmasından sonra petrol rezervlerinin dörtte üçünü kaybetmiş, ekonomide enflasyon yükselmiş ve cari dengeler altüst olmuştur. Bu durum Sudan'ın, mali gelirlerinin neredeyse yarısının elinden çıkmasına sebebiyet vermiştir. Ülkedeki kötü gidişin önüne geçmek için uygulanan kemer sıkma politikaları da halkı isyan ettirmiş ve isyanla birlikte sokak olaylarına dönüşen bu durum, 2019 yılında Ömer El-Beşir'in devrilmesini netice vermiştir.

Petrol rezervlerinin ciddi oranda kaybedilmesi Sudan'ı altına yönlendirmiş ve altın madenciliğinin ekonomideki önemi daha da fazla artmıştır. Öyle ki insanlar artık her yerde altın arar hale gelmiştir. Dünya piyasalarında altının değerinin son yıllarda

artmış olması ve Sudan'ın altın ihracatının da artması, ekonomik dengeler adına Sudan'ı kısmen rahatlatan bir gelişme olmuştur.

Sudan ekonomisinde temel taşları altın ve petrol olmakla birlikte son yıllarda tarım ve hayvancılık ta giderek artan oranda Sudan ekonomisine katkı sağlamaktadır. Dünyada üretilen Arap sakızının %80'i Sudan'dan çıkmaktadır. Sudan, aynı zamanda dünyadaki önemli pamuk ve susam üreticisi ülkelerdendir.

Türkiye, Sudan'da yaşananlara kayıtsız kalmamış ve Sudan'a gerekli destek ve yardımı sağlamaya gayret göstermiştir. Bir yandan Sudan'a maddi manevi destek ve yardımlar sürerken diğer yandan ticari ilişkiler de geliştirilmeye devam etmektedir.

Türkiye ile Sudan arasında 2010-2018 yılları arası gerçekleşen ihracat ve ithalat rakamları Tablo 18'de verilmiştir. Bu tabloya göre, 2016 yılına kadar artış gösteren ve 462 milyon dolara kadar yükselen ihracat gelirleri Sudan'daki kriz sebebiyle düşüşe geçmiş ve 2018 yılı itibariyle 290 milyon dolar olmuştur.

İthalat rakamları ise zaten sınırlı sayıdaki ithalat malzemesi nedeniyle oldukça düşüktür. Sudan'dan en fazla ithalat 86,2 milyon dolar olarak 2017 yılında gerçekleşmiştir. En düşük ithalat ise 2010 yılında 5,2 milyon dolarla gerçekleşmiştir.

Tablo 18

Türkiye'den Sudan'a İhracat ve İthalat Rakamları (2010-2018)

Türkiye-Sudan	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
İhracat	228	243	280	269	308	425	462	395	290
İthalat	5,22	9,37	11,17	26,33	12,15	24,61	49,64	86,17	62,84

Kaynak:www.tuik.gov.tr (2019)

Değerler: MilyonABD Doları

Sudan'a ihraç ettiğimiz ürünlerde kuru baklagiller başı çekmektedir. Ayrıca, elektrik malzemeleri, biyolojik malzemeler, gıda ve tarım ekipmanları ile demir-çelik inşaat aksamaları da ihracat listesinde yer almaktadır.

İthal ettiğimiz ürünler ise ağırlıklı olarak altın, pamuk, susam ve koyun derisidir.

Tablo 19’da Türkiye ile Sudan arasında imzalanan karşılıklı anlaşma ve protokoller verilmiştir. Bu tabloda, 1980 yılından 2013 yılına kadar ticaretten turizme birçok alanda anlaşma gerçekleştiği görülmektedir. Türkiye’nin Afrika’daki önemli ihracat ülkelerinden olan Sudan ile yapılan bu anlaşmalar ekonomik ilişkilerin sağlam bir zeminde yürütülmesi adına önemlidir.

Tablo 19

Türkiye ile Sudan Arasında İmzalanan Anlaşma ve Protokoller

Anlaşma	İmza Tarihi
Ticaret Anlaşması	05.07.1980
Ekonomik ve Teknik İşbirliği Anlaşması	02.08.1982
Kültür Anlaşması	02.08.1982
Teknik İşbirliği Anlaşması	11.10.1989
İkili Hava Ulaştırması Anlaşması	12.08.1998
Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması	19.12.1999
Tarım Alanında Teknik, Bilimsel Ekonomik İşbirliği Protokolü	19.12.1999
Turizm Alanında İşbirliği Anlaşması	19.12.1999
Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi Anlaşması	26.08.2001
MTA ile Sudan Jeoloji Araştırma Kurumu (GRAS) Arasında İşbirliği Protokolü	09.01.2002
Sağlık ve Tıp Alanında İşbirliğine Dair Protokol	11.12.2003
IX. Dönem KEK Toplantısı Protokolü	16.12.2004
Denizcilik Anlaşması	16.12.2004
X. Dönem KEK Toplantısı Protokolü	14.03.2007
Bilimsel ve Teknolojik İşbirliği Anlaşması	14.03.2007
Denizcilik Anlaşması	16.12.2004
Sağlık ve Tıp Alanında İşbirliğine Dair Protokol	28.03.2007
XI. Dönem KEK Toplantısı Protokolü	10.04.2009
XII. Dönem KEK Toplantısı Protokolü	03.05.2012
XIII. Dönem KEK Toplantısı Protokolü	06.11.2013

Kaynak: www.deik.org.tr

3.4.7 Güney Afrika ve Türkiye ile İlişkileri

Afrika yerlilerinin binlerce yıl yerleşim yeri olan Güney Afrika, 1488 yılında Portekizliler tarafından keşfedilmiştir. Yıllarca Hollandalılar ve İngilizlerin güç mücadelelerinin yaşandığı Güney Afrika, 1910 yılında Güney Afrika Birliği olarak kurulmuş, daha sonra 1961 yılında Güney Afrika Cumhuriyeti (GAC) olarak ismi son halini almıştır. 1994 yılında yapılan anayasa ile demokratik sisteme geçilmiş, yönetim de yerli halkın idaresine geçmiştir.

GAC, Türkiye için Sahra Altı Afrika'daki en önemli ticaret noktalarından biri olmuştur. Serbest Piyasa Ekonomisine sahip olan GAC, Avrupa Birliği (AB) ile Serbest Ticaret Anlaşması yapmasına rağmen Türkiye ile ilgili böyle bir girişim bugüne kadar gerçekleşmemiştir. Ekonomisi gelişmiş olan Almanya, ABD gibi ülkelerin GAC ile ticaret ilişkileri yoğun olmakla birlikte son dönemde özellikle Çin'in ülkede yatırımlarını hızlandırdığı görülmektedir.

GAC ekonomisine yön veren başlıca sektörler madencilik, turizm, ulaşım, enerji ve tarımdır. Madencilik bakımından dünyanın en zengin doğal kaynakları GAC'de bulunmaktadır. Altın başta olmak üzere elmas, kömür, bakır, uranyum, krom, vanadyum, nikel, platin ve demir yatakları ülkenin sahip olduğu önemli yeraltı kaynaklarıdır. Özellikle altın madenciliği sektöründe yerin kilometrelerce altında yapılan çalışmalar elde edilen madenler son yıllarda dünya piyasasında artan altın fiyatlarıyla GAC ekonomisi için oldukça önemli hale gelmiştir.

Turizmde GAC için önemli bir gelir kaynağı olmuştur. Deniz kıyısındaki güzelliklerinin yanı sıra, dağları ve vahşi doğası da turizmin canlılığında etkindir. 2010 FIFA Dünya Kupası GAC'nin ev sahipliğinde ilk kez Afrika kıtasında bir ülkede gerçekleştirilmiştir. Bu organizasyon sayesinde sportif tesislerin kazanılmasının yanında çok ciddi turizm geliri de elde edilmiştir.

Ulaşım sektörü de GAC ekonomisine yön veren sektörlerden biridir. Gelişmiş ulaşım altyapısı ile birlikte büyük ve etkin kullanılabilen limanları, kara ulaşım ağının sağlamlığı, okyanus aşırı ülkelere ulaşım adına önemli bir potansiyel oluşturmuştur. Enerji sektöründe ise sahip olduğu nükleer santral enerji üretimine ciddi oranda katkı sağlamaktadır. Bununla birlikte GAC dünya genelinde en düşük maliyetle elektrik

üretimi yapan ülkelerden biridir. Ayrıca, ham petrol rezervi yeterli olmamasına rağmen petrol rafinerisi bakımından Afrika'da önemli bir noktada bulunmaktadır.

Türkiye ile GAC arasındaki ekonomik ilişkiler 1996'dan beri devam etse de özellikle Afrika Açılımı ile başlayan süreçte giderek artan bir seyir izlemiştir. Türkiye'nin Afrika'da birçok sektörde yatırım yaptığı bilinmektedir. Özellikle Koç Holding bünyesindeki Arçelik Firması'nın beyaz eşya üretimi yapan GAC Defy şirketini ve DHT Holding'in Cape Town şehrindeki CISCO demir-çelik işletmelerini satın alması ile Türkiye Güney Afrika'da 500 milyon dolardan fazla yatırıma imza atmış durumdadır.

Buna rağmen Dal'a (2012, s.148) göre, Güney Afrika'da Türkiye'nin, ülkemizde ise Güney Afrika'nın yeterince tanınmaması, ekonomik ve siyasi olarak ilişkileri etkilemekte ve bu, başlıca sorun olarak göze çarpmaktadır.

Tablo 20'de Türkiye ile GAC arasında 2010-2018 yılları arası gerçekleşen ihracat ve ithalat verileri bulunmaktadır. Tabloya baktığımızda, ithalatımızın ihracattan daha yüksek olduğu görülmektedir. İthalat en fazla 2011 yılında 1,95 milyar dolarla gerçekleşmiştir. İhracat ise en fazla 2013'te 620 milyon dolarla olmuştur. GAC ile olan ticaretimizde dış ticaret dengesinde açık verildiği görülmektedir. Özellikle 2016 yılında ihracatın düşüp ithalatın artması dış ticaret açığının büyümesine sebep olmuştur.

Tablo 20

Türkiye-GAC Arası İhracat ve İthalat Rakamları (2010-2018)

Türkiye-GAC	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
İhracat	368	510	382	620	545	489	406	485	534
İthalat	890	1.954	1.290	1.479	1.189	918	1.058	1.744	1.381

Kaynak:www.tuik.gov.tr (2019)

Değerler: MilyonABD Doları

Türkiye ile GAC arasında olan ihracat ve ithalatta ise şu ürünler ön plana çıkmaktadır. İhracatta en önemli kalemler motorlu taşıt ve yedek parçaları, petrol yağları ve dokunmuş halılardır. İthalatta ise taşkömürü başta olmak üzere, petrol türevleri, işlenmemiş altın, santrifüjler, binek otomobilleri ve demirdir.

Ayrıca, GAC ile de ticaretten turizme birçok alanda İkili Anlaşma ve Protokol yapılmış olup Tablo 21’de gösterilmiştir. Birçok Afrika ülkesi ile yapılan Serbest Ticaret Anlaşması’nın GAC ile yapılmamış olması büyük bir eksiklidir.

Türkiye ile GAC arasında Karma Ekonomik Komisyon Toplantıları’nın sonuncusu 13-16 Şubat 2012 tarihlerinde Ankara’da yapılmış ve sonuç bildirgesi 16 Şubat tarihinde okunmuştur. Bu toplantıda, Türkiye ile GAC arasında gerçekleşen altın ticaretinde Avrupa üzerinden değil de direk olarak iki ülke arasında gerçekleşmesi konusunda fikir alışverişinde bulunulmuştur (www.deik.org.tr).

Tablo 21

Türkiye- Güney Afrika İkili Anlaşma ve Protokolleri

Anlaşma Adı	İmza Tarihi
Hava Taşımacılığı Anlaşması	23.01.1998
Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması	23.06.2000
Turizm İşbirliği Anlaşması	23.06.2000
Eğitim, Sanat, Kültür, Bilim, Teknoloji, Gençlik ve Spor Alanında İşbirliği Anlaşması	14.10.2003
Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması	03.03.2005
Gelir Üzerinden Alınan Vergilerde Çifte Vergilendirmeyi Önleme ve Vergi Kaçakçılığına Engel Olma (ÇVÖ) Anlaşması	03.03.2005
ÇVÖ Anlaşmasını Değiştiren Protokol	25.12.2013
Gümrük İdarelerinin Karşılıklı Yardımlaşması Anlaşması	03.03.2005
KEK 1. Dönem Toplantı Tutanağı	01.04.2008
KEK 2. Dönem Toplantı Tutanağı	16.02.2012

Kaynak: www.ticaret.gov.tr

3.4.8 Nijerya ve Türkiye ile İlişkileri

19. yüzyıldan itibaren İngilizlerin sömürgesi altında bulunan Nijerya, 1960 yılında bağımsızlığına kavuşarak Nijerya Federal Cumhuriyeti adını almıştır. 1967 ile 1971 yılları arasında iç savaşla mücadele etmek zorunda kalan ülke, daha sonra kendisini toparlamış ve 1999 yılında sivil yönetime geçilmesiyle birlikte son dönemde Afrika'nın en büyük ekonomilerinden biri olmuştur. Şüphesiz bu duruma gelmesinde ülke gelirlerinin yaklaşık %80'ini teşkil eden petrolün rolü büyüktür.

Bununla birlikte, Nijerya'nın son yıllarda yaşadığı en büyük sorun Boko Haram terör örgütüdür. Özellikle, ülkenin kuzey kesiminde faaliyet gösteren örgüt, Nijerya için büyük bir sorun olmakla birlikte uluslararası bir tehdit unsurudur. Turcotte'ye (2005, s.31) göre, Nijerya için bir diğer sorun da petrol üretimindeki güvenlik konusu olmuştur. Buna rağmen, 2008 yılından itibaren hayata geçirilen ekonomik reformlarla birlikte ekonomisini düzlüğe çıkaran Nijerya'da GSYİH, petrol harici ürünlerin artması ve dünya genelinde petrol fiyatlarındaki artışla birlikte 2007 ile 2011 yılları arasında hızlı bir şekilde yükselmiştir.

Nijerya için petrolden sonra ikinci en önemli gelir kaynağı doğalgazdır. Afrika kıtasında Cezayir'den sonra doğalgaz ihracatı gerçekleştiren tek ülke Nijerya'dır. Sahip olduğu doğalgaz rezerviyle dünyada dokuzuncu sıradadır.

Tablo 22'de Türkiye ile Nijerya arasındaki ihracat ve ithalat verileri 2010-2018 yılları için verilmiştir. Bu verilere göre, 2010'dan bu yana en fazla ihracat 440 milyon dolarla 2014 yılında gerçekleşmiş, en fazla ithalat ise 365 milyon dolarla 2011 yılında gerçekleşmiştir. En az ihracat 242 milyon dolarla 2016 yılında olurken, en az ithalat 113 milyon dolarla 2012 yılında gerçekleşmiştir.

Tablo 22

Türkiye-Nijerya Arası İhracat ve İthalat Rakamları (2010-2018)

Türkiye-Nijerya	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
İhracat	250	394	439	412	440	314	242	335	346
İthalat	220	365	113	149	134	190	158	156	143

Kaynak:www.tuik.gov.tr (2019)

Değerler: MilyonABD Doları

Türkiye'den Nijerya'ya ihraç edilen başlıca ürünler, demir-çelikten mamul inşaat malzemeleri, elektrik malzemeleri, akrilik polimerleri, nişastalar, şekerli ürünler alçı taşı ve kablolardır. Nijerya'dan ithal edilen başlıca ürünler ise yağlı tohumlar ve meyveler, petrol gazları ve diğer gazlı hidrokarbonlar (LNG), odun kömürü ve koyun derisidir.

Nijerya ile Türkiye ilişkileri Nijerya'nın bağımsızlığını elde ettiği 1960 yılı ile başlasa da ilişkilerin arttığı dönem yine Afrika Açılımı ile başlayan süreçte olmuştur. Nijerya'nın İKÖ (İslam Konferansı Örgütü) üyesi olması ve D-8 (Gelişmekte olan 8 ülke) içinde yer alması iki ülke arasındaki ilişkiler adına önemlidir.

Türkiye ile Nijerya arasında imzalanan ikili anlaşma ve protokoller Tablo 23'te verilmiştir. İki ülke arasında ticaret, kültür, denizcilik, ulaştırma ve bilimsel anlaşmalar yapılmakla birlikte vize işlemlerinin kolaylaştırılması ve diplomatik vize muafiyeti konularında da anlaşma ve protokoller gerçekleştirilmiştir.

Tablo 23

Türkiye-Nijerya İkili Anlaşma ve Protokolleri

Anlaşma Adı	İmza Tarihi
Türkiye-Nijerya Kültürel Anlaşması	21.10.1976
Türkiye-Nijerya Ticaret Anlaşması	25.08.1982
Türkiye- Nijerya Ekonomik, Bilimsel ve Teknik Anlaşması	22.10.1986
Türkiye- Nijerya KEK 1nci dönem protokolü	26.10.1990
Türkiye- Nijerya KEK 2nci dönem protokolü	08.10.1996
Türkiye- Nijerya Ticaret Anlaşması	08.10.1996
Türkiye- Nijerya Denizcilik Anlaşması	08.10.1996
Ulaştırma Bakanlıkları Arasında Protokol	25.11.1996
Türkiye- Nijerya ortak ekonomik komisyon 3ncü dönem protokolü	14.06.2001
Diplomatik pasaportlara vize muafiyeti protokolü,	16.12.2011

Kaynak: www.deik.org.tr

3.4.9 Kamerun ve Türkiye ile İlişkileri

1884-1996 tarihleri arasında Almanya'nın sömürgesi olan Kamerun Birinci Dünya Savaşı sonunda Fransa Ve İngiltere'nin egemenliği altına girmiştir. 1960 yılında ise bağımsızlığını kazanarak Kamerun Cumhuriyeti ismini almıştır. İngiltere idaresindeki kuzey bölgesinin 1961 yılında güney kısmına katılmasıyla Kamerun Federal Cumhuriyeti tesis edilmiştir. 1972'de ise tekrar rejim değişikliğine giderek üniter devlet olarak Kamerun cumhuriyeti olmuştur. (<https://www.ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/afrika/kamerun/ulke-profil/ekonomik-gorunum/genel-bilgiler>)

İbrahim'e (2016, s.54) göre, Kamerun tarıma dayalı bir ekonomiye sahip olmasına rağmen liberal ekonomik politikalar uygulama yoluna gitmiştir. Kamerun, sahip olduğu stratejik konum, iklim özellikleri ve insan kaynakları bakımından Afrika kıtasında ve özellikle de Orta Afrika'da bölgesinde önemli pozisyonda bulunmaktadır. Ülke ekonomisinde son dönemde önemli ilerlemeler kaydeden Kamerun'un Orta Afrika bölgesi için de barış ve istikrarın temininde önemli bir rolü olduğu görülmektedir.

Özey'in (2017, s.21-22)) vurguladığı gibi, Kamerun'un sahip olduğu istikrar sayesinde tarım başta olmak üzere petrol, demiryolları ve otoyolların gelişmesi mümkün olmuştur. Ekonomik olarak tarıma dayalı olan Kamerun'da yetişen en önemli tarım ürünü kakaodur. Ayrıca, kahve, muz, pamuk, kauçuk ve pirinç te ihracat yapılan tarım ürünleri arasındadır. Ülkenin üçte biri ormanla kaplı olduğu için kereste üretimi de önemli bir kalemdir. Atlas Okyanusu'nda yapılan balıkçılık ta ülke insanı için önemli bir gelir kaynağı olmaktadır.

Kamerun dış ticarete iyi bir görünüme sahiptir. Petrol ülkenin öncelikli gelir kaynağı olduğu için son dönemde dünya genelinde artan petrol fiyatları Kamerun için dış ticaretin dengelenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Kamerun için bir diğer önemli gelir kaynağı çok büyük bir alanda bulunan yağmur ormanlarıdır. Bu alan içinde bulunan doğal parklar turizm gelirleri açısından önem arz etmektedir.

İhracat ürünleri arasında petrol ürünleri ve ham petrol, kakao, kereste ürünleri, alüminyum, kahve ve pamuk bulunmaktadır. İhracat yaptığı öncelikli ülkeler ise Çin, Hindistan, İspanya, Portekiz, Fransa ve Belçika'dır.

İthalat ürünleri ise genelde makine, gıda, elektrik ve ulaşım ekipmanlarıdır. İthalatta yaptığı ülkelerin başında da Çin, Fransa, Hindistan ve ABD gelmektedir.

Türkiye ile Kamerun arasındaki ekonomik ilişkilere bakıldığında, 2010-2018 dönemi verileri Tablo 24'te verilmiştir. Bu tablodaki verilere göre, iki ülke arasındaki ithalat ihracat çok düşük seviyelerde kalmıştır. Türkiye ihracatta en yüksek seviyeyi 154 milyon dolarla 2018 yılında yakalarken, Kamerun'dan yapılan en fazla ithalat ise 54 milyon dolarla 2017 yılında gerçekleşmiştir.

Tablo 24

Türkiye-Kamerun Arası İhracat ve İthalat Rakamları (2010-2018)

Türkiye-Kamerun	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
İhracat	48	105	116	102	111	83	67	98	154
İthalat	40	48	30	45	40	35	45	54	47

Kaynak:www.tuik.gov.tr

Türkiye'nin Kamerun'a yaptığı ihracatta demir-çelik, çimento, makarna ve kuskus, kablolar ve plastik ürünler yer almaktadır. İthalat ürünleri olarak ise, kakao, kereste ürünleri ve pamuk bulunmaktadır.

3.4.10 Senegal ve Türkiye ile İlişkileri

Fransız sömürgesi olan Senegal bağımsızlığını 1960 yılında elde etmiştir. Başkenti Dakar, komşuları ise Mali, Moritanya, Gine, Gine Bissau ve Gambiya'dır. Batı Afrika'da sanayi bakımından en gelişmiş ülkelerden biridir.

Arslan'ın (2014, s.61) belirttiği gibi, Senegal Mali'den ayrılmış ve komşu ülkesi Gambiya'ya dâhil olmuştur. 1982 yılında Konfederasyon haline gelmelerine rağmen Gambiya 1989'da konfederasyondan ayrılmıştır. Senegal'in ilginç bir özelliği de hiç darbe yaşamamış olmasıdır. Bu yönüyle çoğu Afrika ülkesinden farklılık göstermektedir.

Senegal'in ekonomik faaliyetleri genel olarak Dakar civarında toplanmıştır. Ülkenin ekonomisi büyük oranda tarım ve turizm üzerine şekillenmiştir. Doğal kaynakları yok denecek kadar azdır. Dolayısıyla tarım ve turizme dayalı ekonomisi için iklim koşulları büyük önem arz etmektedir.

Türkiye ile olan ekonomik ilişkiler bakıldığında 2010 ile 2018 arasında ihracat ve ithalat verileri Tablo 25'teki gibi olmuştur. Bu tabloya göre, ihracat rakamları dalgalı bir seyir izlese de özellikle 2017 yılından sonra artışa geçmiş ve 2018 yılında 389 milyon dolarla zirve yapmıştır. İthalat rakamları aynı ihracatta olduğu gibi dalgalı olmuş en fazla ithalat 2018 yılında 12,6 milyon dolarlık bir ithalat ile gerçekleşmiştir.

Tablo 25

Türkiye-Senegal Arası İhracat ve İthalat Rakamları (2010-2018)

Türkiye-Senegal	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
İhracat	83	155	128	119	165	128	154	244	389
İthalat	1,45	2,51	2,16	5,62	4,45	5,52	6,14	4,95	12,59

Kaynak: www.tuik.gov.tr

Senegal'e olan başlıca ihraç ürünlerimiz, demir-çelik inşaat aksamaları, demir-çelik profiller, çimento, elektrik malzemeleri ve pastacılık ürünleri olmuştur.

Senegal'den ithal ettiğimiz başlıca ürünler ise, petrol yağları, et ve balık ürünleri, diğer yağlı tohum ve meyveler olmuştur.

Senegal ile Türkiye arasında gerçekleşen ikili işbirliği anlaşmaları ve protokolleri Tablo 26’da gösterilmiştir. Karma Ekonomi Komisyonu Toplantıları ikili ekonomik ilişkilerde belirleyici olmaya devam etmektedir.

Tablo 26

Türkiye-Senegal İkili Anlaşma ve Protokoller

Anlaşma	İmza Tarihi
Ticaret, Ekonomik ve Teknik İşbirliği Anlaşması	03.12.1992
Ticaret, Ekonomik ve Teknik İşbirliği 1. Dönem (KEK) Protokolü	19.12.2006
Ticaret, Ekonomik ve Teknik İşbirliği 2. Dönem (KEK) Protokolü	06.04.2010
Ticaret, Ekonomik ve Teknik İşbirliği 3. Dönem (KEK) Protokolü	11.4.2014

Kaynak: www.ticaret.gov.tr

4.BÖLÜM - AFRIKA AÇILIMININ TÜRKİYE AÇISINDAN ÖNEMİ

İbrahimoglu'na (2015, s.32) göre, sahip olduğu zengin yer altı ve enerji kaynakları ile stratejik pozisyonu sebebiyle, önceleri kıtlık, açlık, salgın hastalıklar, iç savaşlar ve şiddet eylemleri ile anılan Afrika kıtasına, özellikle 2000'li yıllarla birlikte büyük devletler ve bölgesel güçler önem vermeye başlamış, kıta devletleriyle ilişkileri arttırmak için yeni stratejiler geliştirmişlerdir. Küresel güçlerin nerdeyse tamamının Afrika ülkeleri ile olan siyasi ve ekonomik ilişkileri sağlamlaştırma ve mevcut ilişkileri koruma isteği, aralarındaki Afrika kıtası üzerindeki rekabetin giderek artması sonucunu doğurmuştur.

Telci (www.sabah.com.tr, 3 Mart 2018) "*İşbirliğinden Stratejik Ortaklığa: Türkiye-Afrika İlişkileri*" başlıklı yazısında, özellikle 2005 yılından beri Afrika kıtası ülkeleri ile ilişkileri geliştirmek gayesiyle önemli stratejiler oluşturulduğunu ifade etmiştir. Bu stratejilerdeki motivasyon kaynaklarına bakıldığında,

Birinci olarak, son dönemdeki Türk dış politikasındaki proaktif yaklaşım ile birlikte uzunca bir süre dış politikada izlenen Batı merkezli anlayıştan sıyrılma gayreti gösterilebilir. Bu yaklaşım doğrultusunda dünya siyasetinde önemli bir figür olmaya yönelik adımlar atan Türkiye, bunu gerçekleştirebilme adına Afrika kıtasında da etkili bir güç olmanın gerekliliğini fark etmiş ve bundan dolayı son yıllarda hız verilen siyasi, ekonomik ve kültürel açılımlarla birlikte, kıta ülkeleriyle birçok konuda yeni birliktelikler meydana gelmiştir.

İkinci olarak, bölgenin ekonomik yatırımlar yönüyle barındırdığı fırsatlardır. Bu fırsatlar Türk hükümeti ve Türk iş adamlarınca hassasiyetle takip edilmekte ve Afrika ülkelerine yapılacak kamu ve özel sektör yatırımlarının önemli bir noktaya gelmesi hedeflenmektedir. Bu doğrultuda kıtada endüstri, sanayi, inşaat, ulaşım, turizm ve madencilik gibi sektörlerde yatırımlar artış göstermeye devam etmektedir.

Üçüncü olarak, Afrika pazarında önemli ölçüde Batı ülkelerinin bulunması ve bu ülkelerin yapmış olduğu yatırımların sömürgecilik anlayışının izlerini taşıması neticesinde kıta insanının gerçek manada bu yatırımlardan yararlanamamasıdır. Türkiye ise bunun aksine, ekonomik ilişkilerinde kıta insanının da yararına olacak bir anlayışla

hareket etmekte ve yatırımlarını gerçekleştirirken Afrika ülkelerinin gelişimi noktasında destek sağlamaktadır.

Son olarak, Afrika ülkeleriyle sahip olunan ortak tarihi ve kültürel değerlerdir. Özellikle Kuzey Afrika, Afrika Boynuzu, Sahil Bölümü ve Batı Afrika kesimlerinde bulunan birçok ülke ile söz konusu olan bu durum, Türkiye'nin bu bölgelerdeki ülkelerle daha yakın bir ilişki içinde olmasına sebebiyet vermektedir.

Afrika, Türkiye açısından ekonomik olarak yatırım yapma fırsatlarının oldukça fazla olması sebebiyle önemlidir. Şengül'ün de (a.g.e.), s.44) belirttiği gibi, Afrika kıtası petrol yatakları, elmas ve altın madenlerine sahiptir ve özellikle Batı Afrika ve Kuzey Afrika ile birlikte, Nijerya, Mısır ve Gabon gibi ülkeler zengin petrol ve doğal gaz rezervleriyle ön plana çıkmaktadır.

Dünya altın üretimi sıralamasında üçüncü olan Mali, değerli elmas, altın ve titanyum madenleri bulunan Sierra Leone ve dünya altın üretiminin %70'ini, elmas üretiminin %65'ini, vanadyum üretiminin % 45'ini gerçekleştirerek 1925 yılından beri elmas üretimi merkezi haline gelmiş olan Güney Afrika, kıtanın en gözde ülkeleri arasında bulunmaktadır. Ayrıca Afrika'nın akarsu yataklarında da zengin beyaz kömür rezervleri vardır.

Hiçyılmaz (2017, s.17) Afrika'nın Türkiye için önemini şu şekilde vurgulamıştır:

Afrika artan nüfusu ve genç işgücü yapısıyla ileri tarihlerde dünya ekonomisinde sözü geçen önemli bir bölge haline gelecektir. 2028 yılına kadar kurulması planlanan, 54 ülkeyi bir arada tutacak olan Afrika Ekonomik Topluluğu hedeflenen şekilde tesis edilirse Afrika dünya ekonomisine yön vermeye başlayacaktır. Amacın gerçekleşmesine yönelik büyük bir adım atılmış olup, birçok Afrika ülkesinin katıldığı Serbest Ticaret Alanı kurulmuştur.

Türkiye'nin "adil ticaret yoluyla serbest ticaret vizyonu" ve tamamlayıcı dış ticaret yapısı ile Afrika ülkelerinin kısıt döngülerini kırmasına yardımcı olacak en uygun ülke olduğu

düşünülmektedir. Örneğin Afrika kıtası enerji ve madenler yönünden çok zengin olmasına karşın, Türkiye'nin enerjiye olan ihtiyacı aşikârdır. Taraflar karşılıklı işbirliği ile birbirlerinin tamamlayıcısı olabilirler.

Türkiye, kıta üzerinde sömürü düzenine karşı çıkmakla ve kıta ülkelerine bu konuda destek olmakla birlikte, karşılıklı fayda çerçevesinde Afrika ülkeleri ile siyasi ve ekonomik ilişkilerini tesis etmiştir. Özellikle 21.yüzyılda çok yönlü dış politikasının bir sonucu olarak Türkiye, Afrika kıtasına da ilgi göstermiş ve yukarıda bahsi geçen Afrika'ya Açılım Projesi'ni özellikle ekonomik ilişkiler ve insani yardımlar noktasında temellendirmiştir.

5.BÖLÜM - SONUÇ ve ÖNERİLER

Türkiye'nin Afrika ilişkileri dokuzuncu yüzyıldan itibaren kesintilere uğrayarak ta olsa devam etmektedir. Osmanlı Dönemi'nde, Avrupalı devletlerin izlediği sömürgecilik anlayışına karşı Afrika ülkelerinin yanında olma ve İslam dinine mensup olma cihetiyle kıta ülkeleri ile kayda değer ilişkiler kurulmuştur. Ancak, özellikle Osmanlı'nın son döneminde zayıflayan ilişkilerle birlikte, sömürgeci Avrupalı devletler İngiltere ve Fransa'nın bölgede etkinliği ve baskıları artmıştır.

Cumhuriyet Dönemi'nde ise Türkiye, dış politikada izlenen Batılılaşma politikası neticesinde, Avrupa'dan kaynaklı çekincelerinden ötürü Afrika ile kıtası ilişkilerde mesafeli durmaya gayret göstermiş ve özellikle Soğuk Savaş Dönemi'nde sahanın ABD, Çin gibi büyük devletlere kaptırılması söz konusu olmuştur.

İlişkilerin önceki dönemlere nazaran bambaşka bir boyut kazandığı dönem ise 1998 yılında hayata geçirilen "Afrika Açılımı" ile başlayan dönem olmuştur. Bu süreçte 2003 yılında uygulamaya konulan "Afrika Ülkeleriyle Ekonomik İlişkilerin Geliştirilmesi Stratejisi" isimli program sayesinde ikili ekonomik ilişkiler zirve yapmış, bu süreçle birlikte karşılıklı birçok ticaret anlaşmaları ve protokolleri ile ekonomik işbirlikleri gerçekleştirilmiştir.

Diplomatik ilişkiler noktasında atılan somut adımlar da son dönemdeki ilişkilerin seyrini olumlu yönde etkilemiştir. 2005 yılı itibariyle Türkiye'nin Afrika kıtasında açmış olduğu büyükelçilik sayısı 12 iken, 2019 yılı itibariyle bu sayı 41'e yükselmiştir. Yine aynı şekilde Afrika ülkelerinin Türkiye'de açmış oldukları büyükelçilik sayısı da 2005'te 10 iken, 2019 yılında 34'e çıkmıştır.

Bu diplomatik gelişmeler doğrultusunda karşılıklı görüşme ve ziyaret trafiği artmış ve bu dönemde çok sayıda toplantı gerçekleştirilmiştir. Bu toplantılarda iş dünyasının da bir araya gelmesi sağlanmış, iş görüşmeleri sonucunda birçok yatırım yapma imkânları da ortaya çıkmıştır. Karşılıklı olarak birçok Afrika ülkesi ile anlaşma ve protokoller imzalanmış, bu sayede ekonomik ve ticari ilişkilerin sağlam bir zemine oturması temin edilmiştir. Bu süreçte özellikle Afrikalı devletler ile yapılan Serbest Ticaret Anlaşmaları, ekonomik işbirliğinin ilerlemesi adına son derece önemlidir.

Bu süreçte sivil toplum kuruluşlarının önemini de göz ardı etmemek gerekir. Özellikle, eğitim, sağlık yardımları, su kuyusu açma ve insani yardımlar gerçekleştirme gibi faaliyetlerin kıta insanının sevgisini ve saygısını kazanma noktasında ne kadar önemli oldukları ortadadır. Bölgede yatırım gerçekleştirebilmenin en önemli şartı, öncelikle güven ve saygı kazanmaktır. Bunun da en kolay yolu yumuşak güç potansiyelini harekete geçirmek suretiyle faaliyetler yapmaktır.

Bugüne kadar Sivil Toplum Kuruluşların ve resmi kurumların bu noktada yaptığı faaliyetler Afrika insanının takdirini kazanmış ve Türkiye'nin Afrika'daki bilinirliğini ve Türkiye'ye olan sempatilerini arttırmıştır. Bu faaliyetlerin eldeki imkânlar ölçüsünde ve planlı bir şekilde devam ettirilmesi Afrika Açılımının geleceği adına önem arz etmektedir.

Türk Hava Yolları'nın (THY) ulaşım yönüyle sağladığı katkı da çok önemlidir. Yıllarca belki de Afrika'dan kopuk kalmamızın en önemli sebeplerinden biri de ulaşım zorluğu olmuştur. Ama son dönemde THY'nin Afrika'daki 55 farklı noktaya sefer düzenlemesi bu zorluğu kolaylaştırmış ve ilişkilerin büyümesinde çok önemli rol oynamıştır. Bu konuda istikrarın devamı da çok önemlidir.

Sonuç olarak, Türkiye'nin 1998 yılında "Afrika Açılımı" hedefiyle çıktığı yolda geride kalan 20 yıllık süreçte çok önemli ilerleme kaydedildiği, özellikle açılım sürecinin ortaklığa dönüşmesiyle gelişen sürecin ekonomik açıdan ciddi kazanımları sağladığı söylenebilir. Bu kazanımların devam ettirilebilmesi için, siyasi ilişkilerden başlamak üzere ekonomik işbirliği, ticari anlaşmalar, kültürel ilişkiler ve insani yardımların kararlılıkla ve sürdürülebilir temelde devam ettirilmesi gerekmektedir.

Devam eden süreçte Afrika ile ekonomik ilişkilerin sağlıklı bir zeminde yürümesi için; devlet tarafından özel teşebbüslere yatırım yapılması hususunda teşvik edici hamlelerin yapılması, yatırım yapılmadan önce olumlu ve olumsuz tüm şartlar hesaba katılarak girişimde bulunulması, fizibilite çalışmalarının çok iyi yapılması ve bölge insanının gerçekten neye ihtiyacı bulunduğu noktasında derinlemesine araştırmaların yapılması şarttır.

Enerji kaynakları, zengin yeraltı kaynakları, doğalgaz, petrol, tarım ve inşaat gibi sektörlerde önemli bir potansiyeli bulunan Afrika kıtası ile ekonomik ilişkiler,

ithalatta bağımlılığı azaltma ve alternatifler oluşturma bakımından da değerlendirilmesi gereken bir noktadadır.

Kültürel faaliyetler de önemli ayrı bir noktadır. Özellikle TRT (Türkiye Radyo ve Televizyonu) gibi kurumların yaptığı yayınların küreselleşen dünyayla birlikte geliştirilmesi ve Afrika'ya yönelik etkinlik programlarının yapılması gerekmektedir. Hem Türkiye'nin tanıtımı için, hem de Türk insanının Afrika'yı tanıyabilmesi için tanıtıcı ve öğretici programlar kesinlikle kullanılmalıdır. Bunun yanında Afrika'dan gelen öğrencilerin kendi kültürlerini tanıtmaları için fırsatlar oluşturmalı, Afrika'da yaşayan Türk insanı için de aynı şekilde Türkiye'yi tanıtmaya adına imkânlar sağlanmalıdır.

Şüphesiz karşılıklı iletişimde en önemli araç dildir. Afrika insanına ulaşabilme ve Afrika'ya ait kaynakları değerlendirebilme adına İngilizcenin yanında özellikle Fransızca ve Arapça gibi Afrika kıtasının büyük bir bölümünde kullanılan dillerin öğrenilmesi, aynı zamanda Afrika insanına Türkçeyi öğretebilme adına gerekli projelerin oluşturulması da önem arz etmektedir.

Bir diğer önemli husus ta Türkiye olarak Afrika'daki ortaklık yapıları ile de ilişkileri ilerletmektir. Özellikle Afrika Birliği Örgütü(AfB) gibi Afrika kıtasında önemli görevler ifa eden bir kuruluşla mutlak surette dirsek temasını devam ettirmek gereklidir. ECOWAS (Batı Afrika Ülkeleri Ekonomik Topluluğu) gibi Batı Afrika'da etkili, EAC (Doğu Afrika Topluluğu) gibi Doğu Afrika'da etkili ve SADC (Güney Afrika Kalkınma Topluluğu) gibi Güney Afrika'da etkili kuruluşlarla da ilişkileri geliştirmek ve bağları koparmamak çok önemlidir.

Tüm bu olumlu gelişmelerin yanında, özellikle bazı noktalardaki eksikliklerinde bertaraf edilmesi gerekmektedir.

Özellikle, Afrika konusunda çalışma yapacak nitelikli insan sayısı akademik olarak çok az olması önemli bir sorundur. Ankara Üniversitesi Afrika Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi, Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi (TASAM) Afrika Enstitüsü ve Siyaset Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA) bu konuda akademik çalışmalar yürütseler de yeterli seviyede olduğunu söylemek mümkün değildir. Aynı şekilde Afrika Uzmanı diye ön plana çıkabilecek kişi neredeyse yok

gibidir. Bu konuda üniversitelere ve özel kuruluşlara gerekli desteğin verilmesi gerekmektedir.

Yine Afrika konusunda araştırmalar yapabilmek için gerekli kaynak sayısı da yetersizdir. Son yıllarda Afrika'ya olan ilginin artması bu konuda akademik seviyede araştırma yapmak isteyen insan sayısını da arttırmıştır. Yeterli kaynak oluşturma adına da özellikle araştırma yapmak isteyen insanlara her türlü desteğin sağlanması gerekmektedir.

Ayrıca, diğer bir önemli husus ta Türkiye'nin Afrika'da diğer devletlerin faaliyetleri özellikle Çin'in "Kuşak Yol Projesi" kapsamındaki faaliyetleri karşısında Afrika'da rekabet edebilme adına neler yapılabileceğidir. Çin'in Asya, Ortadoğu, Afrika ve Avrupa'yı adeta birbirine bağlayan bir proje ile Afrika kıtası üzerinde özellikle ekonomik ilişkiler yönüyle üstünlük kurmayı hedeflediği görülmektedir. Türkiye, Çin ile ikili ilişkileri bu bağlamda değerlendirerek, hem Çin ile olan ilişkilerini artırma, hem de Afrika ile ekonomik ilişkileri geliştirme noktasında fırsatları değerlendirebilir. Geleceğin dünyasında ikili ülke ilişkilerinin iyi olması, ülkelerin kalkınmasında temel vazifesi görecektir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Hazar, N. (2016). “Türkiye’nin Dost Kıtaya Açılım Stratejisi – Türkiye Afrika İlişkileri”.Gözden Geçirilmiş 3.Baskı. Akçağ Yayınları.

Karadağ, H. (2017). “Geleneksel Diplomasinin Değişen Boyutu ve Türk Dış Politikası”. Türk Dış Politikasını Nasıl Bilirdiniz? İsimli Kitap. Editörler: Ümit Özdağ ve Yelda Demirağ. Kripto Yayınları. 401-428.

Kavas, A. (2006). “Osmanlı-Afrika İlişkileri”. Tasam Yayınları.

Özey, R. (2017). “Orta Afrika Panoraması: Siyaset-Toplum-Ekonomi”. Dünya Siyasetinde Afrika-4 isimli kitap. Editör: Doç.Dr. İsmail ERMAĞAN. s.1-40.

Özkan, M. (2014). “Doğu Afrika Jeopolitiği ve Türkiye’nin Somali Politikası”. SETA.

Tepeciklioğlu, E.E. (2016). “Afrika Türk Dış Politikasına Ne Kadar Uzak?”. Stratejik Derinlikte Savrulan Türk Dış Politikası Kitabı, Editörler: Ümit Özdağ ve Yelda Demirağ. Kripto Yayınları. 249-272.

Turcotte, H. (2005). “Kaygan Zeminde Güvenlik: Nijerya Petrol Üretiminde Ulusal Uluslararası ve Küresel Güvenlik Sorunları”. Yeni Yüzyılda Afrika isimli kitap. Editörler: Bülent Aras, Kenan Dağcı, Hasan Selçuk. Tasam Yayınları.

Ülker, E. (2016). “Yoksulluktan Umuda Afrika Ekonomisi”. Siyasal Kitabevi.

Yılmaz A.N. ve Kılıçoğlu G. (2017). “Türkiye’nin Afrika’daki Yumuşak Gücü ve Kıtadaki Artan Etkisinin Analizi”. Dünya Siyasetinde Afrika-4 Kitabı, Editör: İsmail Ermağan. Nobel Yayınları. 461-521.

Yılmaz, S. (2017). “Afrika’da Terör: Kara Kıtada Sessiz Paylaşım Savaşları”. Dünya Siyasetinde Afrika 4 Kitabı, Editör: İsmail Ermağan. Nobel Yayınları.311-336.

Sürelî Yayınlar

Tepeciklioğlu, E.E.(2012).“Afrika Kıtasının Dünya Politikasında Artan Önemi ve Türkiye-Afrika İlişkileri”. Ankara Üniversitesi Afrika Çalışmaları Dergisi, Cilt:1 Sayı:2.

Tezler

Akkaya, A. (2012).“Türk Dış Politikasında Afrika Kıtası ve 1998 Afrika’ya Açılım Eylem Planıyla Başlayan Yeni Dönemin Analizi”. Yüksek Lisans Tezi: Gazi Üniversitesi.

Arslan, İ. (2014). “Soğuk Savaş Sonrasında Afrika’daki Çatışmaların Önlenmesi: Afrika Barış ve Güvenlik Mimarisi ve Darfur Krizi Örneği.” Doktora tezi: Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi.

Dal, S. (2012). “Türkiye ile Güney Afrika Cumhuriyeti Arasındaki Ekonomik İlişkiler (2002-2010)”. Yüksek Lisans Tezi: Marmara Üniversitesi.

Erdoğan, D.B. (2013). “Türk Dış Politikasında Afrika Açılımı: Neden, Yöntem ve Sonuçlar”. Yüksek Lisans Tezi: İstanbul Ticaret Üniversitesi.

Konare, F.D. (2017). “Diplomatik İletişim Perspektifinde Türkiye’nin Afrika Ülkelerine Yönelik Dış Politikasının Analizi”. Yüksek Lisans Tezi: Ege Üniversitesi.

Hiçyılmaz, Ş. (2017). “Türkiye-Afrika Ekonomik İlişkileri: Nijerya, Etiyopya, Sudan ve Angola Örneği”. Yüksek Lisans Tezi: Kayseri Erciyes Üniversitesi.

İbrahim, G. (2016) “Türk Dış Politikasında Afrika: Türkiye-Kamerun İlişkileri Örneği”. Yüksek Lisans Tezi: İstanbul Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi.

İbrahimoğlu, S. (2015).“Türkiye’nin Yumuşak Güç Potansiyelinin Orta Afrika Ülkelerine Yönelik Stratejisi”. Yüksek Lisans Tezi: İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi.

Özar, Ş. (2017). “Türkiye’nin Uluslararası SiyasetveTicarettekiEtkinliğinde Afrika’nın Rolü”. Yüksek Lisans Tezi: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi.

Şengül, B. (2015). “21.Yüzyılda Afrika ve Türkiye-Afrika İlişkileri (2005-2015)”.
Yüksek Lisans Tezi: İstanbul Ticaret Üniversitesi.

İnternet Kaynakları

Karagül, S. Arslan İ. (2013).“Türkiye’nin Afrika Açılım Politikası: Tarihsel Arka Plan, Stratejik Ortaklık ve Geleceği”. Uluslararası Hukuk ve Politika, Cilt:9, Sayı: 35, s.21-55.
http://www.academia.edu/29494655/T%C3%BCrkiyenin_Afrika_A%C3%A7%C4%B1%C4%B1m_Politikas%C4%B1_Tarihsel_Arka_Plan_Stratejik_Ortaklık_ve_Gelece%C4%9Fi

Adeoye, B. (2008). “Afrika’nın Kalkınması İçin Yeni Ortaklık (NEPAD)”. 29.04.2018 tarihinde erişildi.
http://www.tasam.org/tr/TR/Icerik/3637/afrikanin_kalkinmasi_icin_yeni_ortaklik_nepad

Mahlinza, D. (2008).“Güney Afrika Birliği (SACU) Tarihçe, Başarılar ve Çözümlemesi Gereken Sorunlar”. 02.05.2018 tarihinde erişildi.
http://www.tasam.org/en/Icerik/3645/guney_afrika_gumruk_birligi_sacu_tarihce_basarilar_ve_cozumlenmesi_gereken_sorunlar

Mansfield, Z. (11 Mart 2009). “Türkiye İle Afrika Arasındaki Ekonomik İlişkilerin Genel Görünümü”. 12.05.2018 tarihinde erişildi.
http://www.tasam.org/Files/Icerik/File/_605bbf17-afff-4eec-bf40-14d0aeb0f9ee.pdf

Tandoğan, M. (10 Mart 2018).“Dünya Siyasetinde Afrika ve Kıtanın Geleceği”.08.05.2018 tarihinde erişildi.<https://www.afam.org.tr/dunya-siyasetinde-afrika-ve-kitanin-gelecegi/>

Telci, İ.N. (3 Mart 2018). “İşbirliğinden Stratejik Ortaklığa: Türkiye-Afrika İlişkileri”. 15.05.2018 tarihinde erişildi.
<https://www.sabah.com.tr/yazarlar/perspektif/ismail-numan-telci/2018/03/03/turkiye-afrika-iliskileri-is-birliginden-stratejik-ortakliga>

Yücel, O.K. (2018). “Ekonomik Entegrasyondan Askeri Müdahalecilığe: ECOWAS”. 02.05.2018 tarihinde erişildi.<https://www.afam.org.tr/ekonomik-entegrasyondan-askeri-mudahalecilige-ecowas/>

“Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu - (Economic Community of West African States - ECOWAS)”. 02.05.2018 tarihinde erişildi.
www.mfa.gov.tr/ecowas.tr.mfa

“Investor Presentation, The African Development Bank -April 2018”. 05.05. 2018 tarihinde erişildi.
https://www.afdb.org/fileadmin/uploads/afdb/Documents/Financial-Information/Investor_presentation_AFDB_-_April_2018.pdf ,

“Afrika'nın Kalkınması İçin Yeni Ortaklık (NEPAD)”.Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Resmi Sitesi. 06.05.2018 tarihinde erişildi.
<https://www.tarim.gov.tr/ABDGM/Belgeler/Uluslararası%C4%B1%20Kurulu%C5%9Flar/nepad.pdf>

“Urbanization and Industrialization for Africa's Transformation - Economic Report on Africa 2017”. 02.05.2018 tarihinde erişildi.
https://www.uneca.org/sites/default/files/uploaded-documents/ERA/ERA2017/era-2017_en_fin_jun2017.pdf

“Overview”.02.05.2018 tarihinde erişildi.
<https://www.uneca.org/pages/overview>

“Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri – Hedeflerin Arka Planı”. 05.05.2018 tarihinde erişildi.
<http://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/sustainable-development-goals/background.html>

“Tracking Progress on Agenda 2063 and the Sustainable Development Goals”.05.05.2018 tarihinde erişildi.
<http://www.africa.undp.org/content/rba/en/home/library/reports/africa-sustainable-development-report.html>

“Pulse crops for sustainable farms in sub-Saharan Africa”. 10.05.2018 tarihinde erişildi.
<http://www.fao.org/3/i8300en/I8300EN.pdf>

“Global Information and Early Warning System on Food and Agriculture (GIEWS)”. 10.05.2018 tarihinde erişildi.
<http://www.fao.org/3/i8672en/I8672EN.pdf>

“Dünya Çocuklarının Durumu 2017-Dijital Bir Dünyada Çocuklar”. 12.05.2018 tarihinde erişildi. https://www.unicefturk.org/public/uploads/files/SOWC_2017_SUM_TR.pdf

“Ülke Gruplarına Göre İthalat ve İhracat Rakamları”. 13.05.2019 tarihinde erişildi. http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046

“2017 Yılı Faaliyet Raporu”. Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı 15.05.2018 tarihinde erişildi. <https://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/path/Contribution%20Forders/web/Kurumsal/Strateji%20ve%20Mali%20Y%C3%B6netim/FAALIYET%20RAPORU.pdf?lve>

“TİKA Faaliyet Raporu 2018”. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı. 19.04.2019 tarihinde erişildi. <https://www.tika.gov.tr/upload/publication/TikaFaaliyetWeb2018.pdf>

“TİKA Kalkınma Yardımları Raporu 2018”. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı. 19.04.2019 tarihinde erişildi. <https://www.tika.gov.tr/upload/2018/2017%20Kalk%C4%B1nma%20Yard%C4%B1mlar%C4%B1%20Raporu/Kalkinma2017Web.pdf>

“Vizyon ve Misyon”. Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı. 01.05.2019 tarihinde erişildi. <https://www.afad.gov.tr/tr/2288/Vizyon-ve-Misyon>

“Afrika Stratejisi”. Resmi Gazete. 22.03.2019 tarihinde erişildi. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/03/20100326-16.htm>

“Afrika Kıtası Ülkeler Haritası”. 28.03.2019 tarihinde erişildi. <https://www.google.com.tr/maps/@11.6823843,53.5104172,3z?hl=tr>

“Vision 2020”. 01.04.2019 tarihinde erişildi. <https://www.ecowas.int/about-ecowas/vision-2020/>

“2019 Global Report on Food Crises- Abridged” 05.05.2019 tarihinde erişildi. https://docs.wfp.org/api/documents/WFP0000104036/download/?_ga=2.261994317.157045389.1558009783-1727359390.1558009783

“Türkiye Maarif Vakfı”. 07.05.2019 tarihinde erişildi. <https://www.turkiyemaarif.org/page/50-turkiye-maarif-vakfi-12>

“Dünyada Türkiye Maarif Vakfı”. 07.05.2019 tarihinde erişildi. <https://www.turkiyemaarif.org/page/42-dunyada-tmv-16>

“Mısır’ın Dış Ticareti”. 02.05.2019 tarihinde erişildi. <https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/afrika/misir/ulke-profil/ekonomik-gorunum/dis-ticaret>

“Türkiye ile Ticaret”. 02.05.2019 tarihinde erişildi. <https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/afrika/misir/ulke-profil/ekonomik-gorunum/turkiye-ile-ticaret>

“Türkiye-Cezayir Siyasi İlişkileri”. 03.05.2019 tarihinde erişildi. <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-cezayir-siyasi-iliskileri.tr.mfa>

“Genel Bilgiler”. 05.05.2019 tarihinde erişildi. <https://www.ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/afrika/kamerun/ulke-profil/ekonomik-gorunum/genel-bilgiler>

“Su Kuyusu”. 05.05.2019 tarihine erişildi. <https://tdv.org/tr-TR/faaliyetlerimiz/>

UFUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
TEZ ÇALIŞMASI ÖZGÜNLÜK (ORIJİNALLIK) RAPORU

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Enstitü Anabilim Dalı/Program	ULUSLARARASI İLİŞKİLER ABD / ULUSLARARASI İLİŞKİLER BÖLÜMÜ
Adı-Soyadı-Öğrenci Numarası	MUSTAFA DİNÇER - 150730417
Tezin Konusu	TÜRKİYE-AFRİKA İLİŞKİLERİ VE AFRİKA AÇILIMI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Enstitünüzün ULUSLARARASI İLİŞKİLER Bilim Dalı öğrencisiyim. Yukarıda Tez Başlığını / Konusu'nu belirtmiş olduğum çalışmamın toplam 93 sayfalık kısmına ilişkin, 29/5/2019 tarihinde şahsım / tez danışmanım tarafından intihal tespit programından alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı %11'dir.

Azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

29/05/2019

MUSTAFA DİNÇER

DANIŞMAN ONAYI

Prof. Dr. Yelda ONGUN

İMZA
Yelda Ongun
(Unvan, Ad, Soyad)

*Ufuk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği Madde 24 (2) ve Madde 42 (2) gereği danışman tezin savunulabilir olduğuna ilişkin görüşü ile birlikte tezi enstitüye teslim eder.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler:

Adı Soyadı : Mustafa DİNÇER

Doğum Yeri ve Tarihi : Silifke – 1981

Eğitim Bilgileri:

Ortaöğrenim : Mersin Silifke Anadolu Lisesi

Lisans : Hacettepe Üniversitesi Gıda Mühendisliği

Yabancı Dil : İngilizce, Almanca, Arapça

İletişim Bilgileri:

E-posta adresi : mustafadincer111@outlook.com